

LUDUS

POZORIŠNE NOVINE ■ BROJ 206 ■ DECEMBAR 2021 ■ GODINA XXX ■ CENA 150 DINARA

Foto: Vukica Milićević

- TEATAR ZLU VREMENU UPRKOS
- IZMEĐU MOGUĆEG I NEMOGUĆEG
- PONORI I VRHOVI SEZONE
- KAKO ĆE IZGLEDATI TEATAR KOJI BUDE PREŽIVEO SVE OVO ŠTO SE DEŠAVA
- HRONIKA POZORIŠNIH DOGAĐAJA

Intervju:

PETAR BOŽOVIĆ
MARTA BEREŠ
EGON SAVIN
HARIS PAŠOVIĆ
NELA MIHAJOVIĆ
JUG RADIVOJEVIĆ
FILIP KEN
MILOŠ LOLIĆ I MIODRAG DRAGIČEVIĆ
SONJA ISAILOVIĆ I BOJANA MILANOVIĆ
JELENA STOKUĆA

Ludus br. 206

Evo nas na izmaku još jedne godine u kojoj izlazi samo jedan broj Ludusa, pozorišnih novina za koje je svojevremeno Jovan Ćirilov govorio da su jedine u ovom delu Evrope.

Ima li potrebe po ko zna koji put pisati da je uzrok tome nedostatak novca, odnosno da je kultura na margini marginje sa stanošištima brige nadležnih, raspodele materijalnih sredstava... Polako ali sigurno širi se (navodni i/ili nametnuti) utisak da je suvišna, da se tiče samo malobrojnih posvećenika, da nam zapravo i ne treba... Na razne načine razvijaju se mehanizmi pristajanja na takvo stanje stvari, po principu kuvanja žabe, pri čemu se, naravno, najblaže rečeno zanemaruje činjenica da je kultura, naravno i pozorište kao jedan od njenih krugalnih delova, suštinsko pitanje i identiteta i kvaliteta života. O značaju Ludusa, i navedenim pitanjima, razgovaralo se i u okviru panel-diskusije održane na ovogodišnjem niškom festivalu „Teatar na raskrišću“, kada je, i od strane učesnika i od strane prisutne publike, istaknuta nesumnjiva potreba za njim, i višestruka dragocenost njegovog postojanja. Pomenimo i da je u okviru

razgovora o tome kako se medijski boriti za pozorište u društvu spektakla kakvo je naše, apostrofirano da promene koje je internet evidentno doneo u sferi medija i komunikacija nisu umanjile značaj Ludusa ni pomenuto evidentnu potrebu za njim i njegovim redovnjim izlaženjem.

Budući da silom (ne)prilika 2021. izlazi samo ovaj, jedan broj, on je, na svojevrstan način, i vrsta pregleda protekle pozorišne godine.

Godinu na izmaku nesumnjivo je obeležila pandemija virusa korona, snažno utičući na kompletan život i sve njegove sfere, te i pozorište. Naime, druga pandemijska godina u Srbiji, vidi se to i na stranicama Ludusa, pokazala je žilavost našeg pozorišta. Pobuđuje i ponos činjenica da smo od početka 2021. više-manje ipak imali kontinuitet premijera, čak i vrlo kvalitetnih premijera, i pozorišnog života, tj. izvedenja predstava i održavanja festivala, u vremenu kada teatri u većem delu Evrope nisu radili. Pamtite se ova godina i po nekim predstavama, ulogama, umetnicima... o kojima smo, između ostalog, pisali u ovom Ludusu.

I ove godine u saradnji Udruženju dramskih umetnika Srbije, JP Pošta Srbije i Srbijamarke, objavljeno je osam poštanskih marki sa likovima istaknutih dramskih umetnika od kojih neke predstavljamo na stranicama ovog broja Ludusa

DEJAN MIJAČ, PRVI SRPSKI REDITELJ AKADEMICK

Prošlogodišnja izmena Statuta Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) omogućila je da se promeni naziv dotadašnjeg Odeljenja likovnih i muzičkih umetnosti u Odeljenje umetnosti, te da se u članstvo SANU mogu primiti stvaraoci i iz drugih umetničkih oblasti.

Prvi put u istoriji SANU za članove su birani kandidati iz oblasti pozorišta i filma. Kako je, prema izmenama Statuta SANU, umetničkim udruženjima data mogućnost predlaganja, Udruženje dramskih umetnika Srbije je za dopisnog člana jednoglasno i s ponosom predložilo svog istaknutog člana, reditelja Dejana Mića.

Na Izbornoj skupštini SANU, održanoj 4. 11. 2021, reditelj Dejan Mić je izabran je za dopisnog člana SANU, čime je postao prvi srpski pozorišni reditelj akademik.

Osim Dejana Mića, dopisni članovi su postali i scenograf Miodrag Tabački i filmski reditelj Slobodan Šijan.

Novi članovi SANU ozvaničice status pristupnim besedama na proleće 2022, a besede će, po tradiciji, biti objavljene u Zborniku Akademije.

RAD UDRUŽENJA DRAMSKIH UMETNIKA SRBIJE

Vanredne (ne)prilike, samostalni umetnici, problemi, priznanja...

Od početka marta 2019, odnosno početka pandemije virusa korona, Udruženje dramskih umetnika Srbije, reprezentativno udruženje u kulturi za područje Pozorišna umetnost – scensko stvaralaštvo i interpretacija, radi u skladu sa članom 40 našeg Statuta, koji glasi: „... U vanrednim i ratnim prilikama, ukoliko ne postoje ili su bitno otežani uslovi da većina članova prisustvuje, Skupština se ne mora sazvati prema rokovima u ovom Statutu. U takvom slučaju, Predsedništvo Udruženja privremeno obavlja neophodne i neodložne funkcije Skupštine, s tim da je obavezno da na prvoj uredno održanoj sednici Skupštine podnese poseban izveštaj i da na potvrdu i usvajanje onih odluka koje spadaju u nadležnost Skupštine.“

Pandemija kovida 19 svakako predstavlja vanrednu situaciju na koju nismo mogli da utičemo i, s obzirom na aktuelnu epidemiološku situaciju, Predsedništvo UDUS-a i dalje nije u mogućnosti da zakaže novu Skupštinu.

Podsećamo da je naša 19. Redovna i Izborna skupština trebalo da se održi u martu 2019, ali je otkazana zbog uvođenja vanrednog stanja i pandemije korone. Zbog odluka Kriznog štaba o ograničenju broja osoba koje mogu da borave u zatvorenom prostoru (najpre 100, pa 500, što je i dalje na snazi), u 2020. i u 2021. nismo održali godišnju Skupštinu, jer je naša obaveza da na nju pozovemo celo članstvo (preko 1.400 članova) i smatrali smo da usled ograničenja Kriznog štaba i u uslovima korone nije odgovorno sazvati i organizovati regularni rad Skupštine i obezbediti prisustvo članova u velikom broju (iako bismo, naravno, u potpunosti poštovali propisane mere zaštite), tim pre što se radi o Izbornoj skupštini (izboru novog predsednika i organa upravljanja Udruženjem u narednom trogodišnjem mandatu).

U skladu s tim, Predsedništvo, drugi organi Udruženja i Stručna služba od početka pandemije do danas u kontinuitetu preduzimaju i sprovode sve aktivnosti u cilju realizacije programa koji protištuju iz Statuta Udruženja, pre svega onih iz delokruga vršenja povernog posla, odnosno utvrđivanja statusa samostalnog dramskog umetnika, stručnjaka i saradnika u kulturi. Udruženje je u junu 2021. na tekuće račune 244 samostalna dramska umetnika sa teritorije RS prenelo sredstva bespovratne pomoći Vlade Republike Srbije, radi podrške njihovoj delatnosti u uslovima pandemije. Svаком samostalnom umetniku (koji se na dan 1. aprila 2021. nalazio u evidencijama reprezentativnih udruženja) na ime pomoći za period od dva meseca uplaćen je neto iznos od 61.800,48 dinara.

Udruženje izvršava i sve svoje obaveze u smislu godišnjih za-vršnih računa, podnošenja izveštaja o realizaciji projekata Ministarstvu kulture, Sekretarijatu za kulturu... i realizacije programskih aktivnosti. Nažalost, zbog nedostatka finansijskih sredstava, i prošle i ove godine objavljen je samo po jedan broj Pozorišnih novina Ludus. U prethodnih godinu dana dodeljene su nagrade Udruženja. Nagrada za životno delo „Dobričin prsten“ dodeljena je u 2020. godini Petru Božoviću. Godišnjom nagradom za najbolje glumačko ostvarenje u sezoni „Miloš Žutić“ (za 2019) nagrađena je Jovana Gavrilović za ulogu Petrije Gradske u predstavi Petrijin venac Dragoslava Mihailovića, u režiji Bobana Skerlića (Atelje 212), a očekujemo da do kraja ove godine bude poznat i dobitnik Nagrade „Miloš Žutić“ za 2020. godinu. Bijenalna nagrada za najbolje glumačko os-

tvarenje u oblasti komedije – Nagrada „Ljubinka Bobić“ (za 2019) pripala je Danijeli Neli Mihailović za ulogu Danice Čvorović u predstavi Balkanski špijun Dušana Kovačevića u režiji Tatjane Mandić Rigonat (Narodno pozorište u Beogradu). Nagradom „Bojan Stupica“ (za 2019) nagrađeno je rediteljsko ostvarenje preminulog Igora Vuka Torbice – za režiju predstave Tartif po Molijeru (Srpsko narodno pozorište / Narodno pozorište Sombor).

U skladu s Pravilnikom o dodeli najuglednije glumačke Nagrade „Dobričin prsten“ za životno delo, Predsedništvo UDUS-a je jednoglasno donelo odluku da „Dobričinim prstenom“ nagradi postumno glumca Milana Laneta Gutovića, koji je preminuo 25. 8. 2021.

Završeni su konkursi za predlaganje kandidata i započet rad žirija za dodelu ostalih udruženskih nagrada u 2021. godini.

Monografija o Mirjani Karanović, dobitnici „Dobričinog prstena“ u 2019, objavljena je krajem prošle godine, a izlazak iz štampe monografije o Petru Božoviću, dobitniku „Dobričinog prstena“ u 2020, očekuje se do kraja ove godine.

Od ostalih aktivnosti izdvajamo: U skladu sa Javnim pozivom Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU), Predsedništvo UDUS-a je, u svojstvu ovlašćenog predlagачa, podnelo predlog da Dejan Mića, pozorišni reditelj, svojom biografijom, delima i nagradama, kao značajnog stvaralača koji je zadužio pozorišnu umetnost i kulturu naše zemlje, postane dopisni član SANU; Povodom Medunarodnog dana pozorišta, u martu 2021. predstavljena je nova serija poštanskih maraka koju UDUS tradicionalno realizuje u saradnji sa JP Pošta Srbije i Srbijamarkom, ovoga puta s likovima glumaca Milene Dračić, Ljiljane Krstić, Tanje Lukjanove, Radmire Andrić, Miodrage Radovanovića Mrguda, Predraga Ejduša, Mihaila Miše Janketića i Marka Nikolića; donacijama članova upotpunjena su sredstva Fond solidarnosti, kojima smo pružali pomoći bolesnim kolegama i potrođicama preminulih članova; servisirali smo i samostalne projekte naših članova za koje su im odobrena sredstva za realizaciju na konkursima Ministarstva kulture i drugih organa državne uprave i lokalne samouprave. Na konkursu Ministarstva kulture odobrena su nam sredstva za nabavku tehničke i kancelarijske opreme za kancelarije Udruženja, koje se još uvek nalaze u prostoru Etnografskog muzeja.

NAGRADA „MILOŠ ŽUTIĆ“

Žiri u sastavu: rediteljka Durđa Tešić i glumci Vladimir Aleksić, Ivan Mihajlović i Srdan Timarov (predsednik), na sednici održanoj 30. 12. 2020, jednoglasno je doneo odluku da se Nagrada „Miloš Žutić“ (za 2019) dodeli glumici Jovani Gavrilović za ulogu Petrije Gradske u predstavi Petrijin venac Dragoslava Mihailovića, u režiji Bobana Skerlića i u produkciji Pozorišta Atelje 212. U konkurenciji za nagradu učestvovala su glumačka ostvarenja u predstavama premijerno izvedenim u periodu od 1. 7. 2018. do 30. 6. 2019, a predloženo je devet umetnika.

Obrazloženje odluke žirija

Jovana Gavrilović kreira svet žene čiji život je uhvaćen u trenutku transformacije, prelaska iz jednog konteksta u novi kontekst: iz ruralnog života u urbani gradski život, od niza gubitaka u okvirima porodične zajednice, do transformacije u individualizam, od konzervativne sprečenosti da razmišlja o sopstvenim slobodama, do slobode i oslobođenja i preispitivanja svih okvira opresivnih odnosa i sistema.

Gavrilovićeva prilikom oblikovanja uloge gradske Petrije poseže pre svega za dubinski, psihološki utemeljenom studijom karaktera, na taj način definisanu osnovne unutarnje mehanizme emocionalnih svetova lika koji igra. Ona artikuliše govornim i telesnim sredstvima precizan i nimalo banalan glumački izraz, izbegavajući potencijalne zamke dramatičnosti narativa kakav je Petrijin venac.

Jovana Gavrilović igra i posvećenost i odanost ideji da je životni smisao moguće pronaći kroz borbu za sopstvenu sreću čak i u životu koji karakterišu gubici, smrti i sveprisutni patrijarhat.

Njena Petrija je ozbiljna i rešena, ali opet puna živijalnosti i životne radosti, pokretničke energije i rešenosti na borbu.

Jovana Gavrilović svoju ulogu gradi u suprotnostima, kontrama, ali i sinhronim sadržajima sa ostalim ulogama u predstavi.

Stabilnost, kompleksnost i suverenost glumačkog bića i izraza u oblikovanju kreacije kakvu je demonstrirala Jovana Gavrilović, radeći na predstavi Petrijin venac, ukazuje na zrelo, promišljeno i nadase jedinstveno i specifično glumačko biće ove biološki još uvek mlađe, ali profesionalno izuzetno zrele glumice.

NAGRADA „BOJAN STUPICA“

Nagradow „Bojan Stupica“ za 2019. žiri u sastavu Ana Tomović (predsednica), Andraš Urban i Fedor Šili nagradio je rediteljsko ostvarenje Irgora Vuka Torbice, za režiju predstave Tartif po Molijeru (koprodukcija SNP i NP Sombor). Odluka je doneta jednoglasno 28. 12. 2020, a u konkurenciji za nagradu bilo je devet rediteljskih ostvarenja premijerno izvedenih u periodu 1. 4. 2017 – 31. 3. 2019.

Obrazloženje odluke žirija

Igor Vuk Torbica je reditelj koji je snažno obeležio proteklu deceniju našeg pozorišta. U Tartifu, polazeći od Molijerovog komada, Torbica stavlja u prvi plan porodične odnose i probleme koji nastaju pri nemogućnosti ili nevoljnosti komunikacije, koje nas čine podložnim manipulacijama i prevarama. Vešto i s lakoćom, Torbica predstavu vodi iz komedije u tragediju, dajući izvanredan primer društveno angažovanog pozorišta sa visokim umetničkim dometom. Suptilnom, jasnom i čistom režijom, stvara se izuzetna predstava, potpuno savremena, koja govorii o nama, našem društvu, našim problemima i našoj stvarnosti.

Milan Lane Gutović, laureat Nagrade „Dobričin prsten“ za 2021

NA SVET SAM GLEDAO KAO NA POLIGON ZA ŠALU, A NE ZA NESREĆU

Mene je publika uverila da gluma jeste naročit posao. Posao kojim uspevam da nasmejam one koji su unakaženi reformama, nasrtajima na svoj džep – reči su Milana Laneta Gutovića

Predsedništvo Udruženja dramskih umetnika Srbije jednoglasno je odlučilo da glumačku nagradu „Dobričin prsten“ za životno delo za 2021. godinu posthumno dodeli Milanu Lanetu Gutoviću (11. avgust 1945 – 25. avgust 2021). Vest je, naravno, privukla veliku pažnju medija. U izjavi za „Danas“ predsednik UDUS-a Vojislav Brajović je, između ostalog, rekao: „U godini u kojoj premine neki glumac koji je već kandidat za Dobričin prsten, kao što je to bio slučaj i sa Nebojom Glogovcem, onda se ova nagrada, za koju volim da kažem da je glumački orden, regularno dodeljuje posthumno. Mi smo s velikom radošću odlučili da Milan Lane Gutović posthumno bude njen laureat, naravno, i s tugom, jer nije doživeo da je lično primi. Mislimo da je Gutović bio jedan od najdarovitijih glumaca druge polovine 20. veka na ovom našem prostoru – po virtuznosti glume ravan Zoranu Radmiloviću, po šarmu Bori Todoroviću, a po lakoći igre samom sebi. Taj njegov dar se video u celokupnom glumačkom stvaralaštvu – u pozorištu, na filmu, televiziji.“

Duhovitost je...

Mediji beleže da je Milan Lane Gutović, glumac blistavog dara i opusa, tokom više decenija karijere dobio brojna priznanja, među kojima su Sterijina nagrada, Nagrada „Raša Plaović“, Stataeta Čuran, Nagrada „Zoran Radmilović“, Nušićeva nagrada, Zlatni čuran za životno delo... Na matičnoj sceni na kojoj je započeo karijeru i proveo decenije, Jugoslovenskom dramskom pozorištu, odigrao je nezaboravne likove u ključnim predstavama ove kuće – Protekciji, Hamletu, Pigmalionu, Kad su cvetale tikve, Bubi u uhu, Spasenima, Pučini, Sumraku, Otelu, Oluji, Putujućem pozorištu Šopalović, Rodoljupcima, Lažnom caru Šćepanu Malom, Kolubarskoj bitki, Gospodi ministarki, Ruženju naroda u dva dela... Bio je i prvak Drame Narodnog pozorišta (od 2006. do 2011. kada je penzionisan), igrao je u Zvezdara teatru, gde je ostvario neke od svojih

poslednjih velikih uloga, u Ateljeu 212, Bićef teatru, Beogradskom dramskom, Crnogorskom narodnom pozorištu... Sredinom osamdesetih „autorizovao“ je prvi politički kabare na ovim prostorima, *Obično veče*, čiji je bio autor. U trenutku kada je kabare postao jedna od najgledanijih predstava na scenama bivše Jugoslavije, Gutović je izabrao lično izgnanstvo – dve i po godine je bio odsutan iz profesije, a to je nastavio i ratnih devedesetih godina, kada je gajio perčurke...

U jednom intervjuu na opasku da ako bi trebalo u jednoj-dve reči opisati njegov bogat glumački opus, onda bi to moglo biti – čudesan talent i duhovitost, te pitanje šta je po njegovom mišljenju duhovitost, rekao je: „Svi ljudi su duhoviti, ali svako na svoj lični način. Biti duhovit nije nikakav poseban dar jer svakom čoveku sem razuma Bog je poklonio i duh, ali jeste dar da to što si duhovito smislio ili primetio i prenesi drugima. Duhovitost bih mogao da definišem kao kičoštvo razuma.“

Marta 2006. za „Ludus“ (br. 133) govorio je povodom predstave *Laža i paraža* J. S. Popovića u režiji Juga Radivojevića u Nacionalnom pozorištu Beograd, kojom je obeležavano dva veka od rođenja i 150 godina od smrti oca srpske drame. Glavni lik bio je potveren Gutoviću, koji je tom ulogom prvi put stao na pozornicu nacionalnog teatra: „Sve što je pisao Sterija važi za sva vremena. Svako vreme nosi budale sa sobom, lopove, lažove, ljudi koji su po zanimanju pripadnici neke nacije, svejedno da li su to Srbi, Crnogorci, Hrvati, Šiptari... Oni koriste svoju nacionalnost kao sredstvo da zarade novac, da steknu neko zvanje koje inače njima ne pripada.“

Na pitanje da li je akcenat stavio na ironiju ili „smehotvorstvo“, kako to Sterija kaže, odgovara: „To je pitanje na koje mi opreznost govori da ne odgovorim. Hoću da kažem ovo – ako imam neke namere, ili kada sam nekada htio da imam neke namere i kada sam o tome govorio, uspostavilo se da sam na sceni pokazao nešto sasvim drugo. Glumac, želeći da proizvede neki efekat na publiku, često proizvede nešto sasvim suprotno od onoga što je želeo. Zato nerado govorim o svojim projektima, o tome što bih želeo, jer pretpostavljam da će se to videti.“

Nagrade nisu presudne

Govoreći o pozorištu kazao je: „Pozorište danas ima nesreću koja prati celu državu, a država i pozorište su u tesnom srodstvu. Protest jedne države uglavnom se oličava u pozorištu. Jednom je neko rekao za pozorište da ono predstavlja pluća države. Ne znam koga sam citirao, ali svejedno. Na ovom paničnom

nivou, na ivici na kojoj se nalazi moj narod, na toj ivici se nalaze sva pozorišta. (...) Država se oličava u ljudima koji vode pozorišta. I naravno, pošto te rukovodioce pozorišta biraju ljudi iz raznih veća koji su takođe u istoj propasti, oni biraju sebi slične. Onda je to sinhronizovano očajanje koje se oličava u lošim repertoarskim potezima, predstavama, katastrofalnim upravama. Ne želim sađa nikoga da vredam, ali postoji niz ‘službi iz’ koje beleže svoje propasti.“

U decembru iste godine, kao predsednik Saveza dramskih umetnika Srbije (da-nanji UDUS), za „Ludus“ (140) govorio je o nagradama i tzv. nacionalnim penzijama, tj. priznanjima za poseban doprinos kulturi zemlje.

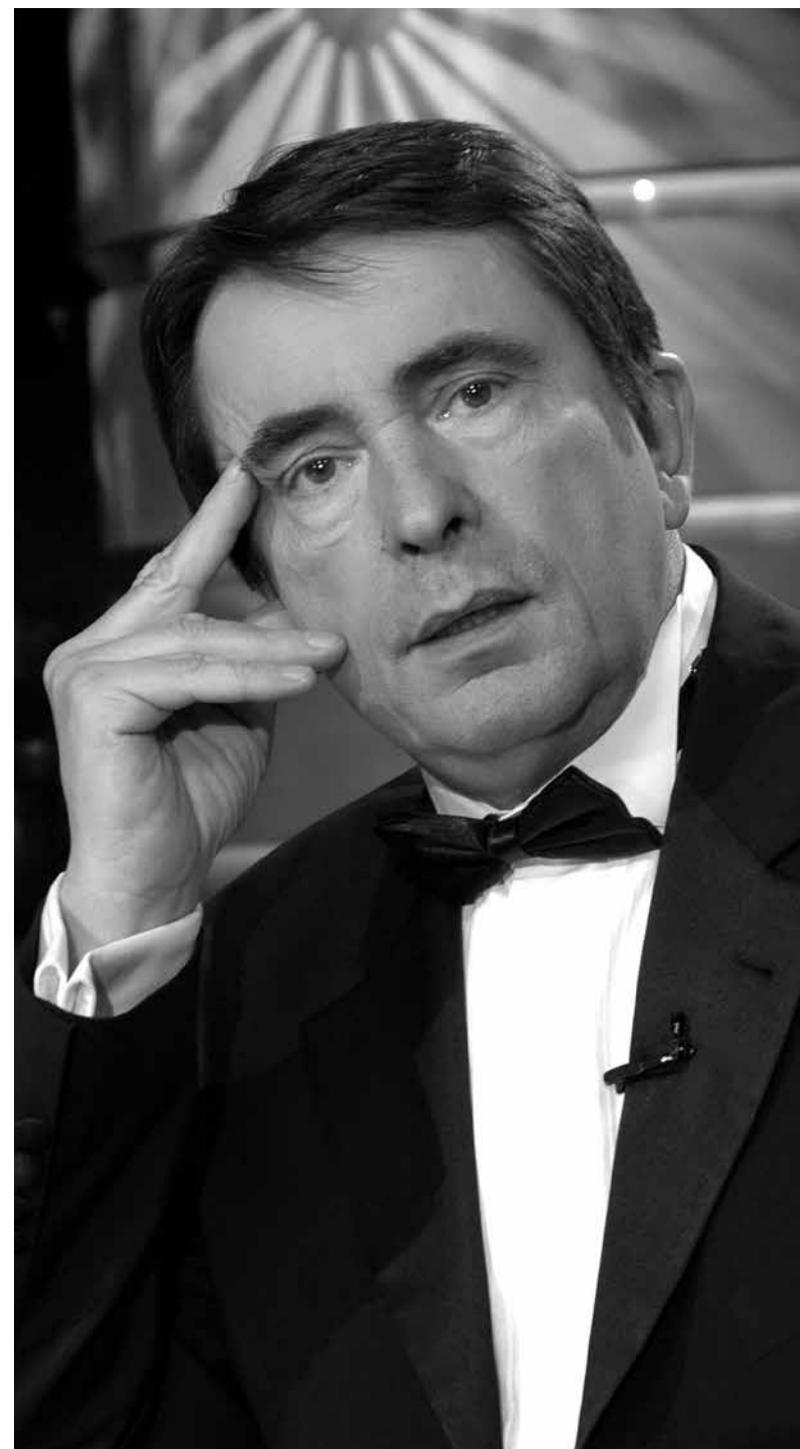
„Nacionalna penzija se ni na koji način ne može povezivati sa penzijom koju je korisnik zasluzio i dobija je od penzionog fonda. Nacionalna penzija je priznanje nacije za rad i uspeh kojim je imenovani nacija proslavio i unapredio u domenu svoje delatnosti. Rezultati koji nedvosmisleno govorile da je imenovani radnimi uspesima imao takve rezultate su polazna osnova za dodelu takvog, preciznije rečeno priznanja, a ne penzije. Lično smatram da nijedna posebna nagrada ne bi trebalo da bude nedvosmislen dokaz takvih vrednosti. Smatram da bi skup priznanja koja je imenovani dobija u toku svog radnog veka bili daleko relevantniji dokaz vrednosti i uspeha od jedne, bilo koje od značajnih nagrada, koje se kod nas dodeljuju.“

Govoreći o različitim nagradama koje, između ostalog, utiču na (ne)dobijanje tzv. nacionalne penzije, naveo je: „Kriterijum po kojem će se vrednovati tako značajne nagrade kao Sedmojulska, ili Trinaestojulska nije još sačinjen, ali sa izvesnom sigurnošću mogu da kažem samo da se neće vrednovati kao internacionalne nagrade, mada je prostor koji je glasovima doprineo da se ta nagrada dodeli sada inostranstvo. (...) Smatram da nijedna određena nagrada ne treba da bude presudna za dobijanje ovoga priznanja, jer iza svake stoji poneka i nečija ‘pozadina’, politička, ili neka druga.“

Opasku da se stiče utisak da je formiranjem ove komisije umetnicima prebačen „vrući krompirić“ da se među sobom „o jađu zabave“ i da sami budu krivi kad se deljivanje penzija otegne, prokomentarisao je rekavši: „Termin ‘otegnuti’ se često vezuje za penzionere, ali retko kada u ovom kontekstu. Zbog nas se sigurno neće otezati. Iz sledećih razloga: Mi ne smatramo da je ovaj zadatak za nas ‘vrući krompirić’. Mi smatramo da je ovo priznanje konačno stiglo do dramskih umetnika i da ni iz tog razloga ne smemo ovu istorijsku priliku da propustimo. Ili pokvarimo njene efekte otezanjem. Naša efikasnost će učiniti da taj ‘vrući

Sve natenane.
Uvek sa strane.
Ko neki agent za bolje dane.
Govori malo, a mnogo tu stane.
Ismeva mane.
Zna i da lane.
Na šarlatane. I polutane.
I samo nestane, da dušom dane.
Jer gužva je u Aleji za velikane.
Lane.

Pesma Ljubomira Bandovića
posvećena Lanetu Gutoviću

Milan Gutović (foto Vukica Mikača)

krompirić“ brzo prebacimo u nadležnost ministarstva ili skupštine pa neka oni o ovom pitanju ‘duvaju’ i hlade.“

Uloge koje sam voleo, i koje nisam

U razgovorima za medije nije voleo da pravi odabir među ulogama koje je odigrao.

„Bilo je nekih koje su mi se veoma dopadale, kao i onih koje nisam voleo da igram. Ne govorim koje su iz sledećeg razloga: često mi se događalo da neku predstavu koju ne volim ljudi vole više nego ja. Tako da je ne samo glupo nego i neujedno reći ‘ja tu predstavu ne volim’ a gledaoci kažu da je baš vole. Zbog toga čutim na temu koju svoju predstavu i ulogu volim a koju ne.“

Mnoge njegove izjave su se više estruko citirale, bivale veoma popularne a među njima je i ona da su „naše partie interesne zajednice“, što je i pojasnilo: „Zemlja u kojoj se više isplati trgovati nego proizvoditi nema budućnost. Mi smo takvi već dugo. Trguje se svim i svačim. Na red su došli i idealni. Zato su naše partie interesne zajednice.“

Na pitanje da li za našu skoriju prošlost veću krivicu i odgovornost snose pojedinci ili društvo, odgovorio je: „Možemo da biramo kako nam se navrne! Samo treba da se dogovorimo. Ovako je jedan parimetni govorio: ‘Da je društvo važno to sam znao, ali da je toliko važno u to me je ubedio jedan pijanac! Pričao je ovako: Volim da pijem, pa o svojoj prošlosti mogu da govorim samo na osnovu izjava očevideća.“

To znači da skladnim izborom naklonjenih očevidaca možemo imati prošlost kakvu želimo.“

Pitali su ga i o televizijskoj ulozi Srećka Šožića, koja je nesumnjivo imala izuzetnu popularnost.

„U crkvenoj terminologiji ‘pokrivalo’ označava ime. Recimo, Makarije je pokrilo mnoge monahe pa čak i patrijarha. Moje pokrivalo je bilo Milan, ali su mi pod pokrivalo nekako ugurali i Lane. Pod komotnim pokrivalom ‘Šožić’ može da se smesti celo vlasta, vladajuća skupštinska većina, moje vazelin kolege, deo opozicije i da ostane još dovoljno prostora za pobednike novih izbora. Ne želim za njima, jer se sa njima sem bogataša ništa i nije moglo napraviti... pa ni pita.“

Na pitanje šta ga je zapravo formiralo, vodilo kroz život, rekao je: „Sigurno taj moj vodič kroz život nije bio neki unapred smišljen plan. Sa nekom merom sigurnosti kažem da je to bila sudbina...“

Kao i: „Zalagao sam se da stvarnost gledam načinom koji nije isti kao način gledanja većine. To je imalo terapeutsko dejstvo na mene, pa sam svet od tada uvek gledao kao poligon za šalu, a ne za muku i nesreću. Prepostavljam da su moje predstave bar nakratko učinile da i publika vidi svet sa te moje druge strane.“

A o glumi i publici: „Mene je publika uverila da gluma jeste naročit posao. Posao kojim uspevam da nasmejam one koji su unakaženi reformama, nasrtajima na svoj džep, one koje su izbacili na ulicu i danas im se rugaju izborima.“

T. Nježić

„KASPAR“, „CEMENT“, „VITEZOVI LAKE MALE“...

U inat pandemiji, il' ruku podruku s njom, ovdražnja pozorišta su pokazala žilavost i iznedrila niz dobrih predstava

Druga pandemijska godina u Srbiji pokazala je žilavost našeg pozorišta. Bez sumnje treba da budeмо ponosni jer smo od početka 2021. godine više-manje ipak imali kontinuitet premijera, čak i vrlo kvalitetnih premijera, u vremenu kada pozorišta u većem delu Evrope nisu radila. Godina je počela premijerom idejno i žanrovski vrlo vredne predstave *Kao da kraj nije ni sa svim blizu*, nastale prema tekstu Maje Pelević, sastavljenom od sedam poetskih fragmenata koji predstavljaju misli i osećanja o kraju sveta, virtualnoj stvarnosti, simbiozi čoveka i mašine. Oni su jedan od segmenata boga-tog multimedijalnog mozaika, audio-vizuelne instalacije,

mišljenju da ona nema bitnijih vrednosti, da nije psihološki uverljiva, i da je Nušić ipak mnogo uspešniji pisac na polju komedije. Tu tezu je, nežalost, potvrdila i predstava u režiji Egona Savina, iako je glumački časno i posvećeno ostvarena. Na sceni „Studio“, publike JDP-a je imala prilike i da premijerno vidi veoma uspešnu predstavu *Moj muž*, nastalu prema zavodljivim pričama Rumene Bužarovske, iz istomene zbirke. Za potrebe scen-skog teksta predstave u režiji Jovane Tomić odabran je pet priča, čije su protagonistkinje žene u ropsu disfunkcionalnih brakova, savremene Nore u različitim varijanta metaforičkih kuća lutaka. Glumice Jovana Belović i

Vitezovi Lake male (foto Edvard Molnar)

odnosno performansa reditelja Nikole Zavišića, neobično istraživačkog dela inspirisanog ograničenjima sveta u kome danas globalno živimo. Ova premijera je bila pravi odraz duha vremena, nametnute izolacije, suspendovanih društvenih okupljanja. U predstavi nema tradicijskih izvodača, izvodači su gledaoci, nas petoro koji se oblačimo u skafandere pre početka predstave i tako indikativno maskirani pratimo i stvaramo predstavu istovremeno. Ova hibridna produkcija je s razlogom postigla priličan uspeh, i kod kritike i kod publike, što dokazuje i njeno učeće u programima Sterijinog pozorja i Bitefa.

Početak godine je obeležila i premijera *Kaspara* u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, na kojoj se dugi radilo zbog pandemijskih okolnosti, zaustavljanja proba zbog bolesti (ili sumnje na bolesti) izvodača, a izašla je baš neposredno pre još jednog opštег društvenog zatvaranja koje je stupilo na snagu dan posle prvog izvođenja (to zatvaranje nije, srećom, dugo trajalo). Zato je prisustvo toj premijeri bilo specijalno, doživljaj je bio naročito jak, jer se u vazduhu skoro opipljivo osećala tenzija pred još jednu izolaciju, i istovremeno, zahvalnost zbog mogućnosti da prisustvujemo vrednom pozorišnom činu. A predstava *Kaspar*, između ostalog, donosi eho pandemijskog vremena, likovi nose maske, dok je protagonist smešten u neku laboratoriju, kao životinja na posmatranju. To je simbolički odraz života svih nas u ovom ludom vremenu, jer smo i svi mi kao neki pokušni kunići u košmaru nametnute izolacije. Drama *Kaspar* (1967) Petera Handkeva nastala je iz dokumentarne grade, na osnovu neobičnog života mlađića Kaspara Hauzera, koji je početkom 19. veka odraštao izolovan, van okvira društva i bez ljudskog kontakt-a. Eksperimentalna u svojoj srži, Handkeova drama se ukazala kao vrlo inspirativna za reditelja Miloša Lolića, sklonog estetski vrednim scenskim traganjima.

U Jugoslovenskom dramskom pozorištu posle je pri-kazana i *Pučina*, po Nušićevoj građanskoj melodrami iz života Beograda s početka 20. veka, tragičnoj pripovesti o neverstvu žene, raspadu braka, političkim ambicijama. Raniji kritičari ove drame bili su uglavnom saglasni u

Sanja Marković su vrlo vešto oživele prepoznatljive, tragikomične i istinite likove različitih žena u lošim brakovima, u patrijarhalnom društvenom ustrojstvu.

Krajem septembra, odmah posle Bitefa, u JDP-u je održana i premijera *Široke zemlje*, Šniclerove petočinske tragikomedije (1911), čiji su likovi parovi u neiskrenim, trulim brakovima, supružnici koji beskrupulozno varaju jedni druge, dokazujući tako svoju izgubljenost i nemoć. Šniclerov svet je odraz društva bez kompasa, sveta koji dobro poznajemo, zbog čega je odluka da se tekst danas postavi na scenu svakako opravданa, ali predstava u režiji Marka Manojlovića nije na sceni otelotvorila potencijale drame, jer je odabrala put nespretnе eksperimentalnosti.

Među beogradskim (i srpskim) pozorištima, Beogradsko dramsko pozorište je nesporno izbilo na sam vrh liste umetnički najuspešnijih teatara. Bez sumnje se može reći da je njihova plodna produkcija, u ogromnoj meri, popravila umetničke vrednosti celine našeg teatra. Na početku godine je izvedena premijera *Kišne kapi na vrelom kamenju*, prema jednom od prvih Fashbinderovih komada (1966). Autorski tim ga je vrlo uspešno dekonstruisao, smeštajući radnju i likove u kontekst pozorišta u pozorištu (dramaturgija Tijana Grumić, režija Jug Đorđević). Drama, i još više predstava više-slojno analiziraju složene odnose između četiri lika, istražujući teme seksualnosti, gej i strejt odnosa, intimnosti, ljubomore, braka i zajedničkog života uopšte, provocirajući, *fashbinderovski*, konvencionalna društvena shvatanja, predrasude i malogradanštinu. Predstava *Tiho teče Misisipi*, nastala prema romanu Vladimira Tabasevića, donela je posle prepoznatljivu poetiku reditelja Ivice Buljana, hibridnu formu izvođenja, splet dramskog teatra, performansa, rok koncerta. Igra glumaca je izvanredno energična, fizički naglašena, senzualna, krcata eksplisitnim seksualnim sadržajima, niklih na tradiciji neovanguardi i umetnosti performansa. Predstava je uspešno prenela Tabasevićev stilski i značenjski bogat i primamljiv roman na scenu, otelotvorujući opipljivo to njegovo „ludilo“ pripovedanja, fragmentarnu priču o dečaku Deniju i njegovom odrastanju,

gubitku oca, zaljubljivanju. Dvodelna predstava *Cement Beograd*, ostvarena po tekstu Milana Ramšaka Markovića, inspirisanom komadom *Cement* Hajnera Milera, u tumačenju slovenačkog reditelja Sebastijana Horvata, tematizuje revolucije, mogućnosti društvenih promena, nezadrživi, iskonski mladalački bunt, herojstvo i njegovu transformaciju. Prvi deo izvanredno energično izvode mlađi glumci, u trenerkama, na stilizovanoj, hladnoj sceni. Kao da su na nekom protestu, ili rejvu bez granica, u ekstazi preplavljujućeg appetita za zajedništvo, ali i promenama, oni neobuzdano plešu i viču, u potrazi za novim društvenim ustrojstvom. Drugi deo je sasvim nova, stilski potpuno drugačija predstava, koju veoma uprečljivo i emotivno izvode Milena Zupančić i Miodrag Miki Krstović. Od scijber prostora, pozornica je postala vrlo realistički ureden dom jednog starog bračnog para, koji se muči sa životom u starosti, s istrošenim telima, ali i premorenom dušom. Glumaci i rediteljski je ovaj deo predstave zaista izvrstan, poetičan, osećajan, nežan. Problemima buntovništva, gladi za društvenim promenama, ali i drskom, neizbrušenom, sirovom mlađošću, bavi se i predstava *Baal*, prema prvoj Brehtovoj drami, u tumačenju takođe slovenačkog reditelja Diega de Bree. Ovaj komad karakteriše naglašena, nabujala poezija, silovito izlive na iz imaginacije protagoniste Baala (Milos Biković), pjesnika i nasilnog buntovnika, koji (auto)destruktivno luta svetom, vapeći za promenama njegovog ustrojstva. Najveća vrednost ove stilski suptilne predstave je, bez sumnje, režija Diega de Bree, koja donekle podseća na rad Jerneja Lorencija. U vezi s tim, treba napomenuti da je za umetnički razvoj srpskog pozorišta izuzetno značajan njegov dolazak i rad, kao i rad Horvata, na sceni BDP-a.

Pozorište Atelje 212 ove godine je takođe imalo niz uspešnih novih predstava. Izdvajajući premijeru drame savremenog francuskog piscu Florijana Zelera *Sin*, snažno porodično i psihološko delo koje ispisuje posledice teških odluka roditelja na život dece. Protagonista je Nikolas, 17-godišnjak koji teško prihvata razvod roditelja i započinjanje novog života njegovog oca, zbog čega se izoluje, postaje neprilagođen, usamljen, depresivan. Predstava u režiji Ane Tomović uspešno je prenela vrednosti teksta na pozornicu, prevashodno zahvaljujući uverljivim i emotivno izražajnim nastupima glumaca, naročito mlađog Luke Grbića u ulozi Nikolasa.

Izuzetno je prošla i premijera predstave *64*, ostvarene prema izvanrednom tekstu Tene Štičić, vredne, vrcave i dovitljive savremene drame koja se sa specifičnim humorom odnosi prema krupnim problemima našeg doba. Rediteljka Alisa Stojanović je ovaj komad postavila u neobično stilizovanoj formi koja je verodostojno prikazala složenost i otudenost savremenog života, izazove osvojenog liberalizma i novih medija. Sa sigurnošću se može reći da je Atelje 212 dobio novu hit predstavu, koju će publika rado ići da gleda, zbog tematike u kojoj se svi na neki način ogledamo, inteligentnih za-

pažanja o savremenim porodičnim i prijateljskim odnosima, britkog humora koji ih obavija, i upadljivo vredne igre glumaca (naročito Hane Selimović u glavnoj ulozi).

Za nove predstave Narodnog pozorišta u Beogradu ove godine, nažalost, ne se može reći da su bile uspešne. Strukturno i stilski veoma složena komedija *Pozorišne iluzije* (1636) Pjera Korneja jedno je od prvih metateatralnih dela u istoriji drame koje je u prvi plan postavilo situaciju pozorišta u pozorištu. U *Iluzijama* reditelja Nikole Zavišića u centru pažnje je upravo ta metateatralnost, igra sama, proces nastajanja predstave i status glumaca u savremenom pozorištu. Zbog usmerenosti na prikaz procesa proba i brojnih tenzija koje on nosi, što u predstavi podrazumeva neprestane izlaska glumaca iz likova, Kornejeve upetljane ljubavne zavrzelame je gotovo nemoguće isprati. Zato se njeni značenja više-manje svode na tok proba, pri čemu je glavni utisak da su one nedovoljno kontrolisane i neprecizno osmisljene. Teme ljubavnih zanosa i patnji, kao i odnosa između iluzija i stvarnosti, prisutne su i u predstavi *Orlando*, nastaloj prema romanu Virdžinije Vulf (dramatizacija Tanja Šljivar, režija Bojan Đorđev). U središtu ove produkcije, koja iscrtava put doriangrejkovskog protagonisti Orlando kroz vreme, od elizabetanske Engleske do naših dana, jesu pitanja rodnoj identitetu, nestalnosti ljubavi, slobode, kao i kolonijalizma i odnosa između Istoka i Zapada. Ni ova predstava nije ispunila očekivanja, jer scenskom izrazu upadljivo fali magije, začudnosti, bujnije mašte koja bi dolično prevela verbalnu poeziju.

U srpskim pozorištima, izvan Beograda, ove godine je takođe bilo izuzetnih dela. S „Kritičarskim karavanom“ obišli smo nekoliko teatara, uprkos otežanim pandemijskim uslovima putovanja. Po kvalitetu prvo izdvajamo predstavu *Vitezovi Lake male* Andraša Urbana u subotičkom pozorištu „Kostoljanji Deže“, jednu pseudo-operetu, delo drugačije od svega što je Urban do sada uradio, ali ipak, i dalje, vrlo *urbanovsko*. Predstava je neobično zabavna, duhovita, koreografski i muzički raskošna, autoparodična. Ona pokazuje rediteljevu potrebu da preispita svoj rad i da dublje sagleda značenja kritika njegovih predstava, primeđbi na račun provokativnosti, ali i da istraži društveni značaj pozorišta uopšte.

Nesvakidašnja je i predstava *Za sada je sve OK* Kruševačkog pozorišta (režija Snežana Trišić), čiji je tekst razvijen iz motiva drame *Prozor* Nataše Rajković. Scenski tekst je nastao u procesu proba s glumcima, a njegov upadljiv kvalitet je životna uverljivost likova i radnje – iz njih se preliva snaga iskrenosti, umotana u fini, suptilni humor. Takođe, osobena karakteristika teksta je ističano pretapanje stvarnog i imaginarnog, života i pozorišta. Zavodljiva glumачka igra donosi uzorak, ili isečak iz našeg sveta, definisanog haosom u kome se ipak nazire i red, trgovci harmonije u beskraju disharmonije. A metafora igre, kao odrza života, sugerira da svaki šou uvek mora da se nastavi.

Ana Tasić

TE NOĆI SAM JE VIDEO

Koprodukcija Jugoslovenskog dramskog pozorišta, Slovenskog narodnog pozorišta iz Maribora, Burgteatra iz Beča i Cankarevog doma iz Ljubljane, najambiciozni umetnički projekat u regionu, urođio je predstavom *Te noći sam je video* Drage Jančara u režiji Janeza Pipana. Predstava će imati četiri premijere, u svakom gradu koprodukcijskih kuća: 24. septembra 2021. na sceni SNG-a u Mariboru; 4. novembra, pobudujući veliku pažnju, na sceni JDP-a; 22. januara 2022. u Cankarevom domu u Ljubljani i potom u bečkom Burgteatru.

U velikom umetničkom ansamblu, pored slovenačkih umetnika, igraju i glumci Burgteatra (Danijel Ješ) i Jugoslovenskog dramskog - Milan Marić i Nebojša Ljubišić.

Te noći sam je video (foto Peter Giodani)

KAD IMAŠ POVERENJE U ŽIVOT - UVEK SE NEŠTO OTVORI

Pandemija je kod većine ljudi samo pojačala ono što i inače žive, o čemu razmišljaju: ako je to nezadovoljstvo, onda su nezdovoljniji, ako je to sklad, onda je to poraslo u njima – kaže Marta Beres

Svoju glumačku imperiju već neko vreme građi sama, kao slobodan umetnik. I čovek. Kaže da je to jedino iskreno, da najbolju sebe daže kada je odgovornost u njenim rukama.

Oduvek je bila ludo hrabra, video se to još pre glumačke akademije, kada je kao Jerna hodala Dačkom scenom, kročivši prvi put daskama što život znaće. U međuvremenu je prokrstarila mnogim pozorišnim scenama Srbije, susedne Mađarske, regionala i sveta (u Nju Deliju je pre 10 godina igrala Brecht - The Hardcore Machine)...

Pre nekoliko godina je, na vrhuncu karijere, u datom trenutku u matičnom pozorištu „Kostoljani Dež“ odlučila da postane slobodan umetnik. Odluka nije bila ishitrena, dugo je, veli, o njoj razmišljala. Kada je prelomila, stizali su je povremeno razni strahovi, ali uspela je da izbori s njima. Onda je došla korona i dugi pandemijski period koji je za nju, kaže, možda i najsrcečniji period u dosadašnjem životu.

O tom svom sadašnjem osećanju sveta Marta Beres je govorila za *Ludus* sa svoje ušuškane paličke adrese, s koje lako stiže i u Novi Sad, i Beograd, ali i u Budimpeštu odakle je nedavno stigla primjaljiva ponuda da promeni status slobodnog umetnika...

Kako ste preživeli koronu, bar ove prve ili već koje faze? Da li ste i u kom smislu uspeli tu neочекivanu situaciju da preokrenećete u svoju korist?

Sva sreća pa se kao porodica nismo sreli licem u lice s koronom. Znam da neće lepo zvučati, jer je pandemijsko vreme mnogim ljudima bio težak period, ali meni je to možda bio i najsrcečniji period u životu. I inače volim da budem sama, i mnogo sam sama sa sobom bila i pre pandemije, pa mi ta samoča nije teško pala, osim kada se nije moglo izlaziti u prirodu. To mi je nedostalo, ali bila sam s onima koje najviše volim, s mojom porodicom.

Ne mislim da sam nešto krucijalno naučila, samo što su se prioriteti pojaci i nekako mi se sve iskristalisalo, izdvojilo bitno od nebitnog, ne želim više da trošim vreme na nebitne stvari. Generalno, mislim da je ovaj period kod većine ljudi samo pojačao ono što inače žive i o čemu razmišljaju: ako je to nezadovoljstvo, onda je to pojačano, a ako su to sklad i neka zahvalnost, onda se pojačalo to. Shvatila sam koliko sam zahvalna i srećna u svemu ovom ovoj gde sada postojim.

I pre pandemijske centrifuge svako od nas je imao neke dileme s kojima se mačevao srednje uspešno ili neuspšno. Kako ste se izvukli iz nemira i misli o neizvesnosti svoje profesije, mogućnosti budućeg igranja i rada uopšte?

Bio je period kad sam se veoma zabrinula, ali sam onda shvatila da to ničemu ne vodi, samo rastu strepnje. Onde sam se prepustila, našla neko mesto u glavi, dala se u pozitivno sanjanje o budućnosti, o narednim projektima, susretima, putovanjima i to me izvuklo, a i znala sam da me mnogo toga čeka čim se ovo završi. U glavi sam se držala za sve te stvari i nisam dala da me obuzme strah.

Mnogo je vrših kolega, umetnika generalno, otislo s ovog sveta tokom pandemije. Mnogo je nezaposlenih glumaca bilo na ivici egzistencije... Šta znači posleni glumci mogu da urade za nezaposlene kolege koji su u životnim neprilikama? Kakva vrsta solidarnosti je moguća?

Ne znam šta bi mogao da učini drugi umetnik kao pojedinac. Za vreme pandemije bila sam trudna, čekala sam drugo dete, a prvo je još malo, i uplašila sam se u jednom trenutku što će biti, ali nisam očekivala pomoći, ili da me spasu moje kolege. Mada, pozvala su me dve koleginice koje su bile spremne da mi daju novčanu pomoći ako treba. Svakako mnogo znači da čovek oseti da nije sam, pa i samo da ga neko nazove. Možda je zapravo bitniji taj ljudski tre-

nutak, nego egzistencijalni, a što se tiče egzistencije, mislim da je odgovornost na pozorištima i savezima dramskih umetnika da organizuju socijalnu mrežu. Ako su ljudi koji su zaposleni i za vreme pandemije tokom koje nisu radili dobijali platu, ne znam kako se moglo dopustiti da ljudi koji mimo pandemije isto tako kvalitetno rade kao zaposleni, ali sada zbog korone nisu bili u prilici da rade, ne dobiju novčanu podršku. To bi na neki način trebalo da bude odgovornost institucija, pozorišta u kojima su ti ljudi igrali ili igraju. Bar bi toliko trebalo da znamo jedni o drugima.

Da li su tačne priče da u Mađarskoj opada interesovanje za pozorište, da to nema toliko veze s prisutnjim brojem gledalaca koliko s otuđenjem publike od teatra, uzrokovanim upravo pandemijom?

Neki bi rekli da ste ludo hrabra kad odbijate takve ponude?

Da me pitate o tome za nekoliko godina, možda bih i ja ocenila da je to bilo hrabro, možda i neoprezeno, ali otkad sam se odlučila za ovu vrstu samostalnosti, shvatila sam da je ovo jedino iskreno s moje strane. Pala sam, doduše, nekoliko puta u iskušenje da zovem neko pozorište, da me prime, da ne budem više u strahu, ali mislim da jednostavno moram da izdržim. Osećam da mnogo više doprinosim otkako postojim na ovaj način, punija sam energije zato što sam toliko slobodna. Odgovornost je sada apsolutno u mojim rukama.

U poslednje vreme čuli smo šokantne priče o seksualnom zlostavljanju vaših koleginica...

Veoma primitivno je razmatrano sve što se desilo, da je banalizovano. Mislim da bi se time mnoge dok ne budem toliko čvrsta da pored toga ostanem svoja, da mogu da se zaštitim, da nisam ugrožena u toj situaciji. Nažalost, za to treba mnogo iskustva, da čovek očvrsne, pogotovo ako iz kuće ne donosi tu vrstu autonomije, ako ne ume da odredi granice. Upravo porodica i škole, institucije, moraju da nas uče da postavljamo granice, jer oni koji su skloni da budu nasilnici i oni koji su skloni da budu žrtve, mogli bi tako na vreme da nauče kako se postavljaju granice.

Ne tako davno ste u Ateljeu 212 zaigrali u predstavi Dabogda te majka rodila. Na koji vam je način kao glumci, majci, sestri, kćerki taj tekst bio zanimljiv i intrigantan?

Ta me predstava stigla u pravom trenutku za to što mislim da u svom procesu odrastanja nisam na

uskoro ču imati stoto izvođenje. Nedavno sam imala susret s Tišminom *Upotrebočem čoveka*, u koju sam uskočila umesto Emine Elor jer ona čeka bebu. Ta mi je predstava i u duhovnom i u egzistencijalnom smislu mnogo značila: mnogi dragi ljudi su u njoj, s Borisom Lijesvićem sam se od prvog trenutka razumela i na ljudskom i na umetničkom nivou, jednostavno, to je predstava zbog koje ti je zadovoljstvo pogledati ljude u oči. S druge strane, došla mi je u trenutku kada nisam bila sigurna da ču zaraditi u mesec dana koliko mi je potrebno za normalnu egzistenciju, a ona mi je obezbedila upravo to. Tako se opet pokazalo da kada imam veru u budućnost i povjerenje u život, uvek se nešto otvori.

Govorili ste jednom kako ste u periodu velikih dilema jedne večeri, da biste se smirili, sa suprugom Andrejom po kvarcu čistili smeće. Čemu služe te male ljudske akcije, te male ljudske borbe? Mogu li one da osveste u nama važnost preuzimanja odgovornosti za svoj život?

I za to treba da dode vreme. Postoje godine kada se čovek samo bavi nekim egoističnim stvarima, to su te mlađe godine, početak odrastanja. U poslednje vreme, međutim, mnogo više imam potrebu da način na koji postojim ne čini srećnom samo mene nego i moje okruženje. Osećam tu potrebu iznutra, da doprinesem okruženju, svetu u kojem živim. Pričaćem da smo u mojoj generaciji svi to u isto vreme prepoznali kod sebe. Valjda se to u svakom čove-

Marta Beres (foto Nora Trokan)

Ovo vreme je vrlo problematično u smislu dotoka tačnih informacija. Možemo verovati samo vestima iz prve ruke, eventualno iz druge od nekoga kome verujemo. Tim povodom mogu da kažem tri stvari: igrali smo *Anu Karenjinu* u Pešti kada je bio drugi talas, bila je prepuna sala, svi su sedeli bez maski; letos sam tamo u prepunoj dvorani imala premijeru filma i ljudi opet nisu imali maske, a treće: pre dva-tri meseca pozvala me direktorka Radnoti pozorišta iz Pešte i ponudila ugovor. Čini mi se da sve to pokazuje da stvari nisu stale, možda su ljudi čak i manje oprezni u nekim stvarima. Ima toliko protivrečnih informacija i mislim da se na neki način generiše strah. Ne kažem da ne postoji opasnost, svesna sam da se ljudi razborevaju, da umiru, da su na rubu egzistencije, ali povodom nekih stvari informacije su vrlo upitne.

Šta ste odgovorili direktorki Radnoti pozorišta?

Bio je period kad nisam znala što me čeka, ali poslednja dva meseca srećno su mi se namestile zvezde. Bila sam presrećna kad sam čula ponudu, ali nisam prihvatile, iako mi je vrlo laskalo. Odlučila sam da svoju malu imperiju gradim ovde gde jesam. Subotica je na istoj razdaljini od Pešte u Beogradu, a meni su oba ta grada draga i moja, i ultimativna želja mi je da radim u oba, i da radim i u pozorištu, i da snimam. Nisam prihvatile ponudu, ali smo se dogovorile da radim jedan projekat u martu kod njih. Biće to *Farenhajt*.

go ozbiljnije moralo baviti. Zapanjuje me, takođe, da od žena na tu temu često čujemo komentare gore od muških. Čini mi se da je tu posredni neki veliki nesporazum. Ovde se zapravo otvara Pandorina kutija svih naših seksualnih frustracija, počeši od pitanja zašto neko pokazuje svoj dekolte na poslu... Svakajaka seksualnost je tu „pročačana“ i mislim da bismo se generalno time morali pozabaviti, i naša branša, i celo društvo, ali ne na ovom nivou kao da sada: da neko smogne snage da izade u javnost i izgovori neko ime, a onda dobije još veći teret na ledu.

Da li ste se u svom glumačkom životu sreli s mizoginjom među kolegama, s bilo kojom vrstom nasilju tokom rada?

Sva sreća kod mene stvari nikad nisu otiskele u tu krajnost, u smislu fizičkog zlostavljanja, ali mentalno i verbalno sam prezivela izazovnu situaciju u svojim dvadesetim. Tačno se sećam trenutka kada sam otisla na jednu audiciju i čak dobila ulogu, ali sam rekla da ne želim da radim sa čovekom koji ima takav odnos prema meni. Nije to bila neka krajnost nego sam osetila da će se rad bazirati na ponižavanju, nepoštovanju, više gledanju mene kao seksualnog objekta i jednostavno sam odbila ulogu. Posle je to bio uspešan film u Mađarskoj, gledala sam ga, ali mislim da nisam pogrešila. Tada sam stavila tačku na to da ne želim profesionalnu saradnju ako osetim da u njoj ima potencijala za bilo koju vrstu nasilja,

dobro mesto smestila svoje roditelje, i baš sam se time mnogo bavila u tom periodu. To mi je pomoglo da na pravo mesto stavim svoj odnos s majkom, pa i s po-kojnjim ocem, da ih shvatim kao individue, da im ništa ne zameram, prosto da ih vidim kao ljude, a ne isključivo kao „moja majka“, „moj otac“, „moja sivojina“. Oni postoje i u drugim životnim odnosima, imaju svoj put i život, a svako od njih radi najbolje što zna kao roditelj. Pitanje je samo koliko ko ima kapacitet i zahvalna sam im za taj njihov projekt zvanji.

Šta je Vedrana Rudan rekla o predstavi?

U svom pikantnom stilu svakom je dobacila jednu rečenicu i mislim da je na neki način bila dirljuta predstavom. Nagodam kako je videti da se nećim što ti je vrlo lično bavi neko drugi, u nekom drugom mediju. Tek nedavno je gledala predstavu. Sedeli smo sat posle i bilo je interesantno i poučno za sve nas.

Šta ste još, vama bitno, igrali u poslednje vreme?

Imam sreću da sada igram pet predstava, svih pet veoma volim, izazovne su, pomjeraju mi granice, na svaku bih rado pozvala publiku zato što su dobre, posvećene, na pravi način se bave aktualnim pitanjima.

Dabogda te majka rodila igram dva-tri puta mesečno, *Hasamaginiku* i *Anu Karenjinu* igram u Novosadskom pozorištu / Ujvideki Szinház, moju monodramu *One Girl Show* igram već 14 godina i

ku posle nekog vremena javlja. To su te male stvari kada u očaju vidiš da svet ide u lošem smeru i po-kušavaš da učiniš sitnicu za koju misliš da spasava situaciju. Sitnicu poput toga da nekoga pozoveš telefonom i pitaš kako je, da nekome na sat pričuvaš dete, da pokupiš smeće, posadiš drvo... Nismo svedni da sitne stvari u nekim trenucima nekim ljudima znače sve.

Prošlog leta bili ste velika filmska zvezda u Mađarskoj zahvaljujući filmu *Ovakvo si savršen/a*, a potom vas je Udrženja mađarskih kritičara proglašilo najboljom glumicom na svemadarskom govornom području. Na leštvi komparacije mladi bi rekli – nema dalje. Otežali ste da nagrada...

Veoma mi se dopada taj sklop reči „otežala od nagrada“. To nikada nisam čula, ali mislim da najčitačnije opisuje to kako se osećam. Sa 37 godina imam više od 25 nagrada. Srećna je okolnost da sam ih dobila i zahvalna sam zbog toga, ali je to na neki način i teret čoveku. Sećam se koliko je bilo rasterećujuće da što svojevremeno, kada sam bila na Dačkoj sceni u Novom Sadu, uopšte nisam znala da se ovaj posao nagraduje. Postojalo je samo uživanje u tom trenutku, u igri. Bez opterećenja. Da se razume, ja i danas uživam u svakom izvođenju, svaki put kad dobijem priliku da igram, ali

ROBUSNO POZORIŠTE BALKANA

Ne može kultura da se razvija bez ulaganja – kaže čuveni reditelj Haris Pašović

Pojava Harisa Pašovića na našoj sceni uvek je izazivala veliku pažnju javnosti jer ono što je ovaj Sarajlija ostavio Beogradu poriče opšte mišljenje i teorije i prakse da je pozorišna umetnost efemerna. Oni koji su stasavali uz njegove predstave i uz njih sticali pojam o važnosti zamršenog sveta mlađalačkih osećanja iz kojih će se u jednom trenutku roditi odrašao čovek, pa i pojam o pozorištu i njegovoj važnosti i lepoti – te predstave nikad nisu zaboravili. Štaviše, duh se u pominjanjima obnavlja, prenosi i živi. S Harisom Pašovićem razgovaramo nekoliko dana pred njegovu beogradsku premijeru Strindbergove *Gospodice Julije* u Madlenianumu, odigranu 29. oktobra.

Posle zaista dugo vremena i niza okolnosti ponovo radite u Beogradu, gde je započela vaša sjajna rediteljska karijera. Nije beogradsko sredina prihvatala u metnike iz Sarajeva tako lako, ali jeste vas i vašeg profesora Boru Draškoviću. Kako je došlo do ove saradnje i otud vi u zemunskom Madlenianumu?

Mnoge moje predstave igране su u Beogradu. I igранe su u Jugoslovenskom dramskom, uključujući i poslednju koju sam radio u Novom Sadu, *Za šta biste dali svoj život?* Postoji određeni kontinuitet mog prisustva na beogradskoj sceni, s jedne strane. S druge strane, uvek je dirljivo koliko ljudi pište i pominju predstave koje sam radio u Jugoslovenskom dramskom, *Budenje proleća* i *Dozivanje ptica* i u Beogradskom dramskom, *Čekajući Godo*. Nemam utisak da sam dugo odsutan. No u međuvremenu pojavilo se mnogo fantastičnih i reditelja i glumaca. Hvala vam što ste pomenuli mog profesora Boru Draškovića, koji je jedan od najvećih reditelja koji je ikada radio na Balkanu, i koji je izuzetan pedagog. Imao sam sreću da učim od najboljeg. I sada se ponekad sretнемo – doduše, korona nam je proredila susrete. Do korone sretali smo se u Novom Sadu. Predavao je na doktorskim studijama a ja sam povremeno bio na masteru za glumu. Što se tiče Madlenianuma, mene je pozvala isto tako bivša studentkinja profesora Bore Draškovića Ana Radivojević Zdravković, koja je direktorka Drame Madlenianuma, i ona i Madlena Janković želele su da radim kod njih. Tako smo se dogovorili. Madlenianum je jedno pozorišno čudo – u gabaritu Narodnog pozorišta, pošto ima balet, operu, dramu, dalo je novu dimenziju pozorišnom životu u Beogradu. Moje iskustvo rada je izvrsno, ugodan rad, a i saradnici su kompetentni. Imao sam najveću moguću podršku pri izboru glumaca i umetničkih saradnika.

Kad se vi latite klasike, bila je to uvek klasika na nov način. Možda se zato možete uvrstiti u postmoderne (postdramske) reditelje. *Gospodica Julija* je više intimna, psihološka priča o dominaciji i subordinaciji, u čijem središtu je ženski lik. Univerzalna i klasična tema, ali šta je ona za vas? I zašto ona danas?

Predložili su mi da radimo Strindberga. A smatram da je Strindberg pisac da-najnjeg vremena. Sticajem okolnosti, radio sam sa studentima na masteru *Gospodici Juliji* i bila mi je relativno sveža. Upravo sam je čitao kroz optiku šta nam znači danas. I shvatio sam da je neverovatan komad: svi ga čitamo na sudijama a onda stavimo na stranu. A on zapravo snažno govori o našem vremenu, sad sam ga bolje ra-

Haris Pašović (foto Bojan Marojević)

zumeo nego kad sam bio na Akademiji. Mi sad živimo njegovo vreme. Taj komad ima veze s kapitalizmom. Ima veze s klasnim društvom, što osamdeset godina prošlog veka, kad sam studirao, nije bila tako velika tema. Bila je prevazidena. Sad se tema vrati: ponovo živimo u klasnom društvu. Bilo mi je zanimljivo da vidim na koji način Strindberg analizira društvo. On piše jedan psihoanalitički komad pre psihoanalize. To je par excellence psihoanalitički komad, koji se pojavio malo pre no što je Sigmund Freud formirao svoju teoriju libida, seksualnosti i svoje tumačenje snova.

U vreme kad je Strindberg pisao društvo, što švedsko što evropsko uopšte, bilo je staleški uređeno i granice su bile gotovo nepremostive (otud i dramski naboj između likova Julije i Žana). Šta ih suštinski deli? Koje su to današnje podelje sveta? Ko je tu dominantan?

Mi nismo išli na igre moći između Julije i Žana. Nismo se toliko bavili rodom koliko psihologijom i konkretnim ljudima. Julija i Žan su dvoje mlađih ljudi ovog vremena. Ona je rođena u bogatstvu za koje nema nikakvih zasluga, pošto ga je nasledila. On celi život radi i samo je sluga. Pri tome, ja sam još malo zakomplikovao, jer ne samo

ja je nastala u vreme antičkih bogova, koji su aktivni učesnici u radnji u antičkoj drami. Danas se to ne vidi tako, ni svet ni religija. I onda tragedija ima drugačiju dimenziju. Tragični kraj nismo menjali. Tragedija je što odlaze ljudski životi: neki likovi odlaze u smrt, a tragično propadaju životi mlađih ljudi koji moraju da idu u pečalbu, koji su završili fakultete a rade teške fizičke poslove koji nisu njihova struka i ne mogu da realizuju svoje talente. Sve je to deo tragičkog sveta.

Ali je još veće pitanje za mene šta je danas naturalizam? Pre 150 godina naturalizam je bio revolucion u pozorištu i provera istine u stvarnosti. Pitali smo se kako danas, u vreme kada je realnost dovedena u pitanje na najdubljem nivou – možete da fotošopirate sliku, možete da izmenite video, možete da izmenite sve što su nekada bili parametri provere – kako biti naturalan? Nekad je važilo – više govori jedna slika nego hiljadu reči. Danas nije tako, jer je slika možda potpuna laž. Kako se istinitost danas proverava? Proverava se pozorištem: u susretu živih ljudi u pozorištu, ostajemo jedni s drugima.

U podeli imate mnogo više likova nego što je u originalnoj drami (Julija, Žan, služavka Kristina). Ko su ta lica i šta su im uloge?

Gospodica Julija (foto Zoran Škrbić)

ca u novom kontekstu rada. Kasting vidim kao odličan instrument u pozorištu.

Imate bogato evropsko, pa i svetsko pozorišno iskustvo. Kako gledate na današnji teatarski život u sredinama u kojima se krećete – bosanski, slovenački, srpski? Koliko smo i daљe deo svetskog kulturnog – pozorišnog stvaralaštva a koliko lokalni?

U eksjugoslovenskom regionu koji vidim kao jedan kulturni prostor (po logici je jedan, a i faktički, mnogo ljudi radi tam i ovde, razmenjuje se u Beogradu, Sarajevu, Cetinju, Budvi...) vidim da imamo talenta, potencijala, ideje, ali se kod nas malo ulaže u kulturu. To se vidi. Mi radimo u siromašnim uslovima. Naše predstave izgledaju siromašno (govorim o opremi, o izborima). Malo je predstava gde mogu velike podele da se prave, jer to košta, koštaju gosti. Što se tiče scenografija i kostima, maltene smo na štapu i kapanu. Pritisnula nas je sirotinja. A nisu uvek umetnici našli način da to prevaziđu. Nekad uspeju, a nekad ne. Postaju žrtve te nemaštine. To je velika razlika od evropskog teatra. U zemljama Evropske unije mnogo se više ulaže u pozorište i kulturu nego kod nas. Opet, mi smo možda žilaviji, imamo veće iskustvo – valjda smo zbog tih teških okolnosti manje razmaženi. Pozorište na Balkanu ima robusnost koja ne staje iz pozorišta u zapadnom svetu.

U Švajcarskoj zbog krize znaju da pruve opere s minimalističkom scenografijom, a publika zna da je razlog štednja i prihvata uslove, učestvuje u domaštanju.

I ja bih voleo da je nama švajcarska kriza, pa bih onda mogao prihvati takve uslove. U Nemačkoj, Francuskoj, Velikoj Britaniji nije tako. Vidi se. Evo, recimo, mi imamo evropskog scenografa Aleksandra Denića, koji mnogo radi po Nemačkoj, Austriji i to po velikim pozorištima kakvo je Burgteatar. On je nesrećan što ne može da uradi što bi želeo, jer su ovde i po deset, pa i dvadeset puta manji budžeti nego tamo. Ne može kultura da se razvija bez ulaganja. Talent, entuzijazam, kulturno znanje – svi mi u kulturi unosimo taj privatni kapital, ali to nije dovoljno. Za javnu kulturu nam treba podrška koju država daje zdravstvu, vojsci, svim državnim institucijama. Treba nam trajno rešenje. Naši glumci, saradnici imaju male plate. Ne možete očekivati entuzijazam od čoveka s malom platom. Lju-

DANICA IZ BALKANSKOG ŠPIJUNA JE ČAROBAN, ODLIČNO NAPISAN LIK

Misljam da je u glumačkom poslu najvažnije – trajanje, kaže glumica Nela Mihailović

Često se kaže da uspeh treba da se meri ne tako položajem do kojeg je neko došao tokom života već preprekama koje je morao da savlada. Uprkos pandemijskim neprilikama, iza dramske umetnice Danijele Nele Mihailović je uspešan period – dobila je devet nagrada za tumačenje Kovačevićeve Danice Čvorović u predstavi *Balkanski špijun* u režiji Tatje Mandić Rigonat. Ovečvana je priznanjem „Ljubinka Bobić“, koje dodeljuje Udruženje dramskih umetnika Srbije za najbolje ostvarenu ulogu u oblasti komedije, na gradom na festivalu „Petar Kočić“ u Banjaluci, postala je prvakinja Drame Narodnog pozorišta Beograd. Osvojila je nagrade od „Raše Plaovića“, preko „Curana“ na Danima komedije u Jagodini do „Zoranovog hrka“ u Zaječaru...

Koliko je delikatno proniknuti u kompleksni Kovačevićev svet koji je ispisao u delu *Balkanski špijun* i približiti ga publici?

Uopšte mi nije bilo teško. Pre svega zato što je to čaroban ženski lik u našoj savremenoj literaturi, izvanredno napisan. A temelj svake dobre uloge, kao i filma ili predstave definitivno je scenario, dramsko delo, tekst. Ovde je taj temelj savršen. S druge strane, uverena sam, od kada sam komad uzela u ruke, da ta uloga meni pripada. Ne znam da li sam još nekada bila u prilici da kao glumica to izgovorim. Čini mi se da nikada lakše nisam napravila ulogu, a jeste kompleksna, zahtevana... Ali daje i ogroman prostor da se glumac razmaže u širokim glumačkim potezima i da napravi scensku čaroliju, što se ovde i desilo. To je ovde i bilo najvažnije. Pored rediteljke koja je imala jasnu sliku šta želi od *Balkanskog špijuna* i Danice, nemerljivo važan je partner. Teško se bilo koji lik gradi bez partnera, a Danica ne postoji bez Ilijе i obrnuto, pri čemu je moj partner – Ljuba Bandović. Ne mora se ništa više reći posle tog imena.

U međuvremenu mnogo toga se desilo u vašem umetničkom kalendaru. Između ostalog film *Necista krv – greh predaka* po delu Bore Stankovića u režiji Milutina Petrovića. Šta sve glumica koja igra junakinju osobenog karaktera može da pronađe, usvoji od Kate, supruge uglednog trgovca Hadži Trifuna, uloge koju tumačite?

Usvojila bih svakako upornost da izdrži i da se bori. Ne bih mogla da žimirim i okrećem glavu koliko je to Kata bila u stanju. To, čini mi se, nisam ni radila u životu. Na tolike kompromise teško da bih mogla da pristam, a oni su bili sastavni deo života naših žena u prošlosti. Naravno, da bi se jedan brak održao, potrebeni su izvesni kompromisi koji su vredni onoga što će posle toga stići. Re-

foto Fejsbuk

cimo, kompromis je što pristojes na mane partnera pored tebe, ali zarad vrlina koje su svakako jače od tih mana. Osvojila me Katina upornost, pa i njenja trpežnost. Važne su to osobine da bi gurali napred kroz život.

Koje borbe ste vodili u sebi tragajući za slojevima koje ste slagali u ovoj ulozi?

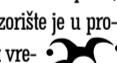
Kata je drugačija od svih Stankovićevih junakinja, jer naš film je pretpriča *Necista krv* i priče o Sofki. Sve kreće od Hadži Trifuna i Kate koji su, mislim, Sofkini pradeda i prabaka. Kata se razlikuje po tome što je izdržala nalete vetrova u tom muškom svetu i došla u poziciju da svakako jeste stub te kuće. Ali je do toga došla mnogobrojnim odricanjima i kompromisima koje je pravila, na koje je bila spremna i očigledno sposobna. Ostale junakinje su tragični likovi, kao uostalom i Kata. Nijedna od drugih junakinja zapravo ne preživi u toj borbi: kroz taj muški beskrajno surovi svet. To je vreme kada žena nema nikakva prava, nikakvu slobodu, pravo mišljenja, čak nema pravo nad sopstvenim telom. Ona je uvek vlasništvo, najpre oca, pa brata, muža ili svekra... Uglavnom su te uzbudljive junakinje o kojima je Stanković pisao tragični likovi jer je on i pisao o ženama koje su pokušale da se suprotstave tom surovom svetu.

I mahom tragično završavale. Kata posmatra sve žene oko sebe: svoju snahu, zaovu, tu malu Stojnu, Trifunovo kopile koje raste u njenoj kući. Kata je tragična jer to gleda i u pokušaju da im pomogne, njenje jedino pravo je da sme da kaže Trifunu šta misli. Koliko će on nju poslušati, to je pitanje, i to se vidi u filmu. Zamislite kada je najveći uspeh žene u tom vremenu da sme da kaže svom čoveku šta misli.

Završili ste i filmove *Nebesa* Srđana Dragovića i *Hadžijino zvono* Milutina Petrovića. Radili serije *Jedini izlaz* Darka Nikolića, *Kalkanski kružovi* Milana Karadžića, *Tate*, gostovali u *Kamion-džijama...* Koja nit vas speja, odnosno ruzdvača sa vašim junakinjama?

Borac sam i u filmu *Nebesa* Srđana Dragovića i *Hadžijino zvono* Milutina Petrovića. Radili serije *Jedini izlaz* Darka Nikolića, *Kalkanski kružovi* Milana Karadžića, *Tate*, gostovali u *Kamion-džijama...* Koja nit vas speja, odnosno ruzdvača sa vašim junakinjama?

Borac sam i u filmu *Nebesa* Srđana Dragovića i *Hadžijino zvono* Milutina Petrovića. Radili serije *Jedini izlaz* Darka Nikolića, *Kalkanski kružovi* Milana Karadžića, *Tate*, gostovali u *Kamion-džijama...* Koja nit vas speja, odnosno ruzdvača sa vašim junakinjama?

Milica Kosović

di rade pod pritiskom ne zato što nema dovoljno para nego što nema ni minimalno.

Ako pričamo o nezavisnim grupama – pa dobro, svuda je njima teško. Ali ako pričamo o javnom sektoru, oni se ne moraju snalaziti u Nemačkoj, Austriji, Poljskoj, Francuskoj, Holandiji. Status kulture je neuporediv s našim.

Vaš sadašnji odnos s glumcima, ima li veze s onim što ste videli kod Grotovskog?

Nisam toliko video njegov rad. Ali je sam rad Euđenija Barbe. S njim sam proveo dosta vremena i u njegovoj pozorišnoj laboratoriji u Danskoj. A Grotovskog sam video samo jednom, kod Pitera Bruka, s kojim je imao jedan razgovor i to je bilo vrlo uzbudljivo. No imam jaku vezu s Grotovskim jer sam još od Akademije proučavao *Ka siromašnom pozorištu*, osnovnu i jednu jedinu knjigu koju imamo od Grotovskog. Mnogo mi je značila u rediteljskom radu i u mom razumevanju rada s glumcima. U prethodnim pitanjima odgovarao sam o našoj sirotinji, a ova knjiga se zalaže za *siromašno pozorište*. On se nije zalagao za pozorište u koje država ne ulaze nego za estetsku kategoriju – da se ne upotrebljava ništa što nije bitno i relevantno za predstavu. I ja asketa, da tako kažem, zbog Grotovskog, jer težim da u predstavama nemam ništa što nije neophodno za radnju i priču, ni o pitanju rekvizite ni kostima ni muzike, ništa ne unošim što nije suštinski povezano sa smisлом priče. I danas mlađi glumci čitaju Grotovskog, ne mogu da prodru da ga ne upoznaju, Grotovski mora da ostvari određeni utisak kao i Stanislavski, s tim što je Grotovski zahtevan i kompleksniji u svom pristupu od Stanislavskog, i ne znaju svi profesori da ga primene, pa to bude ostavljen samim mlađim glumcima i rediteljima. Problem je što mi nemamo dovoljno vremena da takve stvari razvijemo zbog manjka novca. Vi se sećate da sam *Dozivanje ptica* radio devet meseci u JDP.

A kako sad radite? Koliko su vam glumci dostupni, koliko su zauzeti po serijama?

Sad moram i ja da se prilagodim drugačijim produkcjskim uslovima. Madlenjanum je u tom smislu malo luksuzniji jer radimo devet nedelja na predstavi. Često se događa da su zauzeti, ali već pri izboru glumaca gledam da im određeni period bude sloboden. To je veliko opterećenje pozorištu, mi smo svi zajedno ucenjeni. Ne možemo da tražimo od glumaca da ne snimaju kad znamo da je to njihov izvor egzistencije, a ne ta mala plata koju prime u pozorištu (oni koji imaju sreće da su zaposleni. Oni koji nisu zaposleni, njima je to jedini izvor prihoda.) Ne možete to nekom oduzeti.

Socijalizam i Ćirilov davali su drugačije mogućnosti, zar ne?

Jeste, ali i manje se tada snimalo. Ćirilov je želeo da napravi iskorak. On je bio svetski čovek. A bio je i veoma čovek svoje sredine i Beograda i Srbije. Želeo je da obeleste strane zadovoljni i pravio je repertoar koji je bio u to vreme lokalno bitan, ali je želeo i da u Beograd dovede istraživački duh koji je saznavao stvarajući Bitet. I zato je otvorio mogućnost da radimo u dugom periodu. Tada sam bio na stalnom ugovoru, tako da nije bilo mnogo troškova. To je bila stvar naše investicije i odluke pozorišta – evo vam sade, radite, pa da vidimo gde ćete doći.

Ali ako pozorište nije lokalno, teško da može biti univerzalno?

Slažem se. Tu ste u pravu da je Ivan Ćirilov imao odličan balans.

Jelena Kovačević Barać

NAGRADA „LJUBINKA BOBIĆ“

Nagradow „Ljubinka Bobić“ za 2019. godinu nagradena je dramska umetnica Danijela Nela Mihailović za ulogu Danice Čvorović u predstavi *Balkanski špijun* Dušana Kovačevića, u režiji Tatjane Mandić Rigonat (produkcijska NP Beograd). U konkurenciji za nagradu bilo je 17 glumačkih ostvarenja u predstavama premijerno izvedenim u periodu od 1. 9. 2017. do 31. 8. 2019. Odluku o dobitniku je 29. decembra 2020. večinom glasova doneo žiri u sastavu: Dragana Varagić (predsednica), Andrijana Oliverić, Miloš Đorđević, Daniel Sič i Željko Hubač.

Obrazloženje odluke žirija

Jedna od naših najtalentovanih glumica srednje generacije Nela Mihailović je u poslednjih nekoliko sezona, kroz niz zapaženih rola, uspela da apostrofira i scenski „materijalizuje“ svoj dar, artikulišući sve njegove aspekte, posebno one komičke, na način na koji to čine teatarski posvećenici – izuzetnim i promišljenim radom.

Njeno tumačenje lika Danice je uzbudljivo, inovativno, moderno, zavodljivo komično i nadasve razumljivo publici jer je –

iskreno. U provokativnoj adaptaciji Kovačevićevog *Balkanskog špijuna*, koju je uredila Tatja Mandić Rigonat, Mihailovićeva je ovom liku, koji je pri tome nezahvalan za scensku igru jer u dobroj delu komada „trpi radnju“, udahnula svežinu damažnici. Naizgled niskomimetinskim sredstvima, ona je strpljivo i mudro gradila slojevit lik stuba porodice, koji, iz same takvim ženama znanog drugog plana, pokušava da uspostavi kakav-takov red u svetu u kojem se sve urotilo protiv pristojnog života. Optimizam, vitalnost, empatija, neupitna ljubav prema ljudima, sve je Nela Mihailović „upakovala“ u njenoj „tkanju“ lika, tako da u ovoj scenskoj verziji *Špijuna* i Danice, poput njenog muža Ilijе, postaje heroina ovog vremena preživljavanja i žrtva idealna u utilitarističkoj, tj. idealima nesklonoj stvarnosti.

Suptilna sredstva koja je koristila u kreiranju lika, potvrđili su, s jedne strane, nesporan snagu scenske harizme Neli Mihailović, ali s druge strane i izuzetnu scensku inteligenciju koja se emanira, pre svega, kroz savršeni osećaj za mjeru. A taj osećaj proizlazi iz suštinskog prepoznavanja slojevitosti karaktera u kontekstu situacije i, što je još važnije, iz mo-

ći da se ta kompleksnost lika prenese na scenu na uzbudljiv i dramski efektn način.

Ovakva Danica je, pri tome, za dramsku akciju važnom odnosu Ilijе i Đure, koji Kovačević u originalu gradi uverljivim i vrlo konkretnim sredstvima, podarila specifičnu emociju tradicionalnog odnosa žene prema mužu – stamenu vernost muževljivoj porodici – čime je ukupna porodična tragedija, koja je bitan rezultat ove briljantne komedije, postala dovoljno snažna da parira komičnom prosedeu koji dominira komodom.

A kada tumačeći jedan lik, naravno u kontekstu rediteljskog koncepta, glumac napravi značajan žanrovski kvalitativan iskorak na nivou celine, kakav je Nela Mihailović nesporno učinila, a uz to ostaje verna pomenutom komičnom prosedeu, te ga još i unapređuje, onda se rezultati tog glumačkog angažmana moraju apostrofirati na pravi način.

Teatar se u svom ključnom scenskom efektu, katarzi, poziva na svet emocija, a prvi glasnik toga sveta je glumac. Glas Neli Mihailović se u slučaju Kovačevićeve Danice čuo daleko – do prestižne Nagrade „Ljubinka Bobić“.

O nekim aktuelnim problemima našeg pozorišnog života

KAKO ĆE IZGLEDATI TEATAR KOJI BUDE PREŽIVEO SVE OVO ŠTO SE DEŠAVA

I još: hoće li ono što bude preteklo od našeg teatra uistinu biti pozorište kakvo smo imali i koje je, kako se to kaže danas aktuelnim rečnikom neoliberalnog kapitalizma, konkurentno s onim u Evropi i svetu. Rečju, da li će takav teatar adekvatno reprezentovati ovdašnju kulturu? I napokon, kakvo ogledalo će nam ponuditi takvo pozorište?

Piše Aleksandar Milosavljević

Gde se našao pozorišni život Srbije nakon bezmalog dvogodišnjeg trajanja pandemije? Kakva je trenutna dijagnoza ovdušenje teatarske stvarnosti? Koliko je virus uticao na aktuelno stanje? Da li je promenio fisionomiju našeg teatra i da li je štetu nastalu haranjem virusa moguće popraviti? Ova pitanja se sama po sebi postavljaju i s njima ćemo kad-tad morati da se suočimo. Kao i u svim drugim oblastima života, nema sumnje da će i u slučaju pozorišta odgovori, a s njima i budućnost ovdašnje teatra, zavisiti od stepena spremnosti da sami pred sobom budemo iskreni.

Za početak u ovom kontekstu se valja prisjetiti atmosfere karakteristične za doba sveopštег kovid zaključavanja, i ništa manje opšte čežnje – i aktera i publike – za živim kontaktom s teatarskom scenom. Ova čežnja je, nema sumnje, bilo iskrena i razumljiva kao iskreni vapaj za najvažnijim oblikom funkcionalnosti teatra koji podrazumeva neposredan su-sret glumaca i gledalaca. Parallelno s primenom mera prevencije od zaraze, koje su predviđale i zatvaranje pozorišta, na samom početku pandemije odvijao se i proces utvrđivanja razumnih mera koje obezbeđuju sigurnu zaštitu

i aktera na pozornici i publike u gledalištu, inače uspešno primenjenih i proverenih u teatarskim životima Velike Britanije ili Južne Koreje. Kada su, napokon, ovi naporci i kod nas dali rezultate, kada su dakle teatri otvoreni za predstave i probe, kada su vaskrsli teatarski festivali, razume se uz striktno poštovanje konkretnih mera, pokazalo se da su bezbedni svi osim sistema rada u pozorištu. Tada su, naime, počela da se dešavaju beskonačna odlaganja proba i, posledično, pomeranja termina premijera. Na jedvite jade organizovane i započete probe naglo su prekidane zbog nenadanog razboljivanja nekoga iz glumačkog ili autorskog tima.

Uveden je sistem rada poznat kao „počni – stani – nastavi“, što je dezavuisalo svaki model uspostavljanja kontinuiranog rada i normalnog procesa. Ipak, razlozi prekida proba nisu bili uslovjeni samo bolescu nego je uobičajeni proces rada bivao remećen i vanteatarskim za-vezima aktera.

Ne ulazeći u razloge i uzroke, no činjenica je da je u Srbiji tokom proteklih godina-dve sniman veliki broj televizijskih serija i filmova. Nema sumnje da ova snimanja popravljaju materijalni položaj aktera ovdašnjeg glumišta,

a spasonosna su za one bez stalnog zaposlenja, te da barem na nekom planu potvrđuju da smo u zlatnom periodu, a činjenica je i da popularnost glumaca privlači širu publiku u teatar. No i na drugoj strani takođe ima izvesnih činjenica i pitanja. Recimo, pitanje povratnog uticaja specifičnog nastupa koji glumice i glumce čini prepoznatljivim televizijskim zvezdama na njihov pozorišni angažman, ili problem koncentracije na nekoliko istovremenih poslova i, napose, već izrečena konstatacija da gotovo nije dan naš teatar više nije u stanju da obezbedi normalan sistem rada na predstavi.

Teško da će pozorišne uprave uspeti da pronađu rešenje za ovaj problem bez adekvatne pomoći države. Pod državom se ovde, naravno, prvenstveno misli na zakonodavni sistem koji, barem kod nas, evidentno funkcioniše na veoma specifičan način, pa smo se otuđa odavno navikli da naš teatar postoji uprkos mnogim postojećim zakonima, baš kao što ne bi čudilo ni da se upravo na ovakav način, svojevrsnom „raspolučenošću“ glumaca između plate i honorara, upravo svesno kupuje socijalni mir staleža od kog se, veli iškustvo, može svašta očekivati. (Rehabilitacija pre nekoli-

ko godina ukinutog nacionalnog priznanja za poseban doprinos nacionalnoj kulturi, poznatog kao „nacionalna penzija“, podrazumevala bi ulaganje znatno manjih novčanih iznosa, ali zasigurno ne bi obuhvatila dovoljno veliki uzorak staleža.)

A da je i naše pozorište uistinu dočekalo svašta, kao i da se kod nas niko više ne drži zakona ko pijan plota potvrđuje i aktuelna kadrovska politika, usaglašena dabome s logikom politike (koja je, uzgred, koštala mesta direktorce Šabačkog pozorišta i Milenu Minju Bogavac), ali ne i zakonskim odredbama. Otuda je u ovdašnjim teatrima sve više osoba čije je autentične veze s pozorištem teško utvrditi, a još je komplikovanje detektovati iole smislene repertoarske planove ili strategije razvoja teatarskih institucija, pa se pokatkad čini da se svi novi planovi isključivo temelje na ideji da istorija tek sada počinje. Na taj način se ruši i ono što je nesumnjivo donosilo uspeh, ali i postepeno blede, te bivaju zamagljeni već decenijama veoma zaostreni problemi odnosa zakona i uredbi, s jedne strane, i teatarske prakse s druge. Utešno je što na ovaj način, istina pomalo skup, naši teatri umesto publike edukuju svoje uposlenike.

Međutim, ovakva kadrovska politika uspostavila je nimalo poželjni balans u odnosima repertoarske politike i realizacije produkcije. Naime, pošto je u pozorištima sve manje istinski stručnih i sposobljenih kadrova, produkcije neretko u svakom pogledu postaju sve manje zahtevne. Na planu rezultata se pak pokazuje da ni ovako „pojednostavljen“ repertoar, pretodno „stanjen“ proizvoljnom repertoarskom politikom, ali i hroničnom besparicom, nije moguće tehnički adekvatno realizovati jer ovdašnje teatre u potrazi za boljim primanjima masovno napuštaju osobe od čijeg iškustva i (ta-

cit) znanja, gotovo redovno neformalnog, da-kle prenošenog u radionicama s kolena na koleno, zavisi ne samo značajan segment kvaliteta predstava (izrada kostima i dekora, postavka scenografije, svetla, tona, vodenje predstava...) nego i bezbednost glumaca na pozornici.

U našem teatarskom životu ovog leta nije bilo uobičajene medusezonske pauze, uostalom i ranijih godina značajno relativizovane mnogobrojnim letnjim festivalima, drugim manifestacijama i filmskim i televizijskim snimanjima, a nenormalne, pandemijske okolnosti života samo su dodatno istanjile nerve celokupne naše zajednice, pa tako i pozorišnika. Malobrojni održani letnji festivali, baš kao i pojedinci koji su upriličeni na samom početku nove sezone, nesumnjivo pokazuju da imamo žilavu i odvažnu teatarsku publiku, željnu susreta s pozorištem. Da li ovaj podatak treba da nas umiri? Ili posao svojevrsnog sredstva za smirenje treba da obavi oveštala konstatacija po kojoj je pozorište, barem ovo zapadne provenijencije, u krizi već duže od dve hiljade godine? Da li treba utehu potražiti u univerzalnoj formuli koja veli da je teatar i do sada, tokom duge i njemu ne baš uvek naklonjene povesti, uspevao da preteke, pa će preziveti i ovo doba velikih smutnji? Nema sumnje da su sva pomenuta pitanja zapravo retoričkog karaktera, no pravo pitanje bi moglo da glasi: kako će izgledati teatar koji bude preživeo sve ovo? I još: hoće li ono što bude preteklo od našeg teatra uistinu biti pozorište kakvo smo imali i koje je, kako se to kaže danas aktuelnim rečnikom neoliberalnog kapitalizma, konkurentno s onim u Evropi i svetu. Rečju, da li će takav teatar adekvatno reprezentovati ovdašnju kulturu? I napokon, kakvo ogledalo će nam ponuditi takvo pozorište?

TEME, DILEME, SPORNA PITANJA

Kada je o problemima u kulturi reč, u godini za nama naročitu pažnju privukle su po-teškoće s konkursima, novi način formiranja Nacionalnog saveta za kulturu, tzv. nacio-nalne penzije, tj. posebna priznanja za doprinos kulturi zemlje...

Uprvom delu godine, kada je bila javna rasprava o izmenama i dopunama Zakona o kulturi, umetnička udruženja su se oglašavala ukazujući na sporna pitanja, sporna rešenja... Primerice, povodom predloženog produženja roka za raspisivanje godišnjih konkursa za (su)finansiranje projekata sa 30 na 60 dana (čl. 11), ULUS je navelo da se time vreme za realizaciju projekata još više skraćuje, odnosno svodi samo na drugu polovinu godine. Ostaje zapravo samo period od septembra do decembra, ili čak do kraja novembra, jer je do kraja kalendarske godine potrebno pisati izveštaje i dostaviti ih Ministarstvu.

Kako su mediji zabeležili, izraženo je i protivljenje povodom izmene čl. 16 Zakona o kulturi, kojom je predviđeno da se broj članova Nacionalnog saveta za kulturu smeni sa 19 na sedam, te da ih bira Vlada Srbije na predlog resornog ministarstva, a ne parlament na osnovu predloga ovlaštenih predla-gača, među kojima su i ustanove kulture,

SANU, Savet Univerziteta umetnosti, Konfere-nčica univerziteta Srbije i saveti nacionalnih manjina.

Reakcije je izazvao i način smene Milene Bogavac s mesta prvog čoveka Šabačkog pozorišta sredinom decembra 2020. Između ostalih, Srpski PEN centar je saopštio da smene upravnice Šabačkog pozorišta Milene Bogavac i direktorce Narodnog muzeja u tom gradu Nele Tonković predstavljaju „opasan politički intervencionizam u kulturni-ih institucija i njihove ostvarene umetničke rezultate“. PEN centar je ocenio da su „dve uspešne žene smenjene po kratkom postupku, usred svojih regularnih mandata“, te da „vlast ovim pokazuju da ih suštinski ne zanimaju kvalitet rada kulturnih institucija, već im je cilj da njima rukovode provereni partijski kadrovi“.

U Zakonu o izmenama i dopunama Za-kona o kulturi koji je 6. 5. 2021. usvojila Na-rodna Skupština RS, promenjen je format

predlaganja Nacionalnog saveta za kulturu (NSK). Ovakvim zakonskim rešenjem, pravo predlaganja članova NSK dato je Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulturne, Državnom arhivu Srbije, Narodnom muzeju Srbije, Narodnoj biblioteci Srbije, Narodnom pozorištu u Beogradu, Jugoslovenskoj kinoteći, Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, Moticu srpskoj i nacionalnim savetima nacio-nalnih manjina, a oduzeto reprezentativnim umetničkim udruženjima u kulturi koji su to pravo imala u prethodnom zakonu.

Na predlog Ministarstva kulture i infor-misanja RS (koje prethodnih godina nije uspeo da privoli ili prinudi udruženja da predlažu članove NSK po volji vladajućih struk-tura), ovo pravo je uskraćeno umetničkim udruženjima koja u svom članstvu imaju hiljadu profesionalnih i osvedočenih umetnika iz svih oblasti umetnosti i kulturne delatno-sti – književnog stvaralaštva i prevodilaš-tva, likovne umetnosti, primenjene umetno-sti, vizuelne umetnosti, dizajna i arhitekture,

muzičkog stvaralaštva (kompozitori, izvođači) i pozorišne umetnosti, filmske umetnosti i umetničke igre.

Udruženja su ovakvim zakonskim rešenjem izgubila pravo da preko svojih ovlašćenih predstavnika u NSK učestvuju u kreiranju kulturne politike Države i nastave da pružaju neophodnu podršku u očuvanju, ra-zvoju i širenju kulture u Srbiji i van njenih granica.

Udruženje dramskih umetnika Srbije je, zajedno s ostalim reprezentativnim udruženjima, reagovalo na ovakav neobrazloženi i svakako neutemeljeni predlog Ministarstva kulture i informisanja RS u toku i nakon Javne rasprave koju je sproveo nadležno mini-starstvo, ali bez uspeha.

Za razliku od prethodnog Zakona u kulturi, novim Zakonom o izmenama i dopuna-ma Zakona o kulturi propisana je obaveza lokalnih samouprava da samostalnim umetničima moraju da uplaćuju doprinose za penziju i invalidsko i zdravstveno osiguranje. Ostaje da se vidi kako će se ovo sprovoditi u praksi.

Posle pauze od osam godina, priznanja Vlade RS za vrhunski doprinos nacionalnoj kulturi, odnosno kulturi nacionalnih manjina postala su ponovo aktuelna. Penzionisani umetnici i stručnjaci iz svih oblasti stvaralaštva prijave podnose svojim udruženjima koja razmatraju pristlige predloge i Ko-

misiji Ministarstva kulture predlažu ukupno tri kandidata. Pravo predlaganja kandidata imaju i Nacionalni saveti nacionalnih manjina.

KLJUČNA JE SNAGA GLUMAČKOG ANSAMBLA

Beogradsko dramsko pozorište je na tragu formiranja izuzetno važnog festivala koji bi u najskorijoj budućnosti mogao da nadomesti ono što nedostaje pozorišnicima ovih prostora — kaže Jug Radivojević, reditelj i direktor BDP-a

I ovu godinu na izmaku, i onu pre nje, kada je o ovdašnjem teatru reč, u najboljem smislu obeležilo je Beogradsko dramsko, u žargonu zvano i — Pozorište na Krstu. Uprkos pandemiji i drugim problemima, najkraće, zasijalo je i kvantitetom i kvalitetom, i pozorišnim događajima i umetničkim dometima, bivalo i utočište i azil...

Na početku razgovora za *Ludus Radivojević* napominje da je bilo teško, naporanu a najveći izazov je bila neizvesnost: „Nailazili smo na brojne prepreke i nepoznanice. Međutim, velikom upornošću, jasnom idejom, čvrstom ambicijom, timskim duhom gurali smo napred verujući da će svaka realizovana proba, svaka izvedena premijera imati veliki uticaj i na našu publiku, a i na nas same. Učvrstili nas u veri da

je teatar mesto drugačijeg života koji vam daje snagu i energiju da se i najteži periodi mogu savladati.“

S kojim neplaniranim izazovima ste morali da se borite u godini izazova u kojoj smo odolevali brojnim nepoznanicama?

Prvenstveno briga oko svih kolega koji su bili zaraženi kovidom, koliko je i sam virus bio nepoznаница, tako su i procesi rada i distribucije predstava postajali još veća enigma. Neke važne procese ambicioznih autora prekidali smo po nekoliko puta, gubili kontinuitet, teško nastavljali, ali ipak evo grabimo ka jedanaestoj premijeri u 2021. godini. Malo je reći veliki uspeh, neka zvuči i neskromno reći: nezapanjen uspeh svih aktera BDP-a.

Foto Dragana Udovičić

Koji je zajednički imenitelj predstava BDP-a? Kojim smernicama se upravljate prilikom izbora naslova, repertoara?

Pre svega trudili smo se da uspostavimo visoke zahteve u svim segmentima teatra. Formiranjem Umetničkog veća: Andi Tomović, Bojana Denić i Slobodan Obrađović, načinjen je prvi i najvažniji korak. Uspostavljen je jak umetnički kriterijum. Izbor reditelja najviših referenci, najistaknutija imena evropskog i regionalnog prostora uz domaće i mlade autore naših akademija. Repertoarski utemeljenje u onome što jeste bio osnivački akt prvoosnovanog gradskog pozorišta od 12. avgusta 1947. godine: savremeno i snažno pozorište, aktuelno i beskompromisno. Izborom najboljih komada svetske i domaće savremene literature, izborom beogradskih pisaca ili tema, uz povratak klasičnih autora, uz obrade filmskih scenarija pretakanjem u drame našeg vremena, dobili smo u sudaru s izuzetnim rediteljima teatar jakih potekta koji ima za cilj, ukratko, spoj filozofije i emocije.

S kakvim planovima, ambicijama ulazite u 2022. godinu. Kakvo je promišljanje BDP-a u narednom periodu?

Logično je da nam je svaka naredna godina još ambicioznija. U 2022. ulazimo s idejom tumačenja velikih klasika: Šekspir *Ričard Treći* i *Magjet*, Gете *Faust*, Molijer *Mizantrop*, Dante *Božanstvena komedija*, Kornej *Sid Bora Stanković Tašana*, uz scensku adaptaciju Oskarima nagradivanog *Zaljubljenog Šekspira...* Godinu će obeležiti partnerstva u velikim koprodukcijama naših regionalnih i evropskih partnera u ovim naslovima, uz rediteljska tumačenja Diega de Bree, Nikite Milivojevića, Borisa Liješevića, Juga Đorđevića, Franka Kastorfa, Ivica Buljana, Harisija Pašovića, Ane Tomović, Miloša Lolića...

Koji su vam novi scenski aduti? S kim ćete razmenjivati pozorišnu poetiku u narednom periodu?

Pored pomenutih autora, sledeću godinu obeležiće snaga našeg glumačkog ansambla, koji će dodatno biti ojačan kako mladim glumcima, tako i najznačajnijim glumcima regiona. Nastavićemo razmenu gostovanja kroz RUTU — regionalnu uniju teatara, kroz mini-festival „Naši dani“ u koje ćemo, osim razmene sa SNP-om Novi Sad i Ujvideki sinahazom iz Novog Sada, uključiti i Dramu SNG iz Ljubljane, ZKM iz Zagreba i Gradsко pozorište Jazavac iz Banjaluke. Očekujemo i početak saradnje sa tri velika evropska teatra „Gogolj centar“ iz Moskve, „Maksim Gorki“ iz Berlina i „Odeon teatar“ iz Pariza, kao i povezivanje s teatrom identičnog naziva BDP iz engleskog Koventrija, u kojem je nakon Drugog svetskog rata napravljeno pozorište čiju je izgradnju pomogao tadašnji Beograd, pa su Englezi u znak zahvalnosti svoj teatar nazvali Beogradsko dramsko pozorište.

Pozorište nas posmatra kroz vreme. Pandemija je uticala i na umetnički proces nastajanja predstava, na režiju i dramaturgiju. Kakav su umetnički odgovor novonastalim prilikama ponudili umetnici BDP-a?

Po meni jedini mogući odgovor jeste: spremnost na veliki rad, bez imalo straha i kompromisa. Naši glumići bili su spremni da za noć zamene jedni druge da se predstave ne bi otkazivale. Ogromna žrtva u ovim vremenima, ali i ogromna hrabrost kojom se stvara repertoar sa ciljem da se u BDP dolazi bez obzira šta se te večeri igra. Ne gleda se samo predstava odredenog naslova, gleda se i BDP. To je moj i naš ideal.

Pandemija je oslabila imunitet pozorišnog organizma. Koliko je važno održati kontinuitet, trajati?

Najvažnije je ne prekidati. Kontinuitet nama da je život, a publici zdravlje i snagu. Moramo čuvati jedni druge kroz poštovanje mera, ali pre svega kroz vakcinaciju. Samo fizički zdravi možemo pohranjivati naše duše.

Primetno je da je pozorišna situacija u regionu, ranije okarakterisana i kao „jugonostalgična“, sve više zamenjena oznakama „jugoslovenskog“ ili „postjugoslovenskog“ duha. U BDP-u ste okupili brojnu porodicu „jugoslovenskih“ umetnika?

Bivši Jugosloveni žive u malim državama, ali jedinstvenog kulturnog prostora. Tesno nam je. Potreban nam je veći prostor. Grabimo ga uspostavljanjem RUTE, a gostovanjem najboljih reditelja regiona i ostalih saradnika i glumaca, prodisali smo punim plućima. Nije tu novac glavni oslonac, njega nikada nema dovoljno. Oslonac je u želji umetnika za saradjnjom, za osvajanjem novih sloboda.

Neretko se čuju pohvale u odnosu na atmosferu među glumcima BDP-a od kada ste došli na njegovo čelo? Kakvo je srpsko pozorište, uopšte danas? Imaju li pozorište danas društveni uticaj?

Glumcima je najvažnije s kim igraju, ko im režira, u kakvom ambijentu stvaraju, kakve tekstove promišljaju. BDP nastoji da im omogući ono što je potrebno njihovom umetničkom biću i razvoju. Odrastao sam u teatru, u dušu ga poznajem. Sledim svoja iskustva i instinkt. Naša pozorišta danas su, žargonski rečeno, i ovakva i onakva. Pre svega različita, što i treba da budu. Ali na planu organizacije i nespremnosti da se pomere iz svoje učmalosti čekajući mesečne koordinacije — katastrofalno. Preduslov svakog umetničkog razvoja su jaka disciplina i besprekoran plan. Naše pozorište je miljama daleko od te ideje. BDP ide krupnim koracima ka reformi čitavog sistema. Evo ulazimo u treći ciklus nove uprave kada ćemo opet u decembru objaviti celokupan plan za narednu godinu s brojem premijera i svim glumačkim i autorskim podelama, s preciznim datumima. Bez obzira na vanredne okolnosti izdržali smo i drugu godinu sa tromesečnim igrajućim repertoarom, dok ćemo u 2022. ući s objavom šestomesečnih repertoara, a 2023. ćemo obeležiti objavom celogodišnjeg. Tako ćemo ići u korak s najboljima u Evropi, i to podruku.

Kakva je sudbina pozorišnih festivala u odnosu na novonastale okolnosti? Kakvo je promišljanje festivala RUTA u narednom periodu?

RUTA nastavlja da živi po utvrđenom konceptu. MGL Ljubljana, Ulises Zagreb/Brioni, Kamerni teatar 55 Sarajevo, Dramski teatar Skoplje, Gradsko pozorište i mi osnovali smo Uniju 2019. godine i na svaka dva meseca preuzimamo domaćinstva, i na taj način u toku čitave godine šrimo našu mrežu gostovanja. Brzo je prepoznat potencijal Unije, tako da smo od ove godine RUTA GRUPA TRIGLAV OSIGURANJE. Ovo generalno sponzorstvo metaforičnog značenja kada je Triglav u pitanju, donosi nam najviše ciljeve i umetničke ambicije, spram visine čuvene planine. Što se ostalih festivala tiče, verovatno se snalaže kako mogu u ovim okolnostima. Moja jedina žal ostaje za problemima Sterijinog pozorišta, koje evidentno ne uspeva da pronade svoj put ka transformacijom daleko relevantnijeg festivala u mnogo širem i geografskom i u umetničkom kontekstu. BDP je na tragu formiranja izuzetno važnog festivala koji bi u najskorijoj budućnosti mogao da nadomesti sve ono što upravo nedostaje pozorišnicima ovih prostora.

Iza BDP-a su i brojna priznanja. Koliko su nagrade podsticaj za vas?

Nagrade su važne i nevažne. Pre svega je najvažnije ko vam ih dodeljuje i kojim povodom. Dobitnik sam preko 50 nagrada kako za najbolje režije mojih predstava, tako i za predstave u celini koje su pobedivale na međunarodnim i domaćim festivalima. Sada sam svoje režije premestio u drugi plan, režija BDP-a mi je primarna. Ove godine pobedili smo na Bitez, u Užicu, naši umetnici nagradivani su na brojnim festivalima. Znači nam ta podrška, kao i što nam znači kada na nekim festivalima nismo nagrađeni. Sve vas to tera na promišljanje i napredak. I takozvani uspesi i takozvani neuspesi. Najvažnije je biti vredan, posvećen i uporan, a nagrada za takav odnos prema poslu stigne pre ili kasnije, kroz žirije ili neke druge kategorije.

Milica Kosović

MANIPULACIJA I ZRNO SLOBODE, BEZNAĐE I TRAG NADE...

Predstava *Kaspar*, koju je po komadu Petera Handkea u Jugoslovenskom dramskom pozorištu režirao Miloš Lolić, visokim umetničkim dometom obeležila je (pozorišnu) godinu na izmaku. Naslovnu ulogu uzbudljivo tumači glumac Miodrag Dragičević

Kaspar je drama jezičke torture koja govor i o zloupotrebi jezika, u ovoj predstavi u savremenom svetu u kojem je teško razumeti šta je realnost – stvarna, medijska ili digitalna. Lolićev *Kaspar* nam sugerije da govor slušamo drugačije, da razmišljamo o tome kako nam jezik nameće društvo u kojem vlada konformizam. To delo je o snazi jezika koji oblikuje, izvrće, proširuje, ograničava i posreduje ljudsko iskustvo, kao tragikomična priča o našoj socijalizaciji i civilizaciji i kao maestralni traktat o otuđenju. Lik Kaspara Dragičević ovde vešto razvija od potpunog neznanja do genijalnosti mladića izolovanog i zatvorenog u sopstveni svet.

S Lolićem i Dragičevićem razgovaramo o njihovoj neobičnoj predstavi nakon jednog izvedenja.

TO SMO SVI MI

Renomirani reditelj Miloš Lolić kaže da ga je ovaj Handkeov komad inspirisao i intrigirao na poseban način.

Kaspar je neobičan komad o jeziku i manipulaciji. Vama su u pozorištu važni reči, jezik, tekst i glumci. Niste slučajno

odabrali ovaj komad. Kako objašnjavate vaš susret s njim?

Ta moja zainteresovanost za govor u pozorištu bila je inicijalna da se vežem za ovaj tekst. Moram da priznam da postoje i drugi motivi i razlozi koji me gone da radim neke tekstove. *Kaspara* sam nudio da radim u nekim drugim gradovima, želeo sam da se režiram nešto od avangarde i tog nasleda, da probam da pronadrem drugačije čitanje koje će na neki način publici biti bliže, a da ne bude izdaja samog teksta. Tako da me je u ovom slučaju, pored toga što je to govorno pozorište koje volim, zanimalo da nadem način da ovaj tekst danas postane repertoarski. Zato što *Kaspar* važi za radikalnu avangardu i retko se nalazi u programu repertoarskih pozorišta.

Na Bitefu smo *Kaspara* gledali 1980-ih godina u režiji Roberta Čulija. Njegov Kaspar je bio arhaičan, momak koji se niti kuda pojavljuje, vaš Kaspar je momak ovog vremena?

Na probama nismo hteli da lociramo odakle je i preciziramo iz kog vremena je. Nekim elementima smo pokušali da sve to poguramo u blisku budućnost koja je ne prekosutra nego baš sutra. Kao što je ovaj tekst 1967. godine, kada je napisan, bio bi-

tan i radikalni, mislim da je takav i danas, a čini mi se da će takav ostati i sutra. Količko god se dramska književnost od *Kaspara* promenila, on i dalje nosi snagu i ne postoji lak način da se obuhvati i postavi na scenu. Čini mi se zato da mu inscenacija kao da je iz budućnosti daje širinu.

Vaš *Kaspar* je u staklenom kavezu, po-red njega promiće svet kojem ne pripada. Uči da govoriti, izolovan je, ali ne dozvoljava da se s njim manipuliše. Taj komad su inče tumačili kao priču o manipulaciji jezikom. Vi ste *Kaspara* izolovali od svega. On jezik uči posmatrajući taj svet...

Za početak mi je bilo bitno da svoje lično povežem s Kasparom i da možda odatle tražim način da se publika veže za Kasparom. Da, tu jeste reč o manipulaciji, tu jeste reč o konstruisanju novog čoveka. Ali u celoj toj priči meni znači da postoji nadra da on takav, izmanipulisan i konstruisan ipak nudi mogućnost da se osloboodi, spase, promeni, pa možda time promeni i svet. S druge strane, tekst je zaista toliko širok da ne mislim da mu sve ovo što govorim nisam dodao, nego da sam pokušao da sve to iz njega izvučem. U tom smislu sam zahvalan tekstu koji me je u tom pravcu gurao.

Miloš Lolić (foto-archiva JDP-a)

Ostali likovi u tom komadu su samo „svi ostali“. Da li je to svet oko nas? Ko su svi oni?

To smo mi koji se još nismo osvestili, ali imamo nade i za nas.

Da li Kaspar postaje osvešten u tom svetu bliske budućnosti?

Ja sam optimista, ali ne volim da budem naivan. Voleo bih da kažem da je odgovor na vaše pitanje – da, ali se plašim da jedno polovično da znači: da, možda, videćemo.

Koliko je predstava *Kaspar* vaše ogledalo?

Čini mi se da je šest godina prošlo od moje poslednje predstave u Beogradu. Bilo mi je važno da radim nešto čime ću progovoriti i o sebi. Tako da ovo jeste jedna od mojih najličnijih predstava. S druge strane, nije mi bitno da to publike prvo ima u vidu, i da kada odgleda predstavu, razmišlja o meni. Ali da, ovo jeste jedna od mojih ličnijih predstava. Ovdje sam se susreo s nekakvim demonima za koje nisam bio svestan i s nekim mislima za koje nisam shvatao da su uopšte moje.

ČOVEK NIOTKUDA

Mlađi glumac Miodrag Dragičević, koji je svojim višestruko hvaljenim ulogama osvojio i publiku i kritiku, napominje da je uloga Kaspara veoma važna za njegov dalji glumački razvoj.

Kaspar je sasvim neobičan lik. Kako ste ga razumeli? Ko je Kaspar?

Intervju: Jelena Stokuća

RANO JUTRO JE ZA MENE NAJLEPŠI DEO DANA

Trenutna situacija o pitanju postojanja radionica u pozorištima je veoma teška. Volela bih da se vrati kadar bez kog mi ne možemo da radimo i stvaramo. Modelari, krojači, šivaci, obućari, modisti, patineri nama su dragoceni saradnici, koji su nam nažalost uskraćeni, ili ih je nedovoljno. Mnogo vremena sada izgubimo trčeći po gradu između radionica u kojima nam se realizuju kostimi, naročito kada ih je veći broj – kaže kostimograf Jelena Stokuća

Svakom projektu koji prihvatom da radim radujem se i imam potrebu da mu se maksimalno posvetim. To iziskuje dosta čitanja, ozbiljnog pripremanja, organizovanja kako poslovnih, tako i privatnih obaveza. Postavim sebi ciljeve, u okviru svih mogućnosti. Kovid je, nažalost, prisutan na svim poljima života. Rad u ovim uslovinama diktira dodatan napor, zato pokušavam da se ponosam što trezvenije u celoj situaciji.

Čiste linije su često odlika vaših kostima. Kakva je to namera, ideja? Da li se tako bolje vidi suština lika i dela?

Raznovrsne projekte na kojima radim određuju različiti karakteri, kao i rediteljski koncepti. Uloga kostimografa je da vizuelno obogati celu sliku i dramaturški glumcima bude podrška u izgradnji likova. Upravo to prepoznavanje suštine lika i dela je najvažniji deo. Kada uplovim u

projekat, bavim se likovima, koje doživljavam na svoj način. Drago mi je da se u toj raznovrsnosti prepoznaće moj pečat.

Kako izgleda vaše istraživanje kada radite kostime? Na primer sada, kad kreirate 200 kostima za muzikal *Flešdens*?

Mnogo sam se obradovala kada sam dohila poziv da radim *Flešdens*. Setila sam se nekih bezbržnih vremena. Odrastala sam osamdesetih, uz samo nekoliko programa na televiziji. Tada se pojavio Treći kanal, sa MTV spotovima, koji su direktno povezani s ovim filmom. Film ima svoj neobičan život. Predstava je drugačija. Scenario je višeslojni, a muzika ima više numera od onih na koje smo navikli u filmu i sa MTV spotova. Koncept je drugačiji. Na prvom sastanku s rediteljem i scenografom lebdelo je isto osećanje kojim tre-

ba da ispričamo ovu priču. S uživanjem sam pogledala spotove mnogih grupa i filmove koji su obeležili te godine i diktirali modne trendove. Istraživanje mi je osvežilo sećanja. Sađa sam pred velikim izazovom da predstavim duh tog vremena na drugačiji način.

Kako izgleda vaš proces rada i put od skice do realizacije kostima?

Veoma je bitno da smo spremni i znamo što želimo da radimo pre realizacije kostima. Razrađene idejne skice po likovima olakšavaju nam nabavke materijala, pravljenje materijala i propratnih delova kostima. Naravno, u toku rada, u toku praćenja proba, može doći i do promena. Sve to se rešava u krojačnicama i na tehničkim probama. Generalne probleme nam pokazuju funkcionalne potrebe, ukoliko postoje – da se izvrše korekcije.

Jelena Stokuća (foto lična arhiva)

Tokom protekle godine Jelena Stokuća bila je među najangažovanijim pozorišnim kostimografima. U Beogradskom dramskom je odenula glumce za predstavu *Demokratija* u režiji Veljka Mićunovića, u Budvi na festivalu Grad teatar *Zeleni čorba Montenegro* Nikite Milivojevića, pa predstavu *Vuci i ovce*, s Egonom Savićem, u Narodnom pozorištu, zatim u Madlenianumu *Da krenemo ispočetka* rediteljke Andree Lazić. Trenutno u Pozorištu na Terazijama kreira kostime za muzikal *Flešdens*.

Jelena je kostimografiju diplomirala na Fakultetu primenjenih umetnosti, magistrirala je na Bostonском univerzitetu. Prvi profesionalni zadatak imala je 1998. godine na festivalu Grad teatar Budva, za predstavu *Leons i Lena* u režiji Dejanja Mijača. Umjetnica je koja veruje da nje na profesija zahteva veliku značajku, neprestano istraživanje i široko obrazovanje. U pozorištu voli nepretencioznost i snažne emocije.

Bili ste veoma angažovani tokom ove godine, šta to znači za kostimografu?

HRABAR SI KAD SE OSEĆAŠ SLOBODNIM

Veoma je komplikovano razumeti ga. Mislim da je to čovek koji se pojavi niotkuđa, ništa ne zna i polako se formira. Bilo mi je zanimljivo da gradim taj lik od nule, da razumem čoveka koji nema predstavu ni o predmetima, niti o ljudima, ne zna imena i namenu stvari, ne ume da govori... bilo je zanimljivo čeprkati po glavi jednog takvog čoveka.

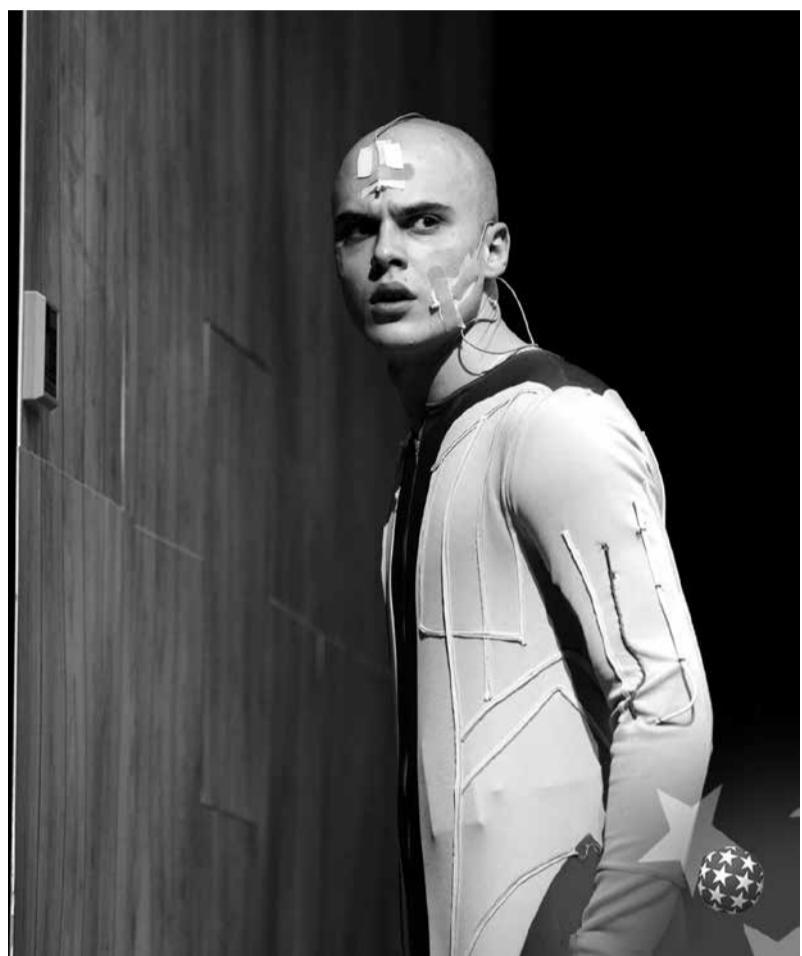
U čemu je tajna ovog komada?

Čar ovog Handkeovog komada je što može da se čita i tumači na različite načine. Publike iz naše predstave može da učitava različite stvari: kada se na primer gase svetlo, mogu da razumeju da je kada se

Šta vam je donela ova uloga?

Mislim da sam ovom ulogom dobio novi glumački volumen za koji do sada nisam znao da imam, a koji će mi značiti ako u budućnosti dođem pred neki za-

Olivera Milošević

Miodrag Dragičević, *Kaspar* (foto Nebojša Babić)

Trenutna situacija o pitanju postojanja radionica u pozorištima je veoma teška. Vođela bih da se vrati kadar bez kog mi ne možemo da radimo i stvaramo. Modelari, krojači, šivači, obućari, modisti, patineri nama su dragoceni saradnici, koji su nam, nažalost, uskršćeni, ili ih je nedovoljno. Mnogo vremena sada izgubimo trčeći po gradu između radionica u kojima nam se realizuju kostimi, naročito kada ih je veći broj.

Šta podrazumeva kostimografska saradnja na tri fronta: s rediteljem, glumcima i krojačima?

Mi predstavljamo jedan veliki tim. Kada nas pozove reditelj, on zna zbog čega je odbrao neki tekst i šta želi tim tekstrom da kaže, koju poruku da prenese gledaocu. Čime želi da se bavi i na koji način to da predstavi. Autorski tim, kada pročita tekst, takođe odreaguje na temu, dode na razgovor s rediteljem sa svojim začaćanjima, osećanjima i viđenjem. Razmenom ideja, informacija dolazi do stvaranja koncepta. Kada počnu čitaće probe, glumci takođe dodu sa svojim viđanjem likova koje grade. Pokažemo im koncept i razgovaramo o likovima.

Svi zajedno razmenjujemo ideje i u toku proba na sceni dolazimo do nekih rešenja, vodenim rediteljskom palicom. Različiti su rediteljski pristupi rada s glumcima, a mi smo tu da ih sve podržimo i pomognemo. Veoma je bitno da smo prisutni u toku procesa njihovog rada. Mi u radionicama realizujemo ideje, koje na tehničkim, krojačkim probama u toku razgovora s glumcima proveravamo, tj. da li je potrebno da korigujemo neke funkcije

nalne stvari na kostimu. Taj naš kreativni deo je sada, u ovim okolnostima, veoma ugrožen. Mnogo je lakše kada imamo radionice u kući u kojoj su probe, gde su glumci, te začasno isprobamo kostime na njima, korigujemo ih i idemo dalje. Stvaramo i ne gubimo energiju na jurnjavu iz radionica do pozorišta.

Koliko i kako kostim određuje karakter likova, a koliko opisani karakteri definisu kostim?

Osluškujemo se. Nekada nam opisi znače, nekada te opise pročitamo i u skladu s konceptom prilagodimo ih likovima, u okviru naše priče. Bitno je da se ne remeti suština lika, da se podrži njegov karakter.

Kako izgleda vaš radni dan?

Rano jutro je za mene najlepši deo dana. Kad ustanem i lagano napravim plan kretanja po gradu, u skladu s probama kostima, radionicama, prodavnicama i predavanjima u školi.

Pokušavam da izbalansiram poslovne i privatne obaveze i svaki slobodan trenutak provedem s najbližima.

O čemu maštate?

Za momenat ste me zatekli ovim pitanjem. Stalno maštam o raznim stvarima, a kada ih sumiram, shvatim koliko nas je poslednja godina poremetila, kao i prioritet želja. Samo maštam da se ova pošast zaustavi i vrati normalan život, u kom ćemo stvarati, putovati i biti što duže s

Olivera Milošević

dragim i voljenim ljudima.

Publika na nogama i ovacije kao na rok koncertu prate svako izvođenje predstave *Ko je ubio Dženis Džoplina?* Srpskog narodnog pozorišta. Komad je napisala Tijana Grumić, a predstavu režirala Sonja Petrović. Dženis igraju i pevaju dve sjajne mlade glumice ovog pozorišta – Sonja Isailović i Bojana Milanović.

Početkom oktobra, tačnije 4. 10. bilo je tačno 50 godina otkako je umrl Dženis Džoplins. Za svoj kratki životni vek (preminula je sa 27) uradila je mnogo i za muziku i za žensku emancipaciju i za treman žena u društvu, ali se mnogo toga do danas u tom tretmanu nije promenio. Zato priča o Dženis Džoplins, sagledana iz ove vremenske perspektive, govori o vremenu u kome je živila i stvarala, ali i o današnjicima.

Predrasude, odsustvo empatije, nedostatak razumevanja i podrške, patrijarhalno i konzervativno društvo, prepreke su s kojima se Dženis Džoplins suočava pre pola veka, to je ono sa čime se suočavamo i danas.

Dženis, njihovim ulogama i predstavi razgovaramo s Bojanom i Sonjom koje su za ove uloge dobile preigrši nagradu.

Za početak: kako objašnjavate veliki uspeh ove predstave?

Bojana: Predstava je radena na inicijativu naše rediteljke Sonje Petrović, njena istinska potreba da ispriči ovu priču, koji je preneta i na nas, čini mi se da je glavni uzrok uspeha. Publike je prepoznala ljubav i strast. Takva je bila i Dženis, puna ljubavi i strasti. Vrlo je jednostavno, za pozorište nije potrebno mnogo, ali je potrebno da bude potkrepljeno i iskrreno.

Sonja: Timski rad se uvek prepozna. Rediteljka je izgradila divan odnos tokom rada na predstavi. Od početka je bilo važno da smo uvek na sceni složni, da nam njena životna priča bude bitna, a onda da se to osećanje prenese i na gledače. S tom verom kreće svako igranje ove predstave.

Kako ste razumele Dženis? Kako ste gradiće njen lik?

Sonja: Uzela sam u obzir prilike u kojima je Dženis Džoplins rasla, muziku koja se u to vreme razvijala, modu koja je bila popularna i mnoge druge aspekte tog vremena. Shvatila sam da je već time njen život bio na neki način određen. Da ne pomnim njenu narav, društvo itd. Uzela sam u obzir sve to u kombinaciji s njenim očekivanjima od sebe i drugih. Eto, tako je nastao lik. Pronaći u tom bunaru skroviste, mesto gde se ja i ona razumemo, gde samu sebe prepoznam u njoj, bilo je najčešće. Naizgled smo toliko različite, sve dok se ne pojavi jedna sličnost. Onda sve postaje malo lakše. To traganje i da je traže. E, to je lepo.

Kako izgleda vaš radni dan?

Rano jutro je za mene najlepši deo dana. Kad ustanem i lagano napravim plan kretanja po gradu, u skladu s probama kostima, radionicama, prodavnicama i predavanjima u školi. Pokušavam da izbalansiram poslovne i privatne obaveze i svaki slobodan trenutak provedem s najbližima.

O čemu maštate?

Za momenat ste me zatekli ovim pitanjem. Stalno maštam o raznim stvarima, a kada ih sumiram, shvatim koliko nas je poslednja godina poremetila, kao i prioritet želja. Samo maštam da se ova pošast zaustavi i vrati normalan život, u kom ćemo stvarati, putovati i biti što duže s

Olivera Milošević

Bojana: Dženis Džoplins smo pokušale da razumemo, ne da je imitiramo. Mislim da su otuda proizašle neke sličnosti s njom, čak fizičke i glasovne. Ulazili smo najintimnije u njen život, gledali dokumentarce, čitali knjige o njoj, jednu knjigu s njenim pismima koja je slala porodicu, a neka pisma su i u predstavi. Nije bilo nimalo lako prolaziti kroz njen život i analizirati ga na takav način. Bilo je momenta koji nam nisu prijali, neki su nam bili predivni, oni s kojima smo se identifikovali. Bilo nam je bitno da je razumemo, što je uostalom važno za svaku ulogu.

Igrate istu osobu, a potpuno ste različite. Ko je koja Dženis i da li je ista osoba?

Sonja: Mi smo imale nazive u radu, da se istakne osnovna distinkcija. Igram Dženis koju znamo, Bojana igra Dženis koju ne znamo. Mada se te dve Dženis prepišu i unutar same podele. Razlika je u tome što je moja Dženis imala priliku da sagleda svoj život ponovo i da gleda sebe dok donosi odluke koje će usmeravati njen život iz dana u dan. Ima priliku da se smeje, pliča i komentariše a mnoge druge načine svoj put. Da mrzi i voli sebe, da razume i opet ne razume svoje odluke... ali i da se s njima na sceni miri.

Bojana: Najvažnije je da smo našim različitim stima u stvari oživele ovu ličnost. Ne volim da kažem da igramo dve uloge, za mene, a i za celu ekipu, pa i za publiku ovo je jedna, naša Dženis.

Koliko i kako priča o Dženis govori o našem vremenu?

Bojana: U nekim rečenicama sam se pronalažila, čula sam ih u privatnom životu i izgovarala. Priča o Dženis je svedremena, takve teme nikada ne menjavaju, pitanje slobode i prihvatanja uvek je bitno za sve nas. To je takođe razlog zbog kojeg se publika povezuje s njenom pričom, jer je u stvari svačija.

Sonja: Predstava se havi ženom koja je uprkos teškoćama sledila svoje potrebe, težnje, želje, nadanja... i onda kad nije znala načine, i kad se činilo da je na pogrešnom putu. To se zove hrabrost. Kao i danas, i tada je bilo plasljivih, malodušnih, onih koje treba ohrabriti da čuvaju sebe i ne odustaju lako od svojih ideja i života.

Muzika i način života Dženis Džoplins bili su njen način osvajanja slobode. Šta za vas znači pojam sloboda i kako se ona osvaja?

Sonja: U vašem pitanju vidim i deo svog odgovora, a to je da se osećam slobodno kad radim ono što volim. Tu se čovek oseća lepo i prijatno kad nešto novo proba, kad ima slobodu da greši, da se igra. Tada je hrabar toliko da ispituje svoja ograničenja. U stvari, hrabar si tamo gde se oseća slobodnim.

Bojana: Sloboda je za mene biti osjetljiv. Za sebe i za druge. Smatram da tako oslobođamo svoje emo-

cije i potrebe, ali možemo da primimo i razumemo i tude. Osvajam je svakodnevno, ne dopuštajući da zaboravim i zanemaram ovu misao.

Muzika je važan dramski element važe predstave. Šta to podrazumeva, kakvu vrstu pripreme i koncentracije?

Bojana: Predstava je vrlo zahtevna muzički, fizički, glumački, potrebljena je ogromna koncentracija i prisutnost na sceni. Muziku smo radili kao priču, kao njene ispostave, što njena muzika i jeste bila. Svi elementi su usko povezani, proizlaze jedan iz drugog, to je i nama kao glumcima vrlo važno, jer kada se „ude“ u predstavu, ne pušta nas taj adrenalin, pa ni sama Dženis. Sonja (rediteljka) bila je vrlo oseljiva kada su glumci i muzičari u pitanju, vodila je računa o raspodeli naše snage: i muzičke i glumačke i pored toga što se osećamo kao da smo u brzom vozu, kako se osećala i Dženis u toku svog života.

Sonja: Najlepši momenti u ovoj predstavi su oni gde neko osećanje raste, ono kroz scenu gradira sve više i taman kad nema kud dalje da ode, krene njen muzika. Ona je uvek bila vrhunac njenih osećanja. Pred svako igranje moja koleginica i ja se s našim muzičarima i kolegama temeljno zagrevamo. To je neophodno jer u predstavi nema mesta za predah. Muziku je zahtevna koliko i predstava, i to nam je bilo jasno još od prvih dana rada. Od tada pripreme za Dženis ne prepustamo slučaju.

Šta znači biti mlađa i biti glumica u Srbiji danas?

Bojana: Za mene je najvažnije da mi, kao mlađi ljudi, ne postanemo malodušni, što se često dešava. Kao i za svako zanimanje i za naše važi koliko radimo, toliko se i vraća. Ne bih se žahila, radila sam, znam i koliko da bih došla do ovih velikih, značajnih uloga. To je za mene predivno. Nikada ne bih oduštao od ovog poziva. Jeste teško, ali moramo se da slušamo, da se usudimo da radimo stvari koje želimo, koje nas se tiču i da u tome istrajemo.

Sonja: Biti mlađa glumica znači poziv na to da koristiš prednost svog neiskustva i da si radoznaš, da se trudiš, da ne shvataš sebe uvek preobuzljivo, da nadješ parče koje te uzbudiš, pokrećeš i da tražiš ljudi koji te čine nadahnutim, srećnim, vrednim. Da zapisuješ, beležиш svoja osećanja, da pratиш svoj razvoj. Biti mlađa glumica – to podrazumeva čitav sistem kako vodiš svoj život i kako se prema drugima ophodiš, kako radiš, koju sliku stvaraš o sebi, to je utisak koji ostavljaš na mrežama. To je preplitanje i ocenjivanje profesije i ličnosti same mlađe glumice. Danas je to teško, verovatno je uvek i bilo, pa je stoga važno u moru mlađih glumica negovati svoje čudnotrosti, kad se s njima sretnes. Ne bežati od njih. I sam nežno prema sebi...

Olivera Milošević

Sonja Isailović i Bojana Milanović u predstavi *Ko je ubio Dženis Džoplina*, Srpsko narodno pozorište (foto V. Veličković, www.snp.org.rs)

PITAM SE - ŠTA BI SA ČOVEKOM

Čovek misli da je savladao prirodu, onda čak zamisli da je Boga uhvatio za bradu, pa se izjednačio maltene s njim! Što kaže Nikolaj Velimirović, Bog se trudi da izvuče ljude iz njihovog blata i da ih primakne sebi, a ljudi se trude da privuku Boga na nivo svoje stvarnosti. Smisao besmisla danas je bogatstvo. Samo imati, imati, imati... – kaže Petar Božović, laureat Nagrade „Dobričin prsten“

Razgovor za „Ludus“ na njegov predlog bio je oko podneva, a gde bi drugo do li – u kafani.

I nakon priče o njegovoj monografiji, kao pripadajućem delu Nagrade „Dobričin prsten“, fotografijama koje će obuhvatiti, tekstu...

Bilo da razgovara s konobarom, govori o ulogama i trenucima iz života ili se javlja na telefon, zrači izuzetnom harizmom. Autoritetom i ležernošću u isti moh. Svojevrsnom smirenoscu, takode...

A biografija mu je poput scenarija za film. Roden je 1946. godine u Zemunu. Majku gotovo ne pamti jer je ubrzo umrla, oca su mu u vreme Rezolucije Informbiroa odveli na Goli otok, te je s bratom završio u domu, odakle ga je odvela, i briju o njemu preuzepta tetku Vida, rođaka s majčine strane, koja mu je, kaže, dala snagu za čitav život. Odvela ga je u selo kraj Kolašina, gde je, veli, imao lepo detinjstvo, pohađao osnovnu školu... S petnaestak godina ponovo dolazi u Beograd, kod oca koji je u međuvremenu razrešio zapravo nepostojeci politički greh i zasnovao drugu porodicu koja Petru baš nije raširila ruke. Kroz srednju školu prošao je s dobrim ocenama i oslanjaču se na Teatar levo, okušao je, potom, sreću i u Parizu, zatim upisao Filološki fakultet (italijanski i španski), noću radio, danju studirao, a onda zakoračio u svoje sazvežđe – na Akademiju dramskih umetnosti... Usledila je, poznato je, kvalitetom i kvantitetom izuzetna karijera obeležena sada i prestižnim glumačkim priznanjem – Dobričin prsten”.

Upitan za tu nagradu u svom duhovitom maniru kaže: „Ja odavno živim s pozorištem, ali bez obzira na obostrano zadovoljstvo bio je to vanbračni život. Eto najzad dočekah taj trenutak da legalizujem našu vezu.“

Negde ste rekli da vas je vest o nagradi zatekla u čitanju...

Jeste, čitao sam jednu davno željenu knjigu koju sam u skorije vreme dobio na poklon. Servantesov *Don Kihot* na španskom. Kada sam studirao italijanski, drugi jezik mi je bio španski. Sedim tako, čitam, uz rečnik naravno. Ne ide brzo... I zazvoni telefon. Udržanje dramskih... Razmišljam se šta li je sad, kad će Vida (Ognjenović, predsednik žirija za „Dobričin prsten“, prim. nov.): „Spremaj se da častiš.“ Ja zastadow. Posle mi je saopštila, čestitala... A onda se vest raširila... I da ne dužim, stiže prsten na moju ruku....

O čemu ste razmišljali kad je prsten stigao na vašu ruku?

O nečemu što mi je davnih dana rekao Mihiz. Bilo je to kada sam dobio prvu nagradu, a za ulogu u predstavi *Ranjeni orao* Ateljea 212. Dobio sam je u Jagodini, ne, nije „Ćuran“, on je mnogo težak, to će doći kasnije, nego neka druga koja je podrazumevala izvestan novčani iznos i šest čaša za pivo jagodinske pivare. Nažalost, sve su se porazbijale... Moraću da zamolim pivaru za novih šest čaša a za gajbu piće u ču se sam snaći. Rekao mi, dakle, tada mu-

dri Mihiz – koga sam strahovito cenio iako nismo uvek bivali saglasni, naprotiv – „radujte se ovoj prvoj nagradi, nećete se više nikada ovako radovati“. Pomiclio sam tada kako nesmotreno govori. Eto, smeo sam s umu njegovo iskustvo i mudrost. A vreme mu je dalo za pravo... Tako veliko i posebno uzbudjenje donešli su mi prva Sterijina nagrada, i sada „Dobričin prsten“. U pozorištu, na filmu, televiziji dobijao sam mnoga, razna priznanja a takođe veliko uzbudjenje je bila i prva televizijska nagrada u Portorožu.

Može li se iz vaše bogate karijere izdvojiti neka uloga koja vas je obeležila?

Prebih mogao reći – osećanje. Bio sam stipendista Beogradskog dramskog, igrao u Ateljeu 212, bivalo je i povoljno... Ali sećam se trenutka na sceni kada sam osetio punu harmoniju misli, osećanja, predanosti. Tada sam sebe rekao – postao sam glumac. Bila je to predstava *Ranjeni orao ili Smeju li devojke dopustiti probu pre braka* koju je, po popularnom delu Mir Jami, režirala Soja Jovanović (premijera 12. 3. 1972). Naravno, kroz svaku ulogu sam se tražio, i sebe i lik... Rvao se s nesigurnošću. Međutim, igrajući u toj predstavi u datom trenutku sam osetio kako vladam glasom, trenutkom, atmosferom, osetio, da tako kažem, sinhronizaciju misli i pokreta, sadežtvstvo sebe, lika i publike... Posle mi je Mihiz u svom maniru rekao: „I ovo je postalo glumac!“, a ja da poletim. Tako ponesen, sidem u bife, uzmem lozu koju je gospodin Milo služio uz dve suve smokve. Onda izadem napolje, jer nekako mi tesno unutra... Činilo mi se da prvi put dišem punim plućima! Beograd je mirisao na asfalt, trolejbusi su drndali kolovozom pored Ateljea, ljudi su žurili kućama posle predstave, čuo se žagor iz *Srpske kafane*... Reklo bi se sve je isto kao i prethodne večeri, a meni se otvorio čitav jedan novi svet. Razmišljao sam o tome kako ne vidim da iko primećuje da mi se dogodilo čudo i čujem zdušne, ali ubožljavene reči kolega: „Lako noć, Pero“. Otpozdravili im sa „Laku noć“, razmišljajući kako je samoća bila nezaobilazni pratilac ključnih trenutaka u mom životu. Ispostavice se da je i ostala.

Niste li u nekim razgovorima osećanje sa moće pominjali u vezi s detinjstvom, odnosno dogadjajem iz obdaništa?

Govorio sam o nepravdi i samoći... Kolašin je početkom pedesetih godina prošlog veka imao zabaviste u kome su, preko dana, boravila deca videnijih Kolašinaca. Mene je imao ko da pazi u tetu Vidinjo kući, ali ona je smatrala da je druženje s vršnjacima preko potrebnog za dečaka koji je odrastao uz babe, dede i tetke. I tako, eto mene u obdaništu. Tamo su na noge od stolica stavljani gumeni podmetači kako stolice dok ih povlače po podu – a deca to vole da rade – ne bi stvarale neprijatnu buku. Jednog dana, na nogarama od stolica nema nekoliko podmetača. Fale. Nastade golem problem – ko je to uradio. Vaspitači ispituju, deca čute, ne govore ništa. I dok je trajala potraga za počinio-

Petar Božović (foto Vukica Mikača)

cem, nikad mi nije bilo jasno kako i zašto, deca odlučiši da optuže mene. Odrasli im poverovaše, valjda u želji da se kako-tako nadene neki krievac, i odjedanput se nadene na metu silne kritike i pridike. Nije prošlo mnogo, jednog dana u žaru igre, dok vaspitačica nije bila u prostoriji, dokačim malo prozorsko okno. Čim se pojavitela u dnu ulice, deca su kao jato vrabaca poleteli ka učiteljici vičući iz glasa: „Petar je slomio prozor, Petar je slomio prozor...“ I tako ostadol sam. I kasnije ču, potvrđilo mi se to u životu, tako ostajati sam. Kao da me to odredilo na neki način. Nisam se tada kao zburjeni, nepravdom zatečeni dečak žalio, ni o tome govorio, al' tišilo me je, i bolelo je.

Kad smo već kod detinjstva, voleli ste da drugujete sa životinjama.

Još kako. Znao sam ime gotovo svakog, znao kad će se ovca ojagnjiti, igrao se s njima... Imao sam i miljenike. Recimo, iz Srbije su stizali kamioni puni prasića, zastanu kod sela, domaćini dodu, kupe, zatim gaje i u jesen je svinjokolj. S jednim prasetom sam se baš združio. Čekalo me to prasenje kod ograde kad sam se vraćao iz škole, umiljavalo mi se oko nogu kao mače, igralo se sa mnom, legne na led, podigne sve četiri noge uvis i iščekuje da ga češkam... A tetka i baba se smeju i kažu „evo ti ga drug došao“.

Nije li to u vreme vašeg prvog susreta s pozorištem?

Moj prvi susret s pozorištem bio je Rade Marković u ulozi Nikoletine Bursaće. Tada su u Domu kulture u Kolašinu organizovane predrebe, obično u podne. Ljudi su dolazili uparanjeni, kao kada su pre rata išli u crkvu. Kada

sam otisao prvi put, sedim tako malo stšešnjen između ljudi i posmatram rođake, komšije, neznance... Svi s nekim posebnim izrazom lica, lepim, i u iščekivanju. Kad, na scenu izlazi čovek u partizanskoj uniformi. Mrko gleda prisutne... A onda gromoglasno poče da govorи: „Šta je?! Šta gledate?...“ Skupih se na sedištu i otvoreni usta čekam što će biti, a imao sam utisuk da se meni obraća. Bio je to veliki glumac Rade Marković u ulozi Nikoletine Bursaće, čuvenog junaka Branka Čopića.

U osvrtu na raskošnu karijeru koja je prva pomisao?

Da sam ostvario nešto što sam osećao. Bog da talenat, ali čoveku treba neko vreme da sa-gleda što je to, čemu služi, neće biti da je samo da zavodiš devijke... Važno je spoznajanje da ti ga je Bog dao da služiš tom talentu, i ljudima. Bez obzira na raskalašnu mladost – uostalom imali su je i mnogi monasi – i danas sam verni sluga.

Da li je bilo prelomnih trenutaka u životu?

Bilo ih je dosta. Na primer kada sam prekinuo predstavu *Muške stvari*, kad sam napustio Narodno pozorište, kada sam otisao na hodočašće, kada sam radio *Gorski vijenac*, kad sam dobio Nagradu „Pavle Vučić“...

Krenemo li kroz uloge i karijeru... Potrajaće (smeh).

Dobro, pomenimo tek nekolicinu. Recimo već posle prve godine na Akademiji, u letu 1967, dobili ste ulogu u filmu *U raskoraku Milenkog Štrpca...*

Igrao sam mladog radnika, a moj filmski otac bio je Gidra Bojanović, u to vreme već zvezda italijanskih špageti vesterna. Igrali su Gizele Vuković, ona mi je bila filmska majka, Ljuba Tadić, Dragomir Felba, Jovan Janićijević, Ljilja Lašić... A pamtim taj film jer me suočio s novim neprijateljem o kakvom nisam ni razmišljao. Govorim o kameri. Posle smo se zdržali. Ali tada... hladna, tamna, metalna sprava koja ti zuri i u utrobu, i kojoj ništa ne možeš sakriti. Zbližili smo se, ona i ja, kada sam shvatio da pred njom nema laganja. Zapravo, u gluši – nema laganja. Odnosno ako ga ima, onda nije dobra, ne vredi ni pišljiva boba. A ume kamera, ako joj se daš i ako je ne varaš, i da miluješ i da maziš i da te čuva...

A odnos sa scenom?

Nakon iskustva u amaterizmu i Teatru leve, pravi odnos prema sceni prvi put sam osetio u Savremenom pozorištu (danas Beogradskom dramskom pozorištu). Bila je to predstava *Dido*, igrala celu klasu sa akademije. A u podeli i Miodrag Petrović Čkalja. Kakva čast...

Ogromnu popularnost donela vam je serija *Više od igre* Zdravka Šotre i uloga Danila...

Na snimanju sam upoznao naše najveće glumce. Mnogo kasnije su me pitali za saradnju s Pajom Vučićem. A ja sam govorio, i sad kažem – dovoljno je da je bio tu. Braća Simić, Slavko i Nikola, okretali su me ko budalu učeći me odnosu prema kameri. Znali su sve tajne, cikce, štosove, pa su, poigravajući se, prenosiли znanje nama mladima i neiskusnima. Samo čujem kako me zaskače glas nekog od njih dvojice ili obojice: „Da li si ti normalan? Nije ti ovo pozorište. Gledaj u kameru, gledaj kao da se

obraćaš čoveku, koji ti je u tom trenutku možda za leđa." Kad bi trebalo da kažem jednu reč za *Više od igre*, bila bi to lepotica. Lepotica u odnosu na to kako smo radili, a pre svega u odnosu na to vreme. Pomicam ponekad šta bi bilo s ovom našom divnom zemljom da je ostao zanos koji smo u ono vreme imali. Tada su ljudi bili, da tako kažem, građanski radnici. Tome se težilo. Gde je nestao taj odnos prema životu? Šta bi tom narodu ili narodima da se ubija tako žeštoko, tako krvnički? I jedni druge i sami sebe. I doslovno i metaforično. To je veliko razočaranje s kojim se srećem sve više što sam stariji. Šta bi sa čovekom?

Na koji način ste se hvatali ukoštač s nasebnom rodom u filmu *Tajna Nikole Tesle Kraljeve Papića*?

Pregledao sam mnoge knjige, nastojao da prikupim što više podataka o njemu, uzeo sam njegove autentične fotografije, sve sam to vučao na snimanje... jednog dana sam shvatio da sve što o njemu znam nije dovoljno.

?

Nekoliko njegovih osobina pomoglo mi je da donesem tu ulogu: vezanost za majku, viteštvu, njegova izuzetna ličnost. Nikola Tesla je bio krug ovozemaljskih uživanja, a to se može onda kada čovek spozna da može da uradi nešto veliko. Takve uloge obogaćuju čoveka. Kad shvatiš takvu ličnost, kad misliš da si joj prišao, počake se tvoja ništavnost, malenkost ili dodirne neka zakrjljalca mesta u tebi. A ti kao da pogledaš, kao da si prosvetljen... Krieš to i opasnosti. Ako si sklon mistifikaciji, veličina takvog lika može da te uplaši, da ti mašta posustane pred njegovom snagom, a ti se osetiš nemoćnim. Zato sam u nečemu obuzdavao maštu, svesno odustajao da poverujem u sve do kraja, zaustavljao se kod granice za koju sam osećao da mogu da je savladam.

Radeći taj film sarađivali ste s legendarnim Orsonom Velsom. Kakve utiske nosite?

Njegova harizma je ogromna. Interesantno, on je činio ili, ako hoćeš, zračio tako da se ti osećaš dobro, zaštićeno u radu s njim, u njegovom društvu, motivisao da budeš što bolji, a svu su ga se plasili. Mene će se plasiti kad umrem...

Mnogo ste sarađivali sa čuvenim rediteljem Živkom Nikolićem. Kako ste se dogovarali, recimo, oko Žorža, uloge koju igrate u kulturnom filmu *Lepota poroka*?

Bila je to uloga koja me osvojila na prvo čitanje, ali odmah je bilo jasno da se mora igrati s merom, ozbiljno paziti da ne sklizne na su-

protnu stranu... Pripreme u punom jeku, a Živko izbegava da razgovaramo o liku Žorža. I kad god ga priupitam, on će: „Ajde, Peko, ja dan, što ti je?!“ Jednom mi kaže da idem s Divnom Jovanović, sjajnom kostimografkinjom, da izaberem kostim kakav mislim da treba, pa ćemo onda razgovarati. Mislim da je i njoj nešto natuknuo, jer kad smo došli u robnu kuću, ona me samo piše da izaberem šta hoću da obučem, ne meša se, prepusta inicijativu. Kažem – belo odelo, šešir, cipele sa malo metalnih privezaka, da šlašte – hoću lažni sijaj. Kad sam se presvukao i pogledao u ogledalo – vidim kuma Žorža u punoj formi. Sutradan poručim Živku da onaj razgovor i nije neophodan, a on kaže: „To sam ti i ja rekao.“

Predstava *Tren 2* Antonija Isakovića u režiji Jovice Pavića (premijera 31. 10. 1983) podigla je veliku prašinu, a šta je vama znaciša?

U to vreme, angažovano, političko pozorište je na sebe preuzeo da razbije one tabue koje nisu razbili književnost, slikarstvo, muzika, a najviše demokratski politički dijalog. A veoma je bitno da takozvana opasna mesta, te tabue treba što pre osvetliti i demistifikovati i oslobođiti čaršijskih i politikantskih kalkulacija.

Koja su vas razmišljanja i motivi vodili kroz predstavu *Kanjoš Macedonović Vide Ognjenović*, čija je premijera bila jula 1987. na festivalu *Grad teatar Budva*?

Mislim da je drama *Kanjoš Macedonović* bolja od pripovetke Stefana Mitrova Ljubiša koja se tako zove, koja je poslužila kao osnov i inspiracija, a Vida je u nju utkal i razne stvari iz drugih njegovih dela. To je priča o Davidu i Golijatu, o dvojici ljudi koji nisu međusobno ravnici, ali su ljudi koji imaju jednak odnos prema onome za koga se ili protiv koga se bore. U tome je i najveća zanimljivost drame. Recimo, kad Kanjoša Mleci pitaju što su poslali toliko malog da ubije strašnog Furlana, on kaže: „Veće su poslali većima, a vama sam i ja dobro pao!“ Eto to je taj naš vid otpora zavojevacima zbog kojih smo stvarali mitove živeći vekovima u potlačenosti. Tu nam je jedino pomogla reč, misao pesnika i, naknadno, istorijska verifikacija.

Igrali ste i Šekspirovog *Kralja Lira* u režiji Nikole Jevtića u Studentskom kulturnom centru (premijera 19. 11. 1987); šta vam je taj čuveni dramski lik doneo, šta odneo...?

To je strahovito bogata i slojevitija uloga. Lira sa svim problemima i pitanjima koja otvara je ogromna inspiracija. On govori o onome što se nama dešava, onome što mi živimo... To je najvažnije. A ne da li će neko zapisati u moju biografiju da sam igrao Lira. Nije štos u tome igrati ovog u Nušiću, onog u Molijeru ili Šekspиру, nego da to što ja igram – da sam to ja sa svojim životom, sa svojom mukom, sa svojom željom za ljubavlju, da sam istinit u tom okviru koji je napisan i koji se zove drama ili komedija. Ljudi su previše opterećeni jakim naslovima i kao da odmah znaju što treba. Ne znaju se stvari unapred. Zna se samo vreme koje te okružuje i koje određuje ugao iz koga se gleda.

Dodela Dobričinog prstena (foto Vukica Mikača)

grafiju da sam igrao Lira. Nije štos u tome igrati ovog u Nušiću, onog u Molijeru ili Šekspиру, nego da to što ja igram – da sam to ja sa svojim životom, sa svojom mukom, sa svojom željom za ljubavlju, da sam istinit u tom okviru koji je napisan i koji se zove drama ili komedija. Ljudi su previše opterećeni jakim naslovima i kao da odmah znaju što treba. Ne znaju se stvari unapred. Zna se samo vreme koje te okružuje i koje određuje ugao iz koga se gleda.

U jednom trenutku ste iz Ateljea otišli u Narodno pozorište, a posle nekog vremena, napuštajući „daske koje život znače“, u planine i vratile se 1994. s predstavom *Na čijoj strani Ronald Harvuda* u režiji Lenke Udovički, na sceni Ateljea 212...

Bio sam oko četiri godine po Sinajevini, u Komovima sa starim umnim ljudima, sa Ilijom Dabetićem, sa Mijatom Mijatovićem... To su ljudi koji su uvek živeli s prirodom i sve podnosi, slikovito govoreci, onako kako sve podnose ljudi iz junaka narodnih pesama. Takvih više nema... Nama je za sve neko kriv, a oni nikoga ne okrivljaju nego se bore. Oni su prvo nalažili slabosti u sebi i time, naravno, postajali jači. Nisam ja tamo bio samo dodoš, detinjstvo sam proveo u selu kod Kolašina. Za te godine doživeo sam na neki način detinjstvo ponovo, što je zapravo veliki lukusuz. Rade i Lenka su me vratili na scenu. Nedostajalo mi je pozorište. Jednom me Nada Blam pitala kako mi je bez pozorišta. Rekoh, kao bez voljene žene! A komad *Na čijoj strani* je bio stvarno izazov. Za mene, uz sve druge okolnosti, i to što sam prvi put igrao s Ljubom Tadićem. Kuloarski sladokusci su očekivali ko zna što, a mi smo se glumački zaljubili na prvi pogled. Na sceni smo ljudi protivnici, a van scene smo, rekao bih, laskajući sebi, prijatelji. Major, koga igram, surovo ispituje dirigenta Furtvenglera, jer on je video Aušvic, Mathaузen... a onaj ko to vidi ne može više nikada mirno zaspasti.

Pomenimo, na sceni Kraljevskog pozorišta Zetski dom na Cetinju igrali ste *Kralja Ibju* Alfreda Žarija, u režiji Slobodana Milatovića (premijera 11. 1. 2003). Šta vam je tu bila ključna tačka?

Tu se radi o sistemu, o odnosu pojedinca tiranina i naroda. Dakle, mehanizam tiranije vlasti, a to je kod nas, način, stalno prisutno da *Kralj Ibj* može da se igra uvek i gde hoćeš. Važno je samo pokupiti konkretne asocijacije na milje u kome se stvari odigravaju. U ovoj predstavi ja sam gotovo sve vreme ležao u krevetu. I odatle se može vladati kao što je u jesu vladali, i ubijati kao što jesu ubijali, i pričati svastu kao što i sada pričaju. A radeći tu ulogu, imao sam i neku vrstu zebnje, nelagode, jer, kao što je poznato, ona je jedna od znakova Zorana Radmilovića. Kad dolazim u Atelje, prolazim pored njegove biste koja je baš iz te predstave... Gleđam ga, nekad se i sit izrazgovaram s njim. Ka-

žem mu: „Ma što mi je ovo trebalo?“, a on mi odgovara: „Ma, radi, šta te briga?“

Predstavu *Kraj partije* Samjuela Beketa u Ateljeu 212 ste i režirali (premijera 11. 12. 2010) i u njoj igrali... Šta vas je vodilo?

Naslov Beketovog komada *Kraj partije* podseća na sve krajnje situacije koje nas okružuju. Nekada je Beket smatrana piscem apsurda, danas je, skoro, realistički pisac. Svojevremenno, pratilo sam život predstave *Čekajući Godoa* koja je vrlo važna za naše pozorište. Od samog početka, od nemogućnosti izvedenja, njeni skoro antidržavne i antipartijske obojenosti i straha od nje. Prisustvovao sam obnavljanju te predstave posle izvesnog vremena i bio svetodok da su se mlađi ljudi najviše smeđali apsurdu tih situacija. U toj predstavi je, iako govori o teškim stvarima, bilo i dosta smeđa, jer čovek da bi preživeo sve nesreće koje je bacio iza sebe, može da se brani jedino zdravom metodom, a to je smeđ! A *Kraj partije* je ujedno i kraj vere u reč. Danas je reč izgubila svaki smisao i nema nikakvu odgovornost. Pogotovo kod političara. Oni su danas teatar apsurda u kome se čude što se to dešava u zemlji u kojoj baš oni vladaju.

Kad smo već kod aktuelnosti, ne tako davno ste rekli da je globalizacija robovlasički sistem, a da svi jure za nekakvim imetkom i načovisrećom?

Jesam i jeste, robovlasički sistem pod plastičnom demokratijom u kojoj su velike sile – velike sile, ništa drugo. Danas je sve u nekoj pomoci za srećom i ostvarivanjem nečega što nazivaju srećom. Pogledajte reklame, TV, možete da budete lepi, mršavi, debeli, mladi, šta god hoćete možete biti. Iz muškog u žensko, iz ženskog u muško, u isto vreme i jedno i drugo... Čovek misli da je savladao prirodu, onda čak zamisli da je Boga uhvatio za bradu, pa se izjednačio maltene s njim! Šta kaže Nikolaj Velimirović, Bog se trudi da izvuče ljude iz njihovog blata i da ih primakne sebi, a ljudi se trude da privuku Boga na nivo svoje stvarnosti. Smisao besmisla danas je bogatstvo. Samo imati, imati, imati...

Kazali ste za glumu da je kao muzika, kao pozorište?

Gluma je kao muzika. Glumac je sam sebi instrument i sam na sebi svira. A pozorište... Napuštao sam pozorište, odlazio, stalno mu se vraćao. Pozorište je kao crkva. Možete da izgubite roditelje, prijatelje, ali uvek možete da se vratite pozorištu. Ono se ne ljuti, ne prebacuje, jedino vi osećate promene u sebi. Nekada se vraćate s radošću, nekad sa osećanjem krivice. Pozorište je kao roditeljsku kuću koja uvek prašta.

Tatjana Nježić

NAGRADA ZA ŽIVOTNO DELO „DOBRIČIN PRSTEN“

Žiri za dodelu Nagrade „Dobričin prsten“ (za 2020) radio je u sastavu Vida Ognjenović (predsednica), Svetlana Bojković, Mirjana Karanović, Goran Marković, Boris Isaković, Dragan Bjelogrlić i Vojin Ćetković. U konkurenčiji je bilo trinaest istaknutih umetnika, a žiri je većinom glasova odluku doneo 18. decembra 2020. godine.

Obrazloženje odluke žirija

PETAR BOŽOVIĆ, ILI GLUMA NA DAH

Na ovo svečano uručenje Dobričin prstena za 2020. godinu, nagrade za glumačko životno delo, laureata Petre Božović dopratio je, uz rodbinu i prijatelje, i njegovih dve stotine i nešto više odigranih uloga. Kažem i nešto više, a znam tačan broj, no on je skoro svakog meseca veći za nekoliko uloga, pa ne bih da zaustavljam taj rast. Te dve stotine i nešto više različitih scenskih pojava, ljudi svakovrsnih zanimanja iz raznih vremena i epoha, začudnih profila i holograma, čine životni umetnički učinak glumca Petra Božovića. Među njime ima ljudi od velikih duhovnih uzleta, ali i niščih delom i moralom. Tu su ličnosti naučnog usimanja, tik uz malovaroške varalice, časni siromašni sanjari i bogate račundžije koji pokušavaju da kupe čast, robusni slabici, i slabasne ukoljice, ljubavnici čiju ljubav guši narcisizam, ljudi od idealja i oni bez njih, ljudi jake volje i oni manje takvi. Kroz nekoliko hiljada izlazaka na scenu i po-

java na platnu i ekranima, odigrao je Petar Božović tih dvesta i nešto divotnika, ludaka, šaljivaca, grabancijaša, dobrostivih promašenika, sirovih zlikovaca, zanesenjaka, političkih buzdovanja, blesa što gledaju nebesa a nisu svesni da je nebo, lekara kojima umiru bolesnici pod hloroformom, prevratnika čiji prevrati uspevaju samo u narodnoj pjesmi, seljaka koji dok čekajući kišu postaju kišne gliste, i gubitnika, gubitnika, i opet gubitnika...

Sve je te neverovatne ljude isto tako neverovatni Petar Božović odigrao na dah, na razumevanje, na srodnost ili na razliku, zagrijeno, do vrha, do kraja, do dna. Bilo je da nije htio da igra, ali nikad nije bilo da to što je htio – nije mogao da odigra. Radio je to često u saglasju i s divljenjem za lik, ali katkad i sa oktlonom i u polemičnom tonu s njim. Nikad površno, nikad mlako, nikad prizemno, nikad otprilike, ali gotovo svakad iz kontre. Pitao me jednom jedan student što to znači glumiti iz kontre. Gluma iz kontre, rekla sam, to vam je ono što na sceni radi Petar Božović. Bežeći od plošnosti opštih mesta, a svakad precizno značući što govoriti, smišljeno i smelo pomera i izmešta stvari u kontekst izvan tekstualnog ležišta. Nikad to pomeranje nije formalno ni ilustrativno već žestoko i umetnički slobodno. On intelektualce mahom nekako razbaruši i zasenči, u bekstvu od klišea, komičke likove doveđe na ivicu ozbiljnosti, da ne budu papirnati, tugu stišava jer tuga se u njegovoj izvedbi ne

govori već se nagoveštava, radosti se blago ruga, da ne dejuje razmetljivo. Upravo taj razmak između uloge i izvodilača jeste polje njegove neobične igračke kontre.

Kažu da je gluma istraživanje sopstvene ličnosti. Zato glumci često govore da u radu na ulozi kopaju po sebi. Eh, kad bi blago bilo tako plitko zakopano, gluma bi bila tek lagana reportaža, a glumac samo voditelj kroz sopstvenu intimu. Ruska poslovica kaže: nije život što i polje preći, a svojim delom glumac Petar Božović govori: nije ni gluma što i polje preći nego je ludačko istraživanje sveta mačtom. Nego je ranjivi pohod u ludilo koji se izvodi golim životom. Nego je poduhvat nepredvidivog ishoda, nesamerljivog rezultata i nikad sasvim završen.

U to je istraživanje Petar Božović zaronio pre skoro pola stoljeća, kao mladi diplomac glume i počeo da glumi na dah, a iz kontre. Sad se već izveštio da savladava virove i neletele talase, poznaje podvodne prečice, zna mnoge ronilačke tajne, a najviše je spoznao presudni značaj dubokog udiscaja. Učinak tih njegovih znanja se danas nagrađuje. Primi nagradu za životno delo, Petre, ona je po meri tvoje glumčice erupcije, a prsten Dobrice Milutinovića napravljen je po meri i tvoje ruke. Nosi ga i ponosi se njime, kao što se ova nagrada ponosi tobom kao dobitnikom.

Vida Ognjenović

POTREBNO JE POKRENUTI SE

Verujem da umetnost i poezija mogu učiniti određeni pomak kada je o ekologiji reč – kaže reditelj Filip Ken, čija je predstava *Farm Fatale* dobila Nagradu „Jovan Ćirilov“ na ovogodišnjem Bitefu

Francuski reditelj Filip Ken, rođen 1970, studirao je likovnu umetnost, vizuelni dizajn i scenografiju u Parizu. U pozorištu je dugo radio kao scenograf. Godine 2003. osnovao je kompaniju „Vivarijum“, kao laboratoriju za pozorišne inovacije i saradnju između slikara, glumaca, plesača i muzičara. Scenografiju koristi kao ekosistem u koji uranja svoje glumce. Tu osmišljava i postavlja predstave s dramaturgijom zasnovanom na snažnoj vezi između prostora, likova i tela. Njegove scenografije često postaju radni studiji ili „vivarijumske prostore“ koji predstavljaju ljudski mikrokosmos. U svim svojim delima Ken postavlja pitanja koja se tiču ekologije i ekoloških problema. Napisao je, dizajnirao i režirao brojna dela, a 2012. učestvovao je u kolektivnoj produkciji predstave *Beskrajna šala*, po romanu Davida Foster-a, sa specifičnom kreacijom na Berlinском institutu za mikrobiologiju. Njegova multimedijalna ostvarenja predstavljena su u Belgiji, SAD, Brazilu, Koreji, Portugaliji, Holandiji, Argentini, Nemačkoj i Švajcarskoj.

Bio je umetnički direktor nagrađenog francuskog paviljona na Praškom kvadrijealu 2019. godine.

Scenografije Filipa Kena izlagane su u Centru moderne umetnosti Žorž Pompidu u Parizu.

Prošle godine postavio je scensku verziju simfonije Gustava Malera *Pesma o zemlji* na Viner festivolu u Austriji, kao i scenografiju za novo ostvarenje koreografa Meg Stjuart.

Na Bitefu smo gledali njegovu duhovitu, ironičnu, vizuelno neobičnu predstavu *Fatalna farma* o ekološki osvešćenim strašilima.

S kakvom namerom i idejom ste kreirali ovu predstavu?

Kao i u svim mojim delima, i ovde postavljaju pitanja koja se tiču ekologije i ekoloških problema. A pošto volim komiku, ova predstava pomalo podseća na stripove, zbog likova preraštenih u strašila.

Na ovogodišnjem Bitefu videli smo nekoliko ostvarenja koja se na ozbiljan način bave temom ekologije. Vaša predstava ima drugačiji pristup – duhovit i ironičan. Zašto?

Otkako sam počeo da pišem scenarija za predstave, pre skoro dvadeset godina, u mojim delima su uvek bila prisutna pitanja o odnosu ljudi i prirodi, o tome kako živeti s ostatim vr-

Filip Ken (foto O. Milošević)

stama, kako pomiriti čoveka i prirodu i životeljskim biljkama, životinjama i kamenjem, a pri tome posmatrati život s drugačije tačke gledišta. Ovakva tematika nije prisutna samo u ovom predstavi, ona pržima moj celokupni stvaralački opus. S nastankom pandemije i virusa korona vratili smo se problemima s kojima se suočava celo planet. Prethodna godina je bila užasna za sve. Bili smo prinudeni da nosimo maske, čak i na sceni. Smatram da je ovo velika opomena za čovečanstvo. Verujem da se u budućnosti nešto slično može ponoviti i da je zato važno da se i kroz umetnost ovaj problem osvestri jer ekološke katastrofe pogoduju ceo svet i veoma su opasne, a verujem da će se i nadalje dešavati.

Junaci vaše predstave su strašila koja dižu ekološku revoluciju. Da li je moguća ekološka revolucija?

Mislim da je moguća. Moja predstava jeste prožeta komikom, ali se bavi i time kako se zajedno možemo izboriti za promene. Likovi strašila prikazuju sve ono lepo što čini čovečanstvo i mislim da tu zaista možemo nešto učiniti. Ali od nečega moramo početi, a ne samo da sedimo

skrštenih ruku. Trudim se da u svojim delima kroz poeziju razvijam utopiskske ideje i verujem da umetnost i poezija mogu učiniti određeni pomak kada je o ekologiji reč. Naravno, nećemo time spasti svet, ali i to je jedan od načina kojim možemo pobuditi svest o ovim problemi-

ma. Trudim se da ostanem optimista, ali problema ima mnogo.

Gledano izvan konteksta predstave, kakav je vaš odnos prema ekologiji, prema ekološkim pokretima, prirodi i njenoj ugroženoći?

Stanje je veoma zabrinjavajuće. Klimatolozi i naučnici već godinama pokušavaju da skrenu pažnju političara na ove probleme. Ali čovek kao pojedinac tu ne može učiniti veliki pomak i zato je važno osvestiti sve stanovnike planete. Užasno je što se uopšte nalazimo u takvoj situaciji. Kao da smo u Bcketovoj drami *Čekajući Godot* – čekamo da neko doneše te važne odluke. Iako jesam zabrinut, ipak znam da se svakodnevno pojavljuju nova rešenja. Nije dovoljno samo kritikovati. Potrebno je pokrenuti se, što i radimo. Mada je veoma teško ubediti ljude na vlasti da problem postoji. U svim zemljama se javlja isti problem neodgovornosti. To nije problem samo Kine i zemalja s visokom stopom zagadenja. Zato je neophodno produbiti svest o tome. Ja to činim preko pozorišta, ali postoji još mnogo načina da se to ostvari. Svakako smatram da ako se nešto može učiniti, pa makar to bilo i preko poezije, onda to i moramo učiniti.

Šta znate o Bitefu? I šta za vas znači učešće na ovom festivalu?

Učešće na ovom festivalu je za mene izuzetno značajno. Nikad dosad nismo igrali predstave u Srbiji. Nastupali smo svuda po svetu, u više od šezdeset zemalja. Sledеće godine takođe imamo veoma važnu turneu... Biti ovde je velika čast, već nekoliko godina želeo sam da posetim ovaj festival i sada sam veoma srećan što smo bili deo Bitefa.

Olivera Milošević

Osvrt na 54/55. Bitet

„NA IVICI BUDUĆNOSTI“ U BEOGRADU

Nakon prošlogodišnjeg, zbog korona pandemije simboličnog festivala, ove godine je od 13. do 25. septembra održano dvostruko izdanje 54/55. Bitefa

Posvećen ekološkim i temama posthumanizma, pod sloganom „Na ivici budućnosti“ umetnički zaokupljen preispitivanju živog prisustva na sceni Bitet je i ovim izdanjem nastojao da predstavi aktuelno, drugačije pozorište.

Dva dana Bitet prologa odvijala su se u Beogradskom dramskom, pozorištu koje je tokom pandemijske godine pokazalo kako i u vanrednim okolnostima mogu nastojati izuzetne predstave. Počelo je sa premijerom *Living ruma* nemačkog reditelja Ersona Montaga. Videli smo vizuelno raskošnu sliku zatvorenog sveta usamljenog života jedne žene (Vesna Čipčić u glavnoj ulozi) i Montagovu lirsку meditaciju o vremenu, prolaznosti i otudenosti.

Drugi dan prologa bio je u znaku predstave *Cement Beograd*, prošlogodišnjeg trostrukog laureata Bitetovih nagrada, reditelja Sebastijana Horvata. U njoj je reč o tome u kakvom se duhovnom stanju završava kada se iznevare mladalačke pobune. Prvi

deo ispunjen je savremenim plesnim izrazom i mladalačkim buntom, drugi izvanrednom glumom Milene Zupančić i Mikija Krstovića.

Tematska celina posvećena ekološkim temama počela je *Tragovina*, koreografa Vima Vandekjbusa u izvođenju slavne belgijske trupe Ultima vez, dvostrukim Bitetovim laureatom. I dok su te nagrađene predstave bile u znaku telesne virtuoznosti, *Tragovi* imaju i elemente govornog. U njima se pše i prioveda o izgradnji auto-puta, uništavanju šume tim povodom i svojevrsnoj „osveti prirode“ u kojoj značajnu ulogu imaju vešto kreirani i odigrani medvedi i ugroženi šumi.

Usledila je pauza zbog otkazivanja dve dramske predstave – *Pluća mlađog slovenačkog reditelja Žige Divjak i Ibzenov Neprrijatelj naroda* berlinskog teatra Šabuine u režiji Tomasa Ostermajera. To je napravilo osetnu rupu u Bitetovom programu kojim su dalje dominirale plesne predstave.

fa Ehsana Hemata i *Cement Beograd* u režiji Sebastijana Horvata.

Specijalna nagrada „Jovan Ćirilov“ takođe je ravnopravno dodeljena za dva ostvarenja, *Višnjik u višnjiku* u režiji Bobe Jelčića i *Farm Fatale* u režiji Filipa Kena.

Politikan žiri (reditelji Haris Pašović i Ana Tomović, urednica Kulturne rubrike Gordana Popović, pozorišna kritičarka Ana Tasić i novinarica Borka Golubović Trebešanin) odlučio je da se 43. nagrada *Politike* za najbolju režiju dodeli Vimu Vandekjbusu za *Tragove* i Bobi Jelčiću za *Višnjik u višnjiku*.

Nagrada publike pripala je predstavi *Kao da kraj nije ni sasvim blizu*, autorskog tandem Maja Pelević i Nikola Zavišić u Bitet teatru, ekskul-

Klimatski plesovi koreografa čileansko-meksičkog porekla Amade Pinje posvećeni su planinskom kraju u centralnim Andima u Čileu iz kojeg je njen majka, a čiji su ekosistemi ugroženi projektima multinacionalnih kompanija. Najpre narrativom, a zatim ritualnim plesom u vizuelno neobičnom prostoru ona nas upozorava da savremena zapadna civilizacija u trci za materijalnim bogatstvom temeljno ugrožava i prirodu i drevne kulture i čoveka i život sam.

U predstavi *Fatalna farma* apstraktnu, bleštanu belu scenu francuski reditelj Filip Ken ispunjava s pet maskiranih likova i notom fantastike. Pred publikom su neobična, šarmantna stvorenja, pobunjena strašila koja postaju ekološki aktivisti. Tokom predstave na bizaran način polemljuju, pevaju i govore o nestanku pojedinih životinjskih i biljnih vrsta. U pitanju je neobična komedija u kojoj u zanimljivom vizuelnom i ironijskom okviru reditelj razvija nadrealnu viziju „ekološke revolucije“. Strašila su ostala bez posla usled uništenja samostalnih poljoprivrednika i malih gradskih basti, oživela su i bune se protiv takvog sveta. Oni su neobični, smešni i dragi heroji koji naivno žive i pokusavaju da spasu živote biljaka i životinja koji zbog ljudskog nemara nestaju. U ovoj predstavi su strašila veći ljudi od ljudi, a tužni kraj jednog sveta služi kao opravdanje za izmišljanje novog, naivnog i nevinog sa zdravim rezonima koji iz ovog našeg polako ali sigurno nestaju.

Dobar uvod u posthumanizam, drugi tematski okvir ovogodišnjeg Bitefa, bila je predstava *Kaspar*, koju je u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, po komadu Petera Handke-a, režirao Miloš Lolić.

Kako će izgledati naša budućnost? – piše se u svojoj koreografskoj predstavi *Future Fortuna Dragana Bulut*. Deleći scenu sa poluhumanoidnim robotom, ona razmatra pitanja slobodne volje i pravljene izbora. Poziva se na skoro zaboravljenu dramu

R.U.R. Karelja Čapeka, koji je prvi uveo termin robot. Koristi sredstva naučne fantastike, pa predstava putuje kroz vreme kao svojevrsna plesna debata o nemogućnosti projektovanja i kontrolisanja budućnosti.

Tri plesača u predstavi *Općinio sam te* nalaze se u klastrofobičnom prostoru. Izvode robotizovane pokrete bez medusobnog kontakt-a. Četvrti partner je dron koji ih sve vreme nadzire. Njihova tela, koja su izgubila sve osobine privatnosti, podvrgnuta su neprekidnom režimu samodiscipline. Ova predstava bavi se spolja nametnutim ponašanjima i odnosima pojma privatnog autoriteta prema totalitarnom. Njen autor Ehsan Hemat, poreklom iz Irana, kako kaže, i sam je iskusio „izolaciju“ povezanu s tabuima, cenzurom i nametnutim ograničenjima, a zatim se u Belgiji, gde sada živi, susreo s različitim formama „društvene izolacije“. Elementi za ovaj scenski pokret izraz su ekstremnih formi „ograničenja“ i predstavljaju posledice koje izolacija ostavlja na pojedinca. Pomenuti smo dron – on sve vidi i predstavi daje futuristički ton. Kao ostvarenje predviđanja Džordža Orvela i njegovog *Velikog brata* koji nas stalno posmatra i kontroliše.

Višnjik u višnjiku Bobe Jelčića i njegove zagrebake trupe De fakto na ovom Bitetu predstavio je novu pozorišnu formu koja se razvila u toku pandemije, a kao nužnost telesne distance. Predstava je uzbudljiva adaptacija poznatog Čehovljevog komada gde se akcija višnjika dešava u virtualnom prostoru zum konferencije.

Kao da kraj nije ni sasvim blizu po tekstu Maja Pelević, režija Nikola Zavišić u Bitet teatru, ekskul-

zivna je ekstravaganca za samo petoro u publici koji su izloženi neobičnoj, meditativnoj predstavi u kojoj su učesnici oni sami. Publiku ima priliku da iskuši virtuelno putovanje kroz moguće nove svetove oko i unutar nas samih. Kroz interaktivnu igru koja se uspostavlja u mikrostrukturom pozorišnog čina, publičari se daju prilika da istovremeno bude izvođač, posmatrač i učesnik. Koristi virtualnu realnost, audiovizuelne instalacije i tekst, odnosno glas koji poziva na učešće.

I u predstavi *Konferencija odsutnih*, Rimini protokola, režija Helgard Haug, Štefan Kegi, Daniel Vencel, gledaoci su pozivani da učeštuju i izvedu naučnu konferenciju umesto naučnika koji, kako navode, zbog pandemije nisu mogli da doputuju na istu. Na početku prezentacije publiku dobija tekst i dok jedni učeštuju, drugi gledaju kako njihovi sugrađani preuzimaju identite odsutnih govornika konferencije.

Na samom kraju festivala predstava *Fleš* francuskog reditelja Franka Vigrua sublimiše tematsku i umetničku koncepciju ovogodišnjeg Bitefa. Ona je prostorno-vizuelno-audio instalacija. Izvode je dvoje plesača čija su tela dekonstruisana kostimom, svetlom i drugim scenskim efektima kao futuristička vizija sveta.

Bogat prateći program bio je i uz ovogodišnji Bitet: Međunarodna konferencija posvećena ekologiji, Filozofski teatar, Cirkusfera, Bitet polifonija, Susreti sa stvaraocima predstava iz glavnog programa.

Olivera Milošević

Predstava *Farm Fatale* (foto Martin Argiroglu)

NAGRADE

Međunarodni žiri festivala u sastavu Šermin Langhof (umetnička direktorka Teatra „Maksim Gorki“ iz Berlina, Nemačka, predsednica), Lusija van Heteren (viši predavač i pozorišna kritičarka, Holandija), Agata Juniku (teatrololog i docent na Akademiji dramske umetnosti u Zagrebu, Hrvatska), Sesilija Djurbjer (pozorišna i plesna kritičarka i novinarka, Švedska) i Jovana Tomić (pozorišna rediteljka, Srbija) doneo je sledeće odlike u nagradama:

Gran-pri „Mira Trailović“ za najbolju predstavu u celini ravnopravno je pripao dvema predstavama, *Općinio sam te* iranskog koreogra-

BEOGRAD BI TREBALO DA IMA BAR 20 INSTITUCIONALNIH POZORIŠTA

Potreba je pozorišta da vrednuje stvarnost, osudi sve zlo ovog sveta, ludilo vlasti, pohlepu i oholost... Pozorište se obraća malom čoveku, obično poniženom i uvređenom, i daje mu nadu, makar na dva sata, da je moguć bolji svet – kaže Egon Savin

Egon Savin, profesor pozorišne režije na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu, od naših najplodnijih reditelja, višestruko hvaljen i nagradivan, slovi za stvaraoca koji i pozorišnim opusom i javnom rečju beskompromisno sagledava stvari.

Razgovor s njim raden je krajem oktobra; prethodno su, ove godine, premijerno izvedene njegove predstave *Pučina* Branislava Nušića u Jugoslovenskom dramskom i *Vuci i ovce* A. N. Ostrovske u Narodnom pozorištu u Beogradu a sledila je, u novembru, *Knjiga o Mlitudinu* u Zvezdara teatru, u monodramskoj formi u kojoj je, kaže, sve podredeno glumcu – Nenadu Jezdiću.

Proteklu sezonu (i početak ove) obeležili ste dvama klasičnim komadima, koji koliko god različiti po mestu i vremenu nastanka, pripadaju društvenim satirama, reskim kritikama društva. Šta vidite kao goruće probleme naše sredine?

Nušić je utemeljivač naše građanske drame. Nekoliko njegovih drama, *Pučina*, *Tako je moralo biti*, *Iza božjih leda*, *Jesenja kiša...* ne zaostaju za njegovim komedijama. Činjenica je da je Nušić komediograf zamenio Nušića dramatičara. Njegove društvene drame iz građanskog života brzo su nestajale s repertoara naših pozorišta. Po mom mišljenju, dva su razloga za to: prvo, ukus beogradske pozorišne publike koja je iznad svega volela zabavu i smeh u pozorištu, komiku po svaku cenu, pa makar bila i neduhovita. Drugo, odsustvo slobodne, autorske režije koja kritički sagledava mentalitet likova, političke odnose u društvu i duh palanke.

Što se Ostrovske tiče, *Vuci i ovce* su remek-del. To je poslastica za reditelja. Naravno, reč je o klasiči, o jednoj disciplini koja je poprilično zanemarena u našem pozorištu. Retko se radi Ostrovske, ali retko se rade i Šekspir, Molijer, Sofokle, Sterija, pa i Nušić nedovoljno... Zašto? Zato što je to zahtevno. Potrebno je mnogo energije, para. Potrebna je vrhunská podela. Stvarati umetnički teatar na velikim delima klasične literature, to, zaista, predstavlja veliki rediteljski izazov. Sve što je Ostrovske napisao, živi u prošlosti, ali u istoj meri živi i u sadašnjosti i u budućnosti. I tu nemam nikakve sumnje. On je jedan od nekolicine pisaca iz celokupne dramske literature koji nedvosmisleno poseduje taj kvalitet. Ostrovske je, kao i svi veliki pisaci, pisac realističkog stila. Ne realizma nego realističkog stila. Gledano iz duha našeg vremena, on je pisac društvenih, karikaturalnih drama.

Danas se, uglavnom, rade savremeni komadi na temu sva-kodnevice s narčitim osvrtom na aktuelnu političku situaciju. Još ukoliko nema priče i nema likova, pa to se radi žmureći.

Ženski likovi su u obe predstave (*Pučina*, *Vuci i ovce*) pokretaci radnje. A muški postaju stradalnici, premda ni oni nisu bez mana. Kako se to u svetu događa? Po kojim dramskim principima?

Pučina je žanrovske složen komad: tragičan, apsurdno i satiričan. To je priča o ljubavnoj aferi jedne lepe, srećne udate žene s ministrom u vlasti. U ovoj drami svi su ucenjeni i korumpirani, jer je reč o ljudima iz vlasti ili iz neposredne blizine vlasti. Iza porodičnih, prijateljskih i ljubavničkih odnosa isključivo je goli interes. Svi imaju korist od ove afere. Muž koji je službenik u istom ministarstvu dobija unapređenja, kao i ostali službenici i prijatelji porodice koji čuvaju. Nušić nikada ne bi pisao komad o mlađoj udatoj ženi koju ima ljubavnik, ali kad je taj ljubavnik ministar u vlasti, onda je to i političko i državno pitanje. Akterka ove afere je Jovanka, slobodoumlna i prepredena mlada žena i majka koja uspeva da usreći sve oko sebe, izuzev svoga muža. Ona je odlučila da uz pomoć svoje lepote, šarma i odsustva stida dođe do vrha u društvenoj hijerarhiji. U ovoj drami, baš kao i u životu, istina proči pre ili kasnije i to tamo gde se najmanje očekuje, u samom ministarstvu.

Ostrovske je posmatrao ljubav s različitim pozicijama. U njegovim komadima zaljubljeni su uvek stradali, bivali manipulisani, pokrađeni, osramoćeni, ponižavani, ali su uvek praštali i ponovo bivali zloupotrebljeni. I pono-

Egon Savin (foto Miloš Lužanin)

vo praštali kao da su smatrali da je njihova žrtva sudbin-ska i da drugačije i ne može biti. To su ljudi-ovce, omađijani ljubavnim slepilom i neumerenom strašću podavanja i prepustanja pohlepu i požudi ljudi-vukova. Oni su robovi svoje pohote, pohlepe, osećaju stalnu glad koja ih muči i izjeda.

Zanimaju vas i savremeni pisci i klasičika. Ali kad se vraćate klasičnim delima, imate potrebu da dekomponujete i razmaštavate ono što je napisano. U tome znate da budete i radikalni. Zašto je potrebna adaptacija klasičika?

Parafraziraču Jana Kota: da bi institucionalno pozorište bilo profesionalno i umetničko, treba da ispunii tri vrste obaveza: prema tradiciji i jeziku, prema savremenosti i prema samome sebi. Odnos prema tradiciji podrazumeva afirmaciju klasičnog dramskog stvaralaštva kroz nove maštovite postavke, ali tako da ih običan svet razume i u njima

uživa, poistovećuje se i promišlja. U srpskom teatru sve je manje dobro igralih velikih klasičnih komada i obaveza nacionalnog teatra je da igra velikane i njihova remek-debla, onoliko koliko možemo i kako možemo. Od toga ne treba odustajati. S velikim zadovoljstvom i velikim uspehom radio sam dve verzije *Šume* – u Jugoslovenskom dramskom pozorištu i Novom teatru u Budimpešti. Napravio sam dve potpuno različite predstave.

U odnosu književnosti i pozorišta, šta je prednost (šta slabiš) jednog, odnosno drugog vida umetničkog izražavanja?

Potreba je pozorišta da vrednuje stvarnost, osudi sve zlo ovog sveta, ludilo vlasti, pohlepu i oholost... Pozorište se obraća malom čoveku, obično poniženom i uvređenom i daje mu nadu, makar na dva sata, da je moguć bolji svet, da su ljudi rođeni jednak i imaju jednak prava na život. Teatar, to je human, držak i neprijatan kritički pogled na svet ne-

pravde, predrasuda i manipulacije, bez straha i autocenzure. Mnogo puta u istoriji pozorište je služilo za glorifikaciju vladara i vladajućih ideologija, srećom oslobođilo se tog jarma, to je valjda tekovina višepartijskog društva, ali isto tako ne treba da bude poligon i tribina za ostršćena opoziciona ispoljavanja. Pozorište se ruga i podsmeva ljudskoj rugobi onako narodski, zato i jeste narodno, a ne dvorsko pozorište. Samo što se jeftina zabava uvukla u naš teatar. Zato je važno da igramo klasičke i to klasičke koji pokazuju koliko komunikativnosti, koliko duhovitosti postoji u knjigama koje, zapravo, niko i ne čita.

Šta cenite kod kolega umetnika?

Savršenstvo interpretacije, to je ono što publiku podiže na noge. Breht je rekao: „Jabuka se dokazuje jedući se, a pozorište gledajući se.“ Šta održava pažnju gledalaca? Šta publika napeto prati pored užitka u vrhunskom izvedenju? Retki su reditelji koji su uspevali da stvaraju predstave koje publika želi da gleda više puta. Pa to je uspeh, predstava koja nije jeftina zabava ili prosta lakrdija, a da publika želi da dođe ponovo i ponovo.

Svaka generacija nosi novo i drugačije poimanje pozorišta, ali ono što traje, ono što nam najviše nedostaje i čega se nikada ne možemo zasiliti, to je dobro ispričana priča. Šta sve znači ispričati priču na sceni to je tema koja zasluzuje mnogo vremena i prostora. Režija je pre svega način pričanja priče. O tome je vrlo dawno pisao Aristotel i dao odgovor na pitanje kako uspeti u pozorištu, ili na filmu, bez razlike.

U čemu je najveći problem domaćeg pozorišta?

Prava pozorišna publika više ne stanuje ovde, to su oni obrazovani ljudi koji su se iselili iz ove zemlje ili nerado izlaze iz svojih kuća. Nove tendencije, samoljubive i pretenciozne udaljavaju prostodušne gledače iz sala. S obzirom na broj stanovnika, Beograd bi trebalo da ima bar dvadeset institucionalnih pozorišta i desetak neformalnih, a naša produkcija u ovih nekoliko koje imamo sve je reda i siromašnija.

Hitno nam je potreban zakon o pozorištu da sačuvamo ovo što imamo, teatarsku baštinu i savremeno stvaralaštvo, ali i da otvorimo perspektive za umetnički rad generacija dramskih umetnika koji dolaze.

Jelena Kovacević Barać

Pučina, JDP (foto Nebojša Babić)

TEATAR ZLU VREMENU

Osvrt na 66. Sterijino pozorje, održano u gotovo nemogućim uslovima...

Pandemija je, ističu mnogi, oslabila imunitet ovdašnjeg pozorišnog organizma. Ipak, Sterijinog pozorja u Novom Sadu i te kako je bilo, od 18. do 26. juna 2021. godine. U takmičarskoj selekciji ovogodišnjeg 66. festivalskog izdanja izvedeno je deset predstava, što je svojevrsni presedan. U svim predstavama, kako je primetio Milivoje Mladenović, aktuelni selektor najvećeg domaćeg pozorišnog skupa kod nas, kao da se čuo poklič „Zlu vremenu, uprkos!“...

Selekciju 66. Sterijinog pozorja činile su predstave: *Gospoda ministarka* (B. Nušić, režija Tatjana Mandić Rigonat, HNK „Ivana pl. Zajca“ Rijeka), *Deobe* (D. Čosić, režije Jug Radivojević; SNP Novi Sad, NP Niš, NP Pristina sa sedištem u Gračanici), *Vitezovi Lake male* (autorski projekat Andraša Urbana, „Kostoljanji Deže“ Subotica), *Kus petlić* (A. Popović, režija Milan Nešković, NP Subotica), *Derviš i smrt* (M. Selimović, režija Dejan Projkovski, NP RS Banjaluka), *Radio Šabac* (tekst i režija Olga Dimitrijević, Šabačko pozorište), *Ako dugo gledaš u ponor* (Enes Halilović, reditelj Zlatko Paković, Regionalno pozorište Novi Pazar / Kulturni centar Novi Pazar), *Velika depresija* (Filip Grujić, režija Marko Čelebić, SNP / Centar za razvoj vizuelne kulture Novi Sad), *Tih teče Misissippi* (Vladimir Tabušević, režija Ivica Buljan, BDP), *Šindlerov lift* (Darko Cvjetić, režija Kokan Mladenović, Kamerni teatar 55 Srbije).

Uprkos prekoru koji izričem, govorio je tih festivalskih dana Milivoje Mladenović, bilo je pozorišta koja su imala izuzetno bogatu, dinamičnu i umetnički vrednu pozorišnu sezonu: Beogradsko dramsko pozorište, Nacionalno pozorište Niš, Srpsko narodno pozorište, Kruševačko pozorište, u kojima su se dogidle i važne predstave rađene prema delima domaćih pisaca.

Sva ta pozorišna pregnuća su veliki umetnički poduhvati, mereni spram vremena u kom su nastali. Otuda i višezačni slogan „Zlu vremenu, uprkos“. Tiče se ta maksima i produkcione, ali i sadržajne, idejne strane ovogodišnjeg Pozorja, jer zla i teška vremena ovde traju odvajkada, govorio je Mladenović koji je i predložio upravi Sterijinog pozorja da se načini taj „preseban“, da se umesto uobičajenih devet pred-

stava izvede deset u zvaničnom programu. Da, kako je besedio, posle carstva polutame pozornice i tišine pozorišne dvoranе, zavladaju svetlost i aplauzi. Pored toga, većina predstava u takmičarskom programu bila je kamerne prirode, sasvim očekivano, pa se tim proširenjem pružila mogućnost da više publike željne pozorišta prisustvuje Sterijinom pozorju kao krunskoj manifestaciji srpskog teatra. Kruži anegdota kako upravnici ne čitaju nove drame savremenih pisaca ako zahtevaju više od četvoro izvodača. Uz to i dramatizacije romana zauzele su polovicu poslednje takmičarske selekcije Sterijinog pozorja.

Između dva festivalska izdanja aktuelni selektor odgledao je skoro sve što je ponudeno u ovoj pozorišnoj sezoni: preko 40 predstava po delima domaćih dramskih pisaca ili autorskih projektata. Video je kontinuitet dobrog pozorišta u centrima koji su nas na to naveli, ali i lepa iznenađenja kao što je Regionalno pozorište u Novom Pazaru. Potom se čudio kako neka pozorišta ozbiljnog budžeta nemaju produkciju tokom cele godine. U riskantne, a uvek vredne poduhvate postavljanja savremenih dramskih autorâ, naročito onih čija se dela prvi put ogledaju na pozornici, ulaze SNP, pozorišta u Nišu i Užicu. Zabrinjava odustvo novih dela naših rasnih dramatičara i „živilih klasika“, pa i klasika srpske drame. Uočeno je već nekoliko sezona unazad uključivanje Bitef teatra u tokove domaće dramaturgije, ali na specifičan, bitefovski poetički i stilski profilisan način. Zbunjivalo je potpuno odustvo domaćeg dramskog pisca u repertoaru nacionalnog teatra...

„Život svakog dana saopštava svoje trajanje“, reči su glumca Svetozara Cvetkovića koje su se često citirale na 66. Sterijinom pozorju. Pozorijanska dešavanja uverila su nas u snagu tih reči trostrukog dobitnika Sterijine nagrade koji je svojom besedom i otvorio Pozorje: „Ovaj grad: Novi Sad i ovaj prostor: SNP, uspeli su da sačuvaju jedini svetao mrak naše prošlosti kao zalog za sadašnjost, ali i budućnost, i to ne samo scenike umetnosti već našeg bitisanja i duhovnog identiteta...“

Da je Pozorje žilavo i tvrdoglavovo, potvrđile su odlične predstave, brojna publika, glumci, reditelji, kritičari, novinari koji

su se sjatili u Novi Sad. Nije izostao ni crveni tepih, uprkos pošasti pandemije, besparici, građevinskim radovima, mrzvolji, apatiji... Ni svečane haljine, lakovane cipelice, opojni parfemi čiji mirisi su se sudarali s mirisom uvelikog procvetalih lipa. Ni pokaja čarka, koje je „zakuvavao“ neumorni teatrológ i kritičar Sveti Jovanov. Pa su se uz prvu jutarnju kafu u bašti popularne „Treme“ prepričavale njegove sveže izgovorene, ili zapisane „ubožite“ rečenice. Ali ni glumica Mira Banjac, koja je plenila svojim šarmom, elegancijom, optimizmom.

Miroslav Miki Radonjić, direktor Sterijinog pozorja, konstatovao je da je 66. Pozorje definitivno najveći pozorišni festival u Evropi, unazad godinu i po dana, s obzirom na to da je imao 16 predstava, oko 500 učesnika i gostiju, sedam velikih ansambla predstava, tako da su se pojedine predstave izvodile i pred 900 gledalaca, naravno uz nošenje maski, i poštovanje epidemioloških mera.

Interesantnu činjenicu čuli smo na jednom okruglom stolu – da je *Gospoda ministarka* zapravo raritet Sterijinog pozorja, jer je ovaj komad prvi put izведен na 49. festivalu, 2004. godine. Ovoga puta Živka Popović stigla je u Novi Sad iz Rijeke, donoseći duh Jadranu, uz moćni orkestar...

Sve predstave pratilo je stručni žiri: rediteljka Snežana Trišić (predsednica), glumci Nataša Tapušković i Mihajlo Nestorović, scenograf Darko Nedeljković i dramski pisac Đavor Špišić.

Žiri 66. Sterijinog pozorja odlučio je, većinom glasova, da nagrada za najbolju predstavu pripadne delu *Ako dugo gledaš u ponor* režiji Zlatka Pakovića, Regionalnog pozorišta Novi Pazar i Kulturnog centra Novi Pazar.

Jednoglasno je odlučeno da nagrada za tekst savremene drame pripadne Olgi Dimitrijević za predstavu *Radio Šabac*, koju je sama režirala za Šabačko pozorište, dok je Sterijina nagrada za režiju pripala Milanu Neškoviću za predstavu *Kus petlić* (NP Subotica).

Što se tiče Sterijinih nagrada za glumačko ostvarenje, žiri je jednoglasno odlučio: Minja Peković za ulogu Milje Bušatlije u *Kus petliću*, Srđan Sekulić kao Komnen Barjaktar u istoj predstavi, Rifat Ri-

UPRKOS

Gospoda ministarka (www.pozorje.org.rs)

fatović za ulogu u predstavi *Ako dugo gledaš u ponor*, dok je u slučaju Borisa Kučova za ulogu u *Vitezovima Lake male* odluka doneta većinom glasova. Sterijina nagrada za scenografsko ostvarenje otišla je u ruke Adisu Vatreš Selimović za *Šindlerov lift*, a za kostimografsko ostvarenje – Biljani Grur za *Kus petlića*, obe jednoglasno. Sterijina nagrada za originalnu scensku muziku, većinom glasova žirija, pripala je Božidaru Obradinoviću za *Ako dugo gledaš u ponor*, dok je jednoglasno odlučeno da je laureat nagrade za koreografiju Timea Filep za *Vitezove Lake male*. Kokan Mladenović je većinom glasova dobio Steriju za dramatizaciju za *Šindlerov lift*, a Saša Latinović jednoglasno za scenski govor u *Kus petliću*.

Specijalna Sterijina nagrada za režiju pripala je Zlatku Pakoviću za *Ako dugo gledaš u ponor*. Sterijine nagrade iz Fonda „Đura Darinka Čalenić“ jednoglasno su pripale za najbolju mladu glumicu Andeli Marić (*Ako dugo gledaš u ponor*) i Milošu Laziću za najboljeg mladog glumca (*Kus petlić*). Nagradu publike za najbolju predstavu, sa prosečnom ocenom 4,63, dobio je ostvarenje *Kao da kraj nije ni sasvim blizu* reditelja Nikole Zavišića i Bitef teatra iz Beograda.

Nagrada za glumačku bravuru „Zoran Radmilović“, Narodnog pozorišta Timočke krajine „Zoran Radmilović“ iz Zaječara i Sterijinog pozorja, pripala je Minji Peković za ulogu u *Kus petliću*, na osnovu odluke žirija u kome su bili Vladimir Đurić, Aleksandar Milosavljević i Aleksandar Gajin.

Igor Greksa je za ulogu Đakona Avakuma u *Kus petliću* dobio nagradu producentske kuće „Skomedijasko“ za epizodu, na osnovu jednoglasne odluke žirija (Darinka Nikolić, Teofil Pančić i Igor Burić).

Žiri Okruglog stola kritike Sterijinog pozorja, u sastavu Darinka Nikolić, Isidora Popović i Vlatko Ilić, doneo je jednoglasnu

odluku da Sterijinu nagradu „Dejan Penčić Poljanski“ za najbolju predstavu ravнопravno podeli *Kus petlić* i *Vitezovi Lake male*.

Sterijina nagrada za kritiku „Miodrag Kujundžić“, po odluci žirija u kome su Zoran Maksimović, Simon Grabovac i Miroslav Stajić, pripala je Slobodanu Šaviću za tekst „Lična odgovornost i kolektivna propast“ – o predstavi *Gustav je kriv za sve*, Kakanu Mladenoviću i pozorištu „Kostoljanji Deže“, objavljenom u časopisu NITI.

Milica Kosović

Ako dugo gledaš u ponor (www.pozorje.org.rs)

IZMEĐU MOGUĆEG I NEMOGUĆEG

Na proscenijumu vojvodanske 2021. godine...

Najdugovečnija dokumentaciona publikacija koja prati pozorišni život u Vojvodini, a moguće i jedna od najdugovečnijih u nekadašnjoj zemlji Jugoslaviji – *Almanah pozorišta Vojvodine*, krajem decembra 2020. godine dobila je svoje digitalno izdanje. Izdavač Pozorišni muzej Vojvodine napravio je programski modul za pretragu sadržaja svih *Almanaha* od prvog broja, iz 1966. godine. Moguće je da ovaj dogadjaj rekапitulativnog karaktera najbolje označava protekli period (od prošlog broja *Ludusa* do ovog) u životu vojvodanske scene? Imamo bogatu tradiciju, ali smo zapali u krizu. Krizu prevazilazimo tako što obnavljamo postignuća i učvršćujemo tradiciju – za bolje dane. Ili, drugačije rečeno, živ se od stare slave.

Jubilarno, 70. izdanje Festivala profesionalnih pozorišta Vojvodine ovog puta izvedeno je samo formalno u Zrenjaninu, gradu-domaćinu selektovanih predstava, ali zapravo svako je igrao na svojoj sceni uz poštovanje protrepidemioloških mera, dok se žiri selio od grada do grada, od predstave do prestave, i tako pogledao jedanaest ostvarenja u osam pozorišta, od 19. do 26. aprila. U žiriju su bili: rediteljka i književnica Vida Ognjenović (predsednica, Beograd), scenograf i kostimograf Miodrag Tabački (Beograd) i glumac i profesor AUNS Predrag Momčilović (Novi Sad). Ubedljivi pobednik, koji je pobrao čak devet nagrada, bila je predstava Novosadskog pozorišta *Ana Karenina* po Tolstojevom romanu, u režiji Dejana Projkovskog. Tako je proteklo proleće 2021., posle „suve“ zime i jeseni s mnogo otkazanih predstava i mnogo bolesnih glumaca i saradnika...

No umesto od nagradenih, krenućemo od zabranjenih. Predstava *Kazimir i Karolina* Edena fon Horvata, iz 1932, nije trpela zbog okolnosti na koje se teško može uticati (recimo, za pozorište je epidemija put prirodne nepogode), nacisti su je zabranili u Berlinu pošto su došli na vlast. Godine 2021. tokom leta *Kazimir i Karolina* u režiji Roberta Lenarda i produkciji Salašarskog (Salaškog) pozorišta – Tanyaszínház ponovo je zabranjena, tj. zabranjena joj je turneja. Nacionalni savet Mađara uputio je Otvoreno pismo u kom ocenjuje da je to „predstava koja ne uspeva“, kao i da predstave treba da su „lagodan pozorišni doživljaj, primeren svim generacijama“. Pozorište je odustalo od turneje i nastavilo da igra u svom prostoru u Kávilu, malom mestu između Bačke Topole i Sente. Valja reći da Salašarsko pozorište 43 godine igra predstave po svim, i najmanjim mestima Vojvodine tokom leta, u dobroj tradiciji letećeg pozorišta, da ga čine mlađi glumci, studenti Akademije umetnosti. A i da Nacionalni savet Madara nikada dosad nikome nije branio pozorišni rad, nije se mešao u estetiku (= etiku) umetničkog dela. Reditelj predstave izjavio je: „Nisam mislio da se sloboda umetnosti danas ovako može pogaziti. U strahu sam jer istorijsko iskustvo je pokazalo da su ovakve pojave znak mnogo gorih stvari.“

Paralelno, druga (i veća) pozorišta vode kakav takav život, između mogućeg i nemogućeg. Najaktivnije je Srpsko narodno pozorište, koje je u drugoj polovini svoje 160. sezone imalo čak četiri dramske premijere, a sezonu 2021/22. započelo je premijerom možda najpoznatijeg Handkeovog dela *Golmanov strah od penala* u režiji Ane Đorđević koja je izvedena na otvorenom platou Kineske četvrti u Novom Sadu. Tu su i novi radovi Željka Hubača i Jovane Tomić. U maju su priredili sastanak pozorišnih direkтора s ciljem da se osnuje Pozorišna unija Srbije. Unija bi trebalo da omogući trajnu komunikaciju između pozorišta i ministarstva i lokalnih samouprava. Takođe se nastavila saradnja SNP-a i Šekspir festivala, koji je održan u dva dela, u maju i oktobru. Predstavu *Midseks* SNP je radio koprodukcijski sa Omladinском prestonicom Evrope Novi Sad (OPENs).

U Novosadskom pozorištu nova sezona počela je inscenacijom *Idiota* F. M. Dostoevskog u režiji Atile Kerestes. Uopšte, uspeli su da se pojave s nekoliko predstava na mađarskoj i srpskoj sceni i s njima da

obiđu tokom leta gradove Oradea u Rumuniji, Beograd (u Narodnom pozorištu *Mefisto i Bludni dani Kuratog Džonija* na BELEF-u), Budimpeštu, Banjaluku, Budvu i Viminacijum kod Požarevca, a ove jeseni učestvuje na festivalima u Šapcu i Vranju. Glumica Marta Beres dobila je nagradu Udruženja mađarskih kritičara na svemadarskom govornom području za naslovnu ulogu Ane Karenjine, a njena alternacija Timea Filep nagrađena je na Festivalu profesionalnih pozorišta Vojvodine. U martu je Boris Liješević postavio *Mefista* Klause Mana, a kao koprodukciju sa BDP-om Veljko Mićunović režirao je *Demokratiju* po delu Jo-

nom pozorju pobrali su čak devet nagrada. Nije zaoštala ni Drama na mađarskom. Predstava *Ožalošćena porodica B.* Nušića u režiji Andreja Boke proglašena je najboljom na 38. Nušćevim danima u Smederevu, što je prvi put da je predstava na mađarskom dobila ovo priznanje.

Andraš Urban je u pozorištu koje vodi, „Kostoljni Dežé“, proletos postavio *Vitezove luke male* u čijem podnaslovu stoje četiri atributa „subotička sindikalna operetska gala“, dok je Zlatku Paković povereno da postavi *Subotičku secesiju*. Pozorište je tokom leta gostovalo na festivalima u Kišvarde (predstava *Rastrgnite me* nagrađena je za najbolji timski rad i za najbolju mušku ulogu), u Novom Sadu na Sterijinom po-

le Milenković režirati Čehovljeve jednočinke, a Dušan Petrović Nušćevu *Gospodu ministarku*. Kao i da će se ponovo kod njih održati Festival profesionalnih pozorišta Vojvodine – s velikom nadom da ovog puta epidemija neće onemogućiti gostovanja na festivalu.

Svoje 28. izdanje doživeo je i festival Vršačka pozorišta jesen – ovog puta pod sloganom „Klasika na vjetrometini“. U Narodnom pozorištu „Sterija“ rediteljke su dominirale u proteklom periodu – Jovana Tomić, Snežana Udicki pa i glumica Sonja Radosavljević. U ovom pozorištu od maja 2021. uveden je besplatan ulaz za sve osobe sa invaliditetom i njihove pratnike.

Somborsko narodno pozorište u ovoj godini obele-

Golmanov strah od penala, Srpsko narodno pozorište (foto Srdan Doroški, snp.org.rs)

Tramvaj zvani želja, NP Sombor (foto Nada Repman, www.npozoriste.co.rs)

sifa Brodskog. Dramaturško-rediteljski tandem Dimitrije Kokanov i Jovana Tomić u ovom pozorištu dali su jednu predstavu po savremenom romanu Filipa Grujića *Bludni dani Kuratog Džonija*.

Ana Đorđević se latila da dramatizuje *Smrt gospodina Goluže* Branimira Šćepanovića, a za Pozorište mladih, Beart i Centar za razvoj vizuelne kulture komad je postavio Patrik Lazić, referirajući na odnose i frustracije koje danas izazivaju rizalitiji.

Dve predstave obeležile su rad Pozorišta „Promena“ Akademije umetnosti. Režirali su ih profesori – Jasna Đurićić *Tri zime* Tene Štivičić i Boris Liješević *Proslavu* po motivima filmskog scenarija T. Vitenberga i M. Rukova.

Zapažena i nagradjivana je predstava *Kus petlić* Aleksandra Popovića u režiji Milana Neškovića u Narodnom pozorištu Subotica. Ovom i yvedbom zatvorili su prošlu sezonu na sceni srpske drame. Na Steriji-

zu, segedinskom teatarskom festivalu, zatim u Đulu u Mađarskoj.

Pozorište s najstarijim zdanjem u zemlji Narodno pozorište „Toša Jovanović“ u proteklom periodu imalo je probleme s prokšnjavanjem krova. Od novembra 2020. do marta ove godine pozorišni program odvijao se kako-tako u Kulturnom centru, dok rekonstrukcija krova nije završena. Od kraja marta v. d. direktora je Dejan Karlečik, glumac ove kuće i predavač na Akademiji umetnosti u Novom Sadu. Do kraja prošle sezone izasli su s dve premijere, *Gospodin Mokinpot* P. Vajsu u režiji Ljubosava Majere i *Naš grad* T. Vajldera u režiji Mie Knežević. Osim umetničkog rada, pokrenuli su dva edukativna projekta: za srednje škole *Škola u pozorištu* u okviru kog planiraju da svake nedelje igraju matine predstave za po jednu od gradskih srednjih škola, tokom cele sezone, kao i dvomesecni program *Škola za publiku*. Najavljuju da će Ra-

žava 75 godina. U jubilarnoj godini predstava *Tartip* po Molijeru, u režiji Igora Vuka Torbice, koprodukcija sa SNP-om, gostovala je na 15. festivalu Svetskog teatra u Sofiji, a bijendalna nagrada za režiju „Bojan Stupica“ posthumno je dodeljena prerano preminulom reditelju. I pored mnogih otkazanih predstava, uspeli su izaći s premijerama *Usamljeni Zapad* Martina Makdone u režiji Stefana Gajića i *Tramvaj zvani želja* T. Vilijamsa u režiji Juga Đorđevića. Tradiciju Pozorišnog maratona kojim završavaju sezonu uspeli su da održe organizovavši dvostruko izdanje 28. i 29. (pošto 2020. nije bilo maratona). Za moto je uzet revolucionarni poklic: *Liberté Égalité Fraternité Solidarité* – u kom je akcent vremena dodao solidarnost. Zaista, vreme vapi za solidarnošću – među umetnicima, među pozorištima, velikim i malim, među ljudima sveta.

Jelena Kovačević Barać

PONORI I VRHUNCI SEZONE

O nekim karakteristikama pozorišnog života u Srbiji, južno od Beograda

Piše Milivoje Mlađenović

Kvantitet i kvalitet pozorišne produkcije u Srbiji u sezonu koja je istekla i godini koja izmiče, odnosno u prvoj godini haranja epidemije virusa korona, jeste vrlo šarolik. U hronici pozorišnih zbivanja biće primećena, za uslove u kojima se radilo, vrlo bogata produkcija u Narodnom pozorištu u Nišu (čak osam premijera u periodu od oktobra 2020. do početka novembra 2021!), standardan broj premijera (tri do pet) u ostalim pozorištima Srbije, što ne odudara od produkcije ni u „zdravijim“ sezonomama. Ta nesrazmerna u materijalnom položaju – s jedne strane obilje, svila i kadifa, megaprojekti, a s druge predstave rađene pomoću štapa i kanapa, bila je, u ovoj zemlji, bar u poslednjih pola veka, ako ne još od kukavnog Jookima Vujića, područje opravданog ili neopravданog negovanja, prozivanja i pozivanja na etičnost, političku podobnost, poltronisanje i povlađivanje vladajućim „strukturama“. Na ovu temu ovde ne bismo dalje mrdali od stava da je malo područje onih nepočinjava pozorišne uprave koje ne bi opravdavao sviči: izgradnju stabilnog i umetnički moćnog pozorišta.

4 stolice, 4 glumca, 24 uloge

Umetnički dometi pozorišta u ovom periodu, pokazala su vrednovanja, nisu proporcionalni materijalnim ulaganjima u pozorišnu produkciju. Repertoarska matrica, silnice repertoara usmerene su ka opštim temama. Ne može se govoriti o nekom jasnom idejnom čvoru sezone, o nekom naumu i tendenciji, ali ipak motiv zlostavljanja dominira repertoarima srpskih pozorišta. Dakle, pokazuje se na scenama zainteresovanost za stvarnost, dotiče se problematika naše svakodnevne političke judikovke, ali retko da se dopusti neki subverzivniji zalet kakav se desio u Regionalnom pozorištu u Novom Pazaru (*Ako dugo gledaš u ponor*, scenska poema prema romanu Enesa Halilovića u režiji Zlatka Pakovića). Bilo je, naravno, i takvih pre-mijernih događaja, povodom kojih može čovek da se pita, čemu i kome to takav teatar u ovom trenutku, pobogu, braćo i sestre? U ovom tekstu koji je nekakva vrsta referade o pozorišnim događajima „južno od Beograda“, važno je da to napomenemo, poneka opširnija opaska biće o viđenim predstavama, a onima za koje znamo samo po „čuvanju“, izostaje sud i stav.

Bolest i nemaština, jakako, uvkuli su se i u poetičke intencije, pa otud sve više pozorišnih predstava gubi svoje autonomno autorstvo utapajući se u kolektivnom stvaranju, popularnom „procesu“, „istraživačkom postupku“, „autorskom projektu“ koji se postupno pretvara u rediteljski manir(izam). Tad se kritika upinje da razuzna semantičko znakovje pruzne pozornice, četiri stolice, četiri glumca koji igraju 24 uloge, potpomažući se asocijativnošću, preplitanjem vremena i drugim postupcima više ili manje uspešno pravdujući namere reditelja.

Negde je to neko već beležio da su srpska pozorišta mahom bez stalnog dramaturga, koji bi bio saveznik pozorišne i umetničke uprave. Ali to je zasebna priča, a nije kratka niti jednostavnog slike: još uvek se može prepoznati starinski običaj da se u srpskim pozorištima na repertoar postavljaju reditelji, a ne dela, kako je to, ne bez jedna, primećivao onomad Dejan Penčić Poljanski. Iskonsku vrednost jednog pozorišta čine kontinuiran rad, stabilan, optimalno veličini pozorišta primeren ansambl, umetničko vodstvo, ispunjeni tehničko-tehnološki standardi, repertoar skrojen po meri ansambla i potreba različitih slojeva publike. Sve drugo je opsenarski marketing i propaganda kratkog datha.

Deobe, Revizor...

No uza sve primedbe i natuknice koje se tiču našeg pozorišnog sistema, teatri u Srbiji, skoro bez izuzetka, imali su i ostvarenja koja su izuzetno visoko vrednovana od one malobrojne grupice pozorišnih kritičara (i o tome se temeljno raspravljalo na Festivalu „Teatar na raskršću“ u Nišu!); nekoliko predstava ostaće zapamćene kao vrhunci pozorišnog stvaralaštva u Srbiji. Mimo i nezavisno od festivala tekao je niški pozorišni život, nabujao kao Nišava. A u tom toku *Sestri oktobar* Tise Milić u režiji Andreja Nosova, *Ana Karenina*, prema rečima reditelja Irfana Mensura, „priča o ljubavi, zabranjenoj, skandaloznoj, silnoj, neizbežnoj, bezglavoj, strasnoj...“ A potom i *Lice* Aleksandra Galina u režiji Vasi-

la Vasileva gorko-romantična, socijalna melodrama te sočna, dovitljiva, mentalitetsko-karakterna niškim specifičnim govorom obojena komedija *Gde smo ono stali Marjane Todorovića* u režiji Nenada Todorovića. *Deobe* Dobrice Čosića u dramatizaciji Spasoja Ž. Milovanovića, a u režiji Juga Radivojevića, takođe najmanje jednom svojom trećinom (koliko Srpskom narodnom pozorištu iz Novog Sada, toliko i Pokrajinskom narodnom pozorištu iz Prištine sa sedištem u Gračanici, ako su koprodukcioni umetnički ulozi uopšte merljivi!) pripada niškom Narodnom pozorištu. Zatim su tri teatra s balkanskog kulturnog prostora, a „namenski“ za festival „Teatar na raskršću“ (uz Nišlje i „Jvan Radoev“ iz Plevena i rumunski „Joan Slaviči“ iz Arada) udružila svoje glumačke i ostale umetničke resurse u kreiranju specifičnog i kompleksnog pozorišnog projekta Nikole Zavišića *Čudo Svetog Đorđa* koji je nastao prema motivima drame Rusomira Bogdanovskog. Aktuelnost ove parabole o životu i moći, silama nebeskim i zemaljskim, napisane pre pedeset godina ni danas ne menjava. Sveti Đorđe ovde je simbol izgubljenosti, manipulacije, izgubljenog pa ponovo traženog identiteta. Uspešan je bio i prikaz našeg rjaliti programima načelog porodičnog života, zagadenog zavišu, zlobom, primitivizmom u socijalnoj komediji *Heroj nacije* Ivana M. Lalića u režiji Spasoja Ž. Milovanovića. A kakav li je *Pokojnik Branislava Nušića* u režiji Željka Đukića, to će se tek dozнатi.

U kragujevačkom Knjaževskom-srpskom teatru „Jojko Vujić“ osim crnhumorne komedije *Generali ili srodstvo po oružju*, u režiji Marka Misirače, publici na uvid pruža se i Gogoljev, žanrovske pomerene *Revizor Jane Marić*.

Pokrajinsko Narodno pozorište Priština, udruženo sa Narodnim pozorištem Timočke krajine „Zoran Radmilović“ iz Zaječara, angažovalo je Nenada Todorovića da od Sofoklove i fragmenta Anujeve, Brehtove i *Antigone* Januša Glovackog napravi nesvakidašnju složenu vizuelno i muzički atraktivnu, glumački zanosnu, prema groteski usmerenu predstavu o idealima, slobodi, pravdi, etici, pobuni i uzaludnosti te borbe za bolje društvo. U istom je pozorištu, ali u koprodukciji sa Sterijinim pozorjem izvedena drama *Ajuduci* Jovana Sterije Popovića u režiji Andelke Nikolić, koja je vrlo inventivno i moderno pristupila ovom zaboravljenom delu srpske dramske literature.

Narodno pozorište Užice izvelo je hvale vredan potez

opredeljujući se za dramu *Boli kolo* Dimitrija Kokanova. Ova ironično odredena „narodna ljubavna igra“, a pisana netradicionalno, o nasilju nad ženama, zahtevala je, izgleda, upravo u ironijskom ključu rediteljsko popunjavanje, mesta nedredenosti i nedorečenosti, što se od mlade i izuzetno darovite Jovane Tomić moglo očekivati s obzirom na njena dosadašnja ostvarenja. Ali čini se da su velika scena-kutija i ogromno zapeče gledalište užičkog pozorišta, ugrozili intimizam i ekspresivnost za kojim je čeznula ova dramska struktura.

Radio-stanica na sceni

Izvanredno znalački koristeći iskustva i postupke dokumentarnog teatra, Olga Dimitrijević u Šabačkom pozorištu pozorišno je analizirala fenomen lokalne radio-stanice Šabac koja je sedamdesetih godina prošlog veka bila najglasnija i najdalekometnija emanacija glasa „socijalističkog radnog naroda“, izraz njihovog naivnog i površnog pogleda na svet, ali slika društva koje se polako kreće ka ponoru. Realizovana, uglavnom, u horskim glumačkim scenama, iako zasnovana na sećanju, dokumentarnim faktima, predstava pleni svojim humorom, ironijom, ali istovremeno je i sentimentalni zov, koliko i oporo i politično podsećanje na izvitoperenja tranzicije i njenih posledica. Jedna mala teatarska instalacija istorije radijskog medija postavljena je u drugom delu predstave, na pozornici na kojoj je i publiku, kojoj se pruža i pogled u pusto gledalište. Moguće je da je pozornica u međuvremenu i opustela, zahvaljujući upravo tome što su umesto umetničkih vrednosti scenom zagospodarile najniže strasti na čije bujanje novokomponovana narodna muzika mora da je imala uticaj. U Šabačkom pozorištu izvodi se i *Aplikacija Voland* Minje Bočavac u režiji Kokana Mladenovića. Ova je predstava tek počela da se „eksploatiše“, a već je ovenčana nagradama...

Ako dugo gledaš u ponor, pozorišna poema po motivima istoimenog romana Enesa Halilovića, autora i reditelja Zlatka Pakovića, u Regionalnom pozorištu u Novom Pazaru i Kulturnog centra iz Novog Pazara je sublimaciju umetničkog i produžnog pozorišnog organizma i umetnički upotrebljen sav potencijal ovog malog pozorišta. Poetično, ali istovremeno i posve subverzivno, tragično pozorje naših dana inspirisano potresnim romanom Enesa Halilovića. Pakovićeva predstava govori o usudu siromašnog sloja društva, koji uz sve nevolje, robuje još i običajima u kojima se klevtavama i prokletstvima pridaže značenje sudsibinskog a koje pri tome osnažuju još verske i svetovne institucije. Ovo je takođe snažna, zbijena priča o tome kako moćnici uređuju svet, kako žele da zagospodare životima potčinjenih, o manipulaciji, pretvorstvu i na lažima zasnovanom dunjaluku koje vrhune u zločinstvu i njegovom prikrivanju. Dragocenost ove predstave je i u stalnom sustizanju i preplitanju sentimenta, poezije i drame i to onog izoštrenog angažovanog u njoj, na najlemenitiji način. Potom, snažna i verodostojna ekspresivna glumačka sredstva, ali i tako neobičajno dirljivo zavodljiv deziluzionizam, a to valjda otuda što poseduje izvesnu, preko potrebnu dozu egzotike koju joj daje specifična lokalna atmosfera i autentičan jezički kolorit.

Kraljevačko pozorište u koprodukciji sa Šabačkim pozorištem izvelo je krajam prošle sezone dramu *Trpele Bobana Skerlića* i Milene Depolo u režiji Aleksandre Kovačević. Predstava o nasilju nad ženama, zasnovana na autentičnim iskazima, pleni silinom ekspresivne i emotivne glumačke energije, ali i jednostavnosti rediteljskih rešenja, funkcionalne i semantički višezačne scenografije i kostima, muzikom. Vredne su svakako i *Fleke*, jesenjas izvedena pratižvedna drama Tijane Grumić u režiji Juga Đorđevića.

U Kruševačkom pozorištu su, polazeći od teksta *Prozor* Nataše Rajković, rediteljka Snežana Trišić i glumački raskošan kvartet ovog teatra (Biljana Nikolić, Dejan Tončić, Bojan Veljović i Nikola Rakić) izgradili od fragmenata koherentnu i čvrsto strukturiranu dramsku povest *Za sada je sve OK* o pokušaju bekst vr iz zverinjaka koji su ljudi sami sebi sagradili. To je lirske humorom natopljena drama, ali i do groteske doterana komika sa izvorišta teatra apsurdna. Predstava je sazdana od meke čehovljevske čežnje za promenom, i snevanja za predelima čistote i sklada prirode i čoveka. Na planu ustrojstva dramske priče, četiri ispostave, četiri monologa susaću se u jednoj tački: zatamnjenoj sudsbi jedne žene. Kruševačka terapija smehom, jednostavnina, nepretenciozna, uz upotrebu humoru, ironije, parodije i drugih gorkih lečova, uz dobru dozu postbrehtijanizma i, pogdešto, teatraapsurda, vrlo je delotvorna i važna pojava u srpskom pozorištu.

Viša sila

Jedno od zapaženih ostvarenja Narodnog pozorište Timočke krajine „Zoran Radmilović“ iz Zaječara u prošloj sezonu bila je i predstava *Blizi nebu*, prema naturalističko-poetiskom dramskom tekstu Željka Hubača a u režiji autora, u kojoj se pojedinačne sudsbine nevoljne i zlehude pretvaraju u metaforu opštег civilizacijskog posrnuća.

Ima i smešnih i dirljivih scena u lepo režiranoj predstavi *Sećanje vode Šile Stivenson* Narodnog pozorišta iz Leskovca. Rediteljka Olja Đorđević je studiozno pristupila ovoj komediji klasičnog kroja i istakla onu njenu ekspresivnu stranu obodriviši glumački ansambl da pokaže svu raskoš glumačkog umeća.

U Narodnom pozorištu Pirot posle veoma uspešne predstave *Strah – jedna topla ljudska priča*, poslednje predstave koju je režirao Igor Vuk Torbicu, usledio je takođe vrlo zanimljiv autorski projekat Patrika Lazića i Milene Depolo *Sve ne-srećne porodice liče na srećne*.

U Pozorištu „Bora Stanković“ u Vranju u iščekivanju su premijere predstave *Okamenjeno more* Velimira Lukića u režiji Stevana Bodroža.

U Puls teatru u Lazarevcu, takođe u režiji Stevana Bodroža, izvedena je „tehno misa“ *Tačka pre zasićenja* Gorana Milenkovića i Barbi Marković.

Pozorišni festivali, kao sastavni deo pozorišnog života u Srbiji, uglavnom su se održali, sasvim opravdano, u vanredno utvrđenim, a ne ustaljenim terminima. Neki od njih nisu uopšte održani (jagodinski Dani komedije, Glumačke svečanosti „Miliće Živanović“), a pojedini festivali kao Jugoslovenski pozorišni festival u Užicu u ovu godinu su imali dva izdanja. Karakteristična ovogodišnjih festivala jeste i njihov okrnjeni izbor, a neki su festivali održani u dopunjenoj, izmenjenom ili skraćenom izdanju. Bilo je i pojava da neki od predstava bude otkazana neposredno pred festivalsko izvođenje („viša sila“), pa da se direkcijski ili savet festivala nadu na muci, kako da se tretira takva pojava u ocenjivačkoj komisiji. Tako, na primer, racionalan predlog da se umesto prvobitno selekcijom utvrđene predstave *Trpele*, čije je izvođenje otkazano usled opasnosti od zaraze virusom korona, prikaže njen video-snimanak, Savet Festivala nije prihvatio čenje da žiri ne bi mogao da ima objektivan uvid u vrednosti predstave. Ovim smo primerom hteli da ukazemo na potrebu fleksibilnijeg, „mekšeg“ pristupa kako selekciji, tako i procenjivanju dometa pozorišnih ostvarenja na pozorišnim festivalima u vreme pandemije. Uvereni smo da je u ovom betežnom, za pozorište ne može biti neizvesnijem vremenu, kontinuitet ipak važniji od strogo utvrđenih propozicija festivala. Takođe je važno i u procesu ukupnog pozorišnog života u Srbiji biti maksimalno obazriv, jer je odista reč o preosetljivom liku pozorišnog bića. I stoga se otakzivanja, odnosno neodržavanja nekih festivala ne sme kvalifikovati prestrogo, kao nemar, nebriga, nesposobnost uprave ili organizatora manifestacije. Izvođenje pozorišne predstave zavisi od velikog broja ljudi, njihovog medusobnog kontaktta i to se ne tiče samo izvođača nego i svih onih uključenih u realizaciju pozorišne izvedbe. Neki su festivali, jednostavno, imali više sreće u epidemiološkoj situaciji. Ali istina je i da su se u takvoj situaciji neka pozorišta pokazala spremnijim, dovitljivijim, unapred sumišljala „rezervne“ planove, „džoker“ predstave, tako da program festivala, deluje, barem prividno neokrnjen.

Pozorišni festivali, kakvi su da su, dobri su – bolji od zjapine i ništavila nigdine! Festivali, pa bili s elementima tradicionalnog i folklornog, konzervativnog i bez općimjavajućeg koncepta, makar i potpuno nedosledni u ostvarivanju svoje misije, što im se često da-de prigovoriti, opet su nekakvi mobilizatori i stabilizatori ovog državog pozorišnog života. Ono što postoji još se nekako i da oporaviti, unaprediti, prepraviti.

Predstava *Radio Šabac* (foto-archiva Šabačkog pozorišta)

„Za sada je sve OK”, „Kons: novo doba”...

Drugi festival „Teatar na raskršću“ u Nišu mogao se pohvaliti kvalitetnom selekcijom koja čini sublimat starih i pandemijskih istina, strahova, snova. Bili su tu i zanimljive tribine, okrugli stolovi, druženja...

Teatar je svetlo u tunelu! Teatar je ljubav! Nikakvi virusi, zaštitne maske, izolacije nisu mogle da spreče

„Teatar na raskršću“ da od 7. do 14. septembra okupi u Narodnom pozorištu Niš brojne umetnike, kulturne po-

slenike, publiku, kako je na otvaranju festivala rekla Vasilka Bumbarova, teatrolog iz Bugarske.

Drugi pozorišni festival balkanskog kulturnog prostora „Teatar na raskršću“, koji je bio odložen dva puta zbog

pandemije, predstavio je zanimljivu pozorišnu ponudu. Selektorski tandem reditelj Vlatko Ilić i teatrolog Spasoje Ž. Milovanović odabrali su za takmičarski deo šest predstava iz šest zemalja: Bugarske, Makedonije, Hrvatske, Rumunije, Slovenije i Srbije.

Festival je otvoren premijernim izvođenjem dela *Čudo Svetog Georgija* po motivima istoimene drame makedonskog pisca Rusomira Bogdanovskog, u režiji Nikole Zavišića. Reč je o koprodukciji Dramsko-lutkarskog teatra „Ivan Radoev“ iz Plevena, teatra „Joan Slavičić“ iz Arada i Narodnog pozorišta Niš.

Čudo Svetog Georgija je „fantastična tragikomedija“, koja se na ritmičan, apsurdan i zabavan način bavi mračnim temama zajedničkim za sve narode Balkana: neprakidnim ratovima, surovim ubistvima vladara i pitanjima vere i religije, kao i njihovim promenama, zamenama i zloupotrebljavanjem.

U glumačkoj ekipi su: Asen Dankov, Entoni Penev, Boris Sarafova i Nada Keranova (glumci teatra „Ivan Radoev“), te Dragiša Veljković, Dragana Jovanović i Marko Pavlovska (NP Niš), kao i Marina Pali i Stefan Dogaru iz teatra „Joan Slavičić“. Specijalni gost projekta je Dejan Lilić, prvak Dramskog teatra Skoplje.

Publika je, zatim, videla predstavu *Za sada je sve OK*

Nataše Rajković i Snežane Trišić u produkciji Kruševačkog pozorišta. Sledi *Dan kada ja više nije bilo ja* po delu Rolanda Šimeljeniga, u režiji Tare Manić, u izvođenju Beogradskog dramskog pozorišta, zatim *Život je san* po motivima drame Pedra Calderona de la Barke, adaptaciju i režiji radila je Dina Markova, u produkciji teatra „Zong“ iz Sofije. Iz Slovenije je stigla predstava reditelja Žige Divjaka *Kons: Novo doba* po delu Srećka Kosovela u izvođenju Prešernovog gledališta Kranj. Komad *Pazi na prazninu* prema tekstu i u režiji Romana Nikolić odigralo je Hrvatsko narodno kazalište iz Varaždina.

U samoj završnici drugog „Teatara na raskršću“ nastupilo je Srpsko narodno pozorište iz Novog Sada s nagradiva-

nim ostvarenjem *Ko je ubio Dženis Džoplina?* radenim po de lu Tijane Grumić, koncept i režiju uradila je Sonja Petrović.

Na zatvaranju festivala publika je u čast nagrađenih vi dela predstavu *Život se sa mnom mnogo poigrava* nastalu prema romanu Davida Grošmana, u dramatizaciji Darka Lukića, režiji Dina Mustafića i u produkciji „Novog tvrdava teatar“.

U okviru pratećeg programa „Teatara na raskršću“ temperamentnim Nišljima predstavljena su još dva ostvarenja – iz Hrvatske i Severne Makedonije: *Soundtrack za film koji nije snimljen* autora Kralja Čačka i Nine Bašić u izvođenju Radio-teatra Bašić i prijatelja iz Zagreba, i *Heroji 4.3S*. Dimitrović, u režiji D. Damjanovskog i izvođenju pozorišta „Jordan Hadži Konstantinov – Džinot“ iz Velesa.

Drugi „Teatar na raskršću“ mogao se pohvaliti kvalitetnom selekcijom koja čini sublimat starih i pandemijskih istina, strahova, snova. Bili su tu i zanimljive tribine, okrugli stolovi, druženja. Posećena je bila tribina na temu „Uloga i mesto pozorišta u medijskom prostoru“. Da li kultura, odnosno pozorište mora da ima svoj proizvod koji ima cenu, tržište, svog kupca i kako nalazi put do javnosti? Da li su estradne i riječne zvezde uvele primat u tom lancu, odnosno da li je kultura medijima samo ispunjenje forme?... Sve ovo su teme o kojima se govorilo.

Između festivalskih programa našlo se vremena da se oseti duh niških mehana, provere cene na pijaci, probaju sveži specijaliteti majstora gastronomije.

Iz svog ugla susret pozvanih predstava i publike u Nišu pratio je i nenametljivi selektor Vlatko Ilić.

„Uspešna selekcija je, rekao bih, ona koja dovodenjem različitih predstava u jedan referentni okvir omogućava nov uvid, zbog čega ovogodišnji izbor obuhvata prevashodno one poetike koje, sa jasnom namerom ili ne, reflektuju iskustvo života tokom prethodne pozorišne sezone, ujedno anticipirajući dalje razvojne tendencije teatra“, kaže Ilić.

Poput života, kako primeti Vlatko Ilić, i pozorište će opstatiti, ali jedino ukoliko dozvoli da ga kriza sa kojom se suočava: produciona, tehnička, poetička, temeljno transformiše kako bi svojoj publici iznova ponudilo estetski vredno iskustvo sada i ovde. A život će, nadajmo se,

Milica Kosović

Scena iz predstave Čudo Svetog Georgija (foto Nikolaj Dimitrov Nad)

„Pričaj mi o nežnosti“ bez prevoda u Užicu

Renomirani jugoslovenski pozorišni festival „Bez prevoda“ i ove godine pobudio je naročitu pažnju. Održan, pod sloganom „Pričaj mi o nežnosti“, u Užicu od 1. do 7. novembra obuhvatio je sedam predstava iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske i Srbije.

Predstava *Tri zime*, po tekstu Tene Štivičić, u režiji Jasne Đuričić, u produkciji Pozorišta Promena iz Novog Sada, proglašena je za najbolju. Ansambl te predstave dodeljena je i nagrada za najboljeg mladog glumca i nagrada Politike „Avdo Mujčinović“.

Egonu Savinu žiri je dodelio nagradu za režiju predstave *Pučina*, po tekstu Branislava Nušića i u izvođenju ansambla JDP. Hana Selimović je nagrađena za najbolju žensku ulogu – Ema, u komadu *64* Tene Štivičić, u režiji Alise Stojanović, u produkciji Ateljea 212. Nenadu Jezdiću, za ulogu Vladimira Nedeljkovića u predstavi *Pučina*, pripala je nagrada za najbolju mušku ulogu. Darko Nedeljković je nagrađen za scenografiju u komadu *64*, a Lanu Cvijanović za kostimografiju u predstavi *Pučina*. Branislavu Zerenskom je pripala nagrada za epizodnu ulogu Olivera u predstavi *64*. Specijalna nagrada je dodeljena Marku Đokiću za dizajn svetla u predstavi *64*.

Nagrade koje nose naziv „Ardalion“ dodelio je žiri u sastavu: Vida Ognjenović, Radivoje Dinulović, Edvin Liverić, Moja Mrdenović i Dario Harjaček, reditelj iz Zagreba.

U osvrtu na ovogodišnji festival koselektor Bojan Munjin za „Ludus“ kaže: „U vremenu kada se svet okreće na glavu u strahu od epidemije, u trenutku kada svaki dan ljudi umiru, među njima i mnogi glum-

ci i umetnici, velika je sreća i dar što se užički festival uopšte održao u jednom komadu. Za vreme trajanja festivala nije bilo otkazanih predstava, čega smo se naravno plasili, pa smo uspeli da održimo tradicionalnu brojku od sedam takmičarskih predstava koju ovaj festival neguje od početka. Zatim, prvi put na festivalu u Užicu odigrana je jedna predstava koja je nastala kao studentska izvedba, *Tri zime*, po tekstu Tene Štivičić i u režiji Jasne Đuričić, nastala na Akademiji umetnosti u Novom Sadu, koja se sada igra kao deo repertoara Akademskog pozorišta Promena. Upravo ta predstava ujedinila je veliko odusevljenje publike i odluku žirija da joj dodele nagradu Ardalion za najbolju predstavu na festivalu. Uz to, što se pre nikada nije dogodilo, svi glumci ove predstave od žirija su dobili kolektivnu nagradu za mladog glumca, zbog zaista fascinante igre čitavog ansambla. Takođe, užička publike koja tradicionalno strogo ocenjuje predstave i ne razumeće se

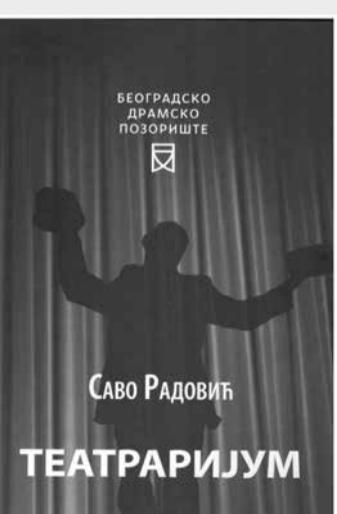
Tri zime, Pozorište Promena (www.jpf.uzickopozoriste.rs)

ŽIVOTNI I POZORIŠNI (U)SPOMENAR

Beogradsko dramsko pozorište je, kada je izdavačkoj delatnosti reč, objavilo i zanimljivu knjigu neobičnog naslova *Teatrarijum* Save Radovića, dramskog umetnika i dugogodišnjeg člana Kuće.

Na njenim stranicama, kroz hronološki dosledno ispraćen niz anegdota, Radović prenosi intimne pribove odrastanja, dokumentarnu sliku vremena i društveno-političkih prilika tokom kojih je stavao i sazrevao, niz pozorišnih prilika i neprilika kojima je bio svedok, te *Teatrarijum* predstavlja duhovito i sentimentalno štivo o autentičnoj glumačkoj budžini, ali i teatarskom životu poslednjih četrdeset godina. Arhivske fotografije (iz pozorišnih i privatnih zbirk) dodatno obogaćuju ovu neobičnjenu knjigu sećanja.

„Zbog neuhvatljivosti i neponovljivosti pozorišne igre, anegdota je jedan poseban vid izražavanja u pokušaju da se ostavi nekakav trag o pozorišnicima. Moje priče, na različite načine vezane za glumu i teatar, nazvao sam *teatrarije*, a njihovu zbirku *Teatrarijum*, zapisao je u „Prologu“ Save Radović.

Саво Радовић

ТЕАТРАРИЈУМ

Kroz njegove zapise ne upoznajemo samo dramskog umetnika, njegov pedagoški rad, teatarsko okruženje, doba u kom je stvarao već i nov, kako to recenzent dr. Nikola Bijelić u pogovoru zaključuje, „sasvim osoben književni žanr“.

Maša Stokić

(preuzeto sa sajta BDP-a)

Intervju Ognjenka Milićević, profesor glume (1927-2008)

U OVOM LUDILU NEMA LOGIKE

Nadam se, nadam se da će sazreti neka kolektivna zrelost koja će u trenutku kazati: Dosta je bilo! Dajte da menjamo svoj život i da učinimo nešto za generacije koje dolaze! Stvarno im ostavljamo grozan svet. Imamo li na to pravo?

Kako podnosite ovo tmurno vreme?

Teško. Ne prija mi vлага. Granuće sunce, biće lakše. Ali ovo tmurno vreme koje nije samo s neba... Gadno vreme, tužno, teško vreme. Ima neke nepravde. U prvoj mladosti me zatekao Drugi svetski rat i sad, pod starost, ne znam već koji ratovi. Ali da ne mislim samo na sebe. Žao mi je ove mladosti, naročito glumačke. Glumcima vreme više znači nego rediteljima, dramaturzima. Ovi mogu i da pauziraju, da zreju, akumuliraju znanja, a glumcima vreme prolazi uzaman, najbolje godine. Neke uloge nikad neće zaigrati, proći će im rok. Umesto da se troše na kreativne zadatke, oni se nose sa problemima: kako preživeti, kako ishraniti porodicu, kako školovati decu...

Kako se vi branite od sumornog vremena?

Gledam da se zakopam u posao, da vidim što još mogu da uradim. Kad planiram, uvek mislim na to što bi bilo korisno budućim studentima, a vidim da i bišvima koristi ono što sam poslednjih godina uradila. Evo, privodim kraj studiju o Mejerholdu. Ona knjigu koju sam pripremila za „Nolit“ pre 23 godine već odavno je rasprodato, a nije mogla da obuhvati sve. Nedavno sam završila knjigu o Petru Kralju. Volem Petra.

Očekivalo bi se da daci pišu o svojim profesorima. A vi, kao prvi profesor Petra Kralja, pridružujete knjigu o njemu.

Ja to osećam kao privilegiju... Ima mnogo stvari koje bih volela da napišem o glumcima, o glumi. Naravno, o nekim glumcima i o nekoj glumi. Verujem da bi to moglo biti korisno za one koji dolaze. Mi, recimo, istoriju našeg glumštva znamo uglavnom po anegdotama. A glumci koji će tek doći valju da znaju na što se nastavljuju ili što opovrgavaju. Kad ne znaju, nema sigurnosti, nema samosvesti, kao da počinju, poteknud gaze u prazno.

Da li se odmah prepozna glumac?

Kazu: kako to da je Nedja Spasojević tri puta polagala? Nije tri puta nego dvaput. Kad je prvi put došla, ne mogu da vam opišem kako je izgledala: štrkljasta devojčica, u nekoj, za to doba prekratkoj, suknji, neke nogice jadne, uplašena. Jedino su oči njene bile, ovako, reflektori. Nije znala ni što da izabere. Naravno da je pala... Kad je došla sledeće godine, skoro da nismo prepoznali da je to ista devojka. Nešto je selo u njoj na razmere normalne, progovorila je prirodnim glosom, rekla nešto jednostavno... Češći su zapretani talenti, oni uspavani neupotrebljeni, nespoznačeni. S njima treba biti oprezan, strpljiv.

Šta se na prijemnom ispitu, zapravo, oceňuje?

Preduslovio da bi neko postao glumac. Ocenjuju se spontanost, prirodnost, govor, senzibilitet, sposobnost da se zaplače i zbog Hekube, da se veže pažnja, da se u maloj priči učini značajnim neki detalj, ocenjuju se maštvitost, dar za pažnju. Sve ostalo – zanat, tehnika – dolazi pose. Talantu se niko ne može naučiti, ali se može stvoriti uslovi da se talent kreativno razvije.

Koliko kod izbora presuđuje intuiciju onih koji biraju?

Kod intuitivaca u značajnoj meri. Ali ne možete vi pomnožiti intuicije u komisiji... U pedagogiji ove vrste, umetničkoj pedagogiji, izbor sam uvek smatrala najodgovornijim poslom. A vrlo je značajan, od pomoći profesoru i studentu *in spe*, period rada sa kandidatima koji su ušli u uži izbor. Tad imate mogućnost da popričate s kandidatom, da vidite zašto je na prijemnom ispitu odabrao to što je odabrao, da upoznate njegov način razmišljanja, ukus. Dokumenti koje podnose ne kazuju mnogo. Biografije su po pravilu škrte. Iz njih ništa ne možete sazнати. Zato razgovaram s njima, pokušavam da ih otvorim za priču o sebi. Pratim redovno kako rade proveru kod ostalih profesora: na pokretu, akrobatici, glasu. Tako saznam nešto više, da li najviše podataka dobijem iz improvizacije, iz igre. Tu se nesvesno otkrije kakav je ko čovek, koju vrstu maštice ima, kakvu snalažljivost, kakve je grade, da li mu je glumavokacija koju je osetio ili se prosti poveo za momom, što često biva. I, naravno, svi imaju na umu glavne uloge... Pa ipak, nikad niste sigurni gde će se i kad otkriti zrno pravog dara ili ko će tek posle zablistati. Intuicija je sigurno velika stvar, ako se u nju možete pouzdati. Važno je i poverenje u profesora. U nas se, čini mi se, mlađi svet stidi iskrenosti. Kao da nisu iskreni ni s roditeljima, nici sa profesorima u školi. Da bi bili svoji, uvek nešto predstavljaju, imaju neki gard, spremni su na odbranu. Ne opuštaju se, tako su, valjda, vaspitani: da moraju da paze što će reći, kako će reći, računaju sa dvostrušnošću. Čim osetim da je neko otvoren, spontan, unapred se obradujem. I po pravilu, posle se pokaže da su i dobri ljudi, nisu egocentrični, čak i u poslu u kojem je sujeta nužno zlo ne podležu joj tako lako ili se kontrolišu, u najmanju ruku. Uvek se obradujem čistim talentima. Petar je, recimo, bio jedan od takvih: otvoren, spontan, lep glas, skladna pojava, sa maštomicom, dobar izbor. I sve je to pokazao odmah, čim je progovorio. Svi su bili ozareni. Obično se misli da je komisija neko strogo veće staraca koje presuđuje. Naprotiv, uvek se obraduju pravim talentima. Šta cete sa onima koji to nisu? Uvek sam gledala da nikome ne pružim lažnu nadu. Neki od onih kojima sam savetovala da odu i odaberu za sebe neki drugi posao bili su mi posle veoma zahvalni. Kad sretuem jednog našeg vrsnog karikaturista, uvek se setim kakvu sam mu uslugu napravila. A hteo je pošto-poto da bude glumac. Ili jedan reditelj sa televizije. Bio je vredan, uporan, sve je htio da uradi, pametan, obrazovan, ali – zašto bi svoj život unesrećio već u samom korenu? Rekla sam mu: „Možete li da zamislite da, svaki put kad izade neka podela, svoje ime nadete negde na dnu? Biste li bili srećni?“

Sreća? Šta je to?

Sreća je velika stvar, a sastoji se, po mom sudu, iz tri dela. Jedan je zdravlje, to nam je dala priroda, roditelji. Možemo tu, naravno, da potpomognemo, ali ništa temeljno ne možemo da promenimo. Drugi deo je izbor zanimanja u životu. Čovek treba da se bavi onim što voli, a u čemu je siguran da može uspeti. Treći deo je, opet, ljubav, seksualni izbor. Izbor zanimanja je, znači,

Ognjenka Milićević (foto Đorđe Tomić)

jedna trećina života koju možete da upropastite... Upornost sama po sebi u glumi ne daje plodove. Talenat se ne može dati. Ili ga ima ili ga nema. Ako je tu, valja mu pružiti sve mogućnosti da se izrazi. Od pojedinca zavisi kako će se razvijati, pogotovo kad su u pitanju glumice. Njima su potrebne i sreća i potpora. Evo jednog primera. Vi se sećate Snežane Savić. Pisali ste o njenom diplomskom radu. Lepa, ali dar! Ne mogu da vam opišem kakav je to dar bio. Blistavo je završila studije, svoj diplomski rad je u Ateljeu 212 igrala skoro dve sezone, imala je ponudu za Nastasiju Filipovnu u Jugoslovenskom dramskom. To se nije ostvarilo, prošla je godina, pa su prošle dve godine bez angažmana, u to vreme nije bilo individualnih inicijativa, ni sponzora i – ona je zapovala. Divno je pevala i na studijama, lepše nego sad. Uvek me duša boli: kakav dar je ona dala na pesmu, umesto da je dala pozorištu! Krivo je pozorište, nju ne krivim, razumem je... Mnogo je stvari potrebljano da se sustekne da bi dorovit čovek – o dorovitim govorim – uspeo. Uspehom nazivam pravi zadatak u pravo vreme, dobre reditelje, još bolje uloge, kreativan iskaz, trag koji ostaje. Ali za to su potrebne i sreća i podrška. Pitanje je da li bi Mira Stupica, jedan tako raskošan talenat, ostvarila sve to što je ostvarila da nije bilo Bojana koji je bacio uloge za nju. Jednom rečju, neizvestan je glumački život. Tu neizvesnost bez podrške mnogi ne mogu da podnesu.

Izbor je, kažete, važan. Jeste li vi u životu napravili pravi izbor?

Još u sedmom razredu gimnazije u Sarajevu počela je ta mučna briga što odabrati za ceo život. Nismo imali informaciju o mogućim zanimanjima. Profesorka matematike me je savetovala da idem na matematiku. Mislila je da sam dobar matematičar, a uopšte nisam bila. Imala sam samo sreću da uvek dobijem neku jednostavnu jednačinu. Mada sam bila dobar logičar. Onda, biologija me je zanimala. Ali znala sam samo jedno: neću ništa što je mogućno studirati u Sarajevu. Samo da odem od kuće! Htela sam samostalnost pošto-poto. Imala sam svoju sobu, ali je bila prolazna. Nisam mogla da se zaključam i budem sama. Htela sam da odem od kuće. Pošto sam se malo bavila jedriljčarstvom, odlicila sam da studiram aeronaftiku. Gde? Izašli

su konkursi razni, konkurisala sam i dobila stipendiju za gradevinu. Nije me gradevinu interesovala. I slučajno pročitam: konkurs za studije u Sovjetskom Savezu. Među mnogim strukama – gluma i režiju! Kažem: Ja ču režiju! Ali kako?

U školi sam uvek nešto predstavljala. Od osnovne škole sam bila recitator na Vidovdan. Režijom se nikad nisam bavila. U Sarajevu nije bilo amaterskog društva, a i da jeste, slobodno vreme bih svakako pretpostavila sportu. U pozorište sam isla na matineje sa školom. Gledala sam tri puta Gavelinog *Hamleta*. I strašno me zanimalo što je iza scene... Kad je moj otac, posle oslobođenja, postao upravnik pozorišta, bila sam u sedmom razredu gimnazije, mogla sam da idem i na večernje predstave. Gledala sam sve, svaku veče, i operu, i balet... Rekla sam, dakle: Ja ču režiju! Konkurisala sam, trebalo je polagati ispit iz ruskog jezika. Učila sam ruski za vreme rata i nekako sam bila sigurna da će proći. Prečitala sam neki tekst, prevela ga, i to je bilo dovoljno. Međutim, kad sam u Moskvu selila u metro, nisam bila sigurna na kojoj stanici treba da sidem, upitam ženu koja sedi pored mene. Ona me čudno pogleda, ja ponovim pitanje, a ona će: „A, vi Grzinčinka?“ Taj je pao u vodu moje samopouzdanje, tako da sam na studijama u Lenjingradu valjda prvi mesec dana čitala. Nisam smela da progovorim. Kad je profesor jednom postavio pitanje na koje nije bilo odgovora, a tražio je da predložim pripovetku koja ima u sebi nešto potencijalno dramsko, ja se javim. Predložim priču Ernesta Hemingveja „Oblaci kao beli slonovi“. Ispričam je u dve-tri rečenice. Nastane muk, a profesor s olakšanjem: „Nu, kamešno Agnjenku progavarila!“ Tako sam probila led. Čak sam prve ispite polagala pre roka. Ali cela prva godina je za mene, u stvari, bila jedno pitanje: da li je režija to što želim? Pri tome, na prvoj i drugoj godini imali smo glumu. Moram da kažem da sam tu imala dosta uspeha. Profesor me je nekoliko puta pitao: zašto ne bih glumila? Ja sam imala dva-tri banalna razloga, a jedini koji sam profesoru rekla bio je da sam previsoka. Stvarno sam to i mislila. Posle druge godine rekao mi je da se pripremim za Antigonu. Na jesen je trebalo da režira *Antigonu* u Gradskom teatru, pa namerava da mi da alternaciju. Bila sam presrećna. Ali sve je palo u vodu. Druga godina je bila i naša posled-

nja godina studija u Rusiji, jer se posle Rezolucije Informbiroa nismo vratili na treću. (...)

Otišli ste iz Lenjingrada posle Rezolucije

IB. Je li bilo pritisaka da ostanete?

Otišla sam pre Rezolucije. Dvadeset osmog juna, kad je objavljena Rezolucija, ja sam bila u vazduhu, na putu kući. Čula sam da je bilo predloga da ostanemo, ali meni to niko nije predložio. Položila sam sve ispite i otišla u Sarajevo, pa na more, da se odmorim, isplivam. Kad sam se vratio s odmora, vidim da nema povratka na studije. Šta sad? Trebalo je da dodem u Beograd. Imala sam razgovor sa Bojanom Stupicom koji mi nije ulivao nade da će odmah nešto raditi. A ja sam htela da što pre vidim da li će biti reditelj. I prihvatile sam angažman u sarajevskom Narodnom pozorištu. Dobila sam da režiram dramu *Duboki su koreni*, koju je istovremeno u Beogradu radio Mata Milošević u Jugoslovenskom dramskom. Došla je neka komisija da pogleda predstavu i krajem 1949. ja sam dobila saveznu nagradu za režiju. Pomisnila sam: E, pa valjda ima smisla ovo što radim! Izabrala sam da, kao sledeću stvar, režiram *Jegora Bulićova*. Vaso Kosić, stari reditelj, prekrasan glumac, potapšao me je po ramenu: „Uzela si pravu stvar, ali samo ako mene dobiješ za Jegora.“ Kažem: „Pa, ja na vas i računam.“ On je, međutim, otišao da snima neki film. Podelila sam i alternaciju, ali Vaso se nije vraćao. Osetim neku teskobu. Nema izazova, treba otići, učiti, nije dovoljno to što znam. Sedam i napišem pismo Ročku Čoljkoviću, bio je predsednik Komiteta za kulturu, da bih htela da dodem u Beograd. Trebalo je tražiti odobrenje za preneštađ. Za nekoliko dana dobijem odgovor da dodem. Osniva se Akademija za pozorišnu umetnost, biću asistent i režirati u Narodnom. Odem kod Milana Bogdanovića, upravnika, pita me šta bih da režiram. Ja bih, najpre, da gledam predstave, da upoznam glumce, da asistiram Hugu Klajnu. Asistirala sam Klajnu na tri predstave, i oni skoro zaboravili na mene. Onda mi Milan Bogdanović donese iz Belgije dramu izvesne Silvije Rajman, *Žene sumraka*. Ne dopadne mi se komad, Bogdanović ga hvali, ali što će, pristanem. Na poslednju generalnu probu dove Mi-

lan Bogdanović. Kaže: „Napravila si vrlo dobru predstavu, od tako lošeg komada!“ Posle sam u Narodnom radila *Drveće umire uspravno, Zlatnu kočiju, Čehovljevo veče, Irkutsku priču*. Kad sam spremala *Zlatne kočije*, smatrala sam za shodno da Leonovu kažem što sam iz teksta izostavila. Izbrisala sam, u stvari, nešto beznačajno. Recimo, neku osoba kaže: „Jesi li dobio pismo otvoreno?“ Da li je, dakle, cenzurisano? Leonov kaže: „Jao, molim te, ostavi to! To je jako važno.“ Kažem mu da je za njih možda važno, ali da za nas ništa ne znači. Onda, sećam se, hteo je da viđe pijacu, Milan Đoković i ja smo ga vodili. Odešmo na Jovanovu pijacu. Bilo je vreme lubenica. Lubeničar obilazi oko kupaca, hoće da proda robu. A Leonov se nešto uzvrtio, okreće se. Mislim: napale ga ose. Kad ono, njemu sumnjuv prodavac što mu zalazi iza leda! Posle sam, razgovarajući s njim, shvatila što je sve pregurao, kakve sve traume... Po pozivu sam pet-šest puta gostovala u Mostaru, radila sam Milera, Golsvordija, Vajlde, Direnata. To me uvek radovalo, pre svega sto-

ga što sam Mostar osećala kao svoju domaću, oba roditelja su bili Mostarci. Nisam samo režirala, nego i pomagala da osnuju glumački studio. Posle sam celu jednu klasu beogradske Akademije, kao asistent Viktor Starčića, uputila u Mostar. Upravnik pozorišta bio je Safet Čišić. Umeo je da čuje dobar savet, voleo je cirkulaciju ljudi, dozivao ih je, iz Zagreba, Beograda, Skoplja... Režirala sam tri predstave u Ateljeu 212. Radila sam dugo i rado radio-drame, snimila sam i šest televizijskih drama, dok se tamo ozbiljno radilo, a onda — odjedare je nestalo radosti rada na probama u pozorištu, glumci su jurili filmove i televiziju i ja sam se potpuno posvetila pedagogiji. Prošla sam sve stadijume: bila sam na Akademiji asistent Huga Klajna za režiju, sa prvom generacijom. Tad sam i ja diplomirala i prešla na glumu kao asistent kod Viki Starčića, Jozu Laurenčića, Mate Miloševića. Dugo sam bila asistent. Jednog dana Duško Matić, tada dekan, kaže: „Pa mi Ognjenku treba da izaberemo za docenta. Devet godina je asistent!“ Ljudi zaborave, a ja ne

Ne razmišljamo svojom glavom, ponašamo se kao ovce. Pristajemo na sve

tražim. A kako su profesori bili poznati glumičari, imali su probe i predstave, ja sam uveliko samostalno vodila nastavu, što mi je bilo dragoceno iskustvo. Volela sam rad sa glumcima. Režija je ozbiljan studij i pruža široke mogućnosti prime. Osamnaest godina sam režirala, istovremeno sam bila pedagog 35 godina, predavala sam i u nas i napolju, u Americi i u Danskoj, a posle penzije, pre sporadično i sad isključivo, bavim se teatrologijom... Pedagoška crta je bila latentna i preno što sam je prepoznala u sebi. Poteška je možda otuda što su mi oba roditelja bili pedagozi.

(...)

Kako vi kao dobar logičar, kao što kažete, objašnjavate ovo što nam se desilo?

Kad kažem logičar, mislim na to da sam po obrazovanju autodidakt-klasičar. A latinski jezik i matematika usmre vas na logiku... Nemam objašnjenja. U ovom ludilu nema logike. Ono je, naravno, pripremljeno, hrane, podsticanje. Teško je to prihvati kao iracionalnu ludost, kao nepravilnost u prirodi. Ali porazno je što to toliko traje, a mi ništa ne naučimo, ne razmišljamo svojom glavom, ponosamo se kao ovce... Ne mogu da pristanem na nerazum. A mi pristajemo na sve. Znalo se da će nas bombardovati, oni koji su to najbolje znali iselili su svoje kuće do poslednje piksele, pa ipak smo i na to pristali. A na kraju smo tancali na Trgu republike i, kao, pesmom se branili. Od čega?

Kad pogledate svoj život, takav kakav je, kakav bi bio saldo?

Toliko je energije otišlo na savladavanje nekih prepreka koje nisu bile neminovne. Zadovoljna sam što sam imala smelosti i znanja da izrežiram svoj život u razuđenim etapama, različitim. Kad gledam što sam uradila a što sam mogla... Zadovoljna sam što sam poslušala neki instinkt i što je u određenom času prevagnula pedagogiju. Imala sam sreću sa studentima i satisfakciju pred očima. Htelim da biste ih razumeli, morate da ih pratite s razumevanjem. Prevela sam, pripredila i napisala toliko korisnih stvari. Putovala sam, stekla brojna poznanstva, retka prijateljstva. (...) Kad pomislim što sam još sve naučila da uradim... a vremena za onaj dobar, koncentrisan rad sve je manje... Ali tako je kako je... Nadam se, nadam se da će sazreti neka kolektivna zelost koja će u trenutku kazati: Dosta je bilo! Dajte da menjamo svoj život i da učinimo nešto za generacije koje dolaze! Stvarno im ostavljamo grozni svet. Imamo li na to pravo?

Feliks Pašić

TRI SJAJNE GLUMICE OBELEŽILE DANE ZORANA RADMILOVIĆA

Ove godine u Narodnom pozorištu Timočke krajine u Zaječaru od 16. do 23. oktobra održani su jubilarni, 30. Dani Zorana Radmilovića

Mediji su pisali o dobroj atmosferi, zanimljivim pratećim sadržajima, takmičarskom programu koji su činile predstave: — Narodnog pozorišta Timočke krajine „Zoran Radmilović, Ova će biti ista Ateljeu 212, Ana Karenina na Narodnog pozorišta Niš, Gospodica Julija Gradskega kazališta „Joza Ivakić“ Vinkovci i Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku, Tre sorele Zvezdara teatra iz Beograda, Jugoslavija moja otadžbina u koprodukciji Pozorišta Prijedor i Gledališta Kopar teatro Kapodistria, Ko je ubio Dženis Džopljin? Srpskog narodnog pozorišta Novi Sad.

Na ovogodišnjem festivalu prestižna nagrada za glumačku bravuru „Zoran Radmilović“ uručena je Minji Peković za

ulogu Milje Bušatlije u predstavi *Kus petlić* Narodnog pozorišta Subotica. Podsetimo, i pomenimo, tu je nagrada 1988. inicijala Zorica Pašić (1941–2017), dodeljivana je pod pokroviteljstvom „Večernih novosti“ na Sterijinom pozorištu a potom uručivana na svečanostima u Ateljeu 212. Od 2014. nagrada je prestala da se dodeljuje, a sada je ponovo zaživela — o njoj se odlučuje na Pozorju, pokrovitelj joj je sada NP Timočke krajine na čijoj se sceni i uručuje tokom Dana Zorana Radmilovića.

Izuzetnoj glumici Minji Peković, posetimo, za tu rolu pripala je i Sterijina nagrada a 18. oktobra, primajući priznanje za bravuru koja nosi ime proslavljenog glumca, kazala je: „Zoran Radmilović nije bio samo glumac. Mislim da je malo re-

či i veliki glumac. Čovek je bio britki um svog doba, i njegovo ozbiljno promišljanje o svetu u kome živi, o zemlji u kojoj živi, o trenutku u kome živi, ostalo je utkano u njegove uloge od kojih neke i danas gledamo. Jedno veliko, veliko, neizmerno hvala što mogu da se poklonim vama i senima velikog umetnika, ali i drugih velikana od kojih neki više nisu sa nama a pre mene su bili laureati ove nagrade.“

Po jednoglasnoj odluci žirija (Miroslav Radonjić, predsednik, i članovi Duško Ljubić i Milan Caci Mihailović) nagrada za najbolje glumačko ostvarenje na festivalu pripala je Nataši Ninković za ulogu Nere u predstavi *Tre sorele* Stevana Koprivice, u režiji Milana Karadžića (Zvezdara teatar).

Na slobodi stvaranja, ali osnovna težnja je upravo emitovanje umetničkog doživljaja. Obrascov se posmatrao kao prvi koji je primio *Sistem Stanislavskog* u radu na lutkarsceni, u radu glumca-animatora nad samim sobom. Prema Stanislavskom — celokupna duhovna i fizička priroda u stvaralaštvu lutkarskog glumca usmerena je na dušu lika, koji glumac-animator prikazuje kroz odredenu originalnu formu. Tako je Obrascov učinio da tehniku animacije bude vodenja glumom, a to znači da prati glumačke impulse animatora, što je doprinelo uzdizanju animacije na umetnički nivo. Njegove lutke su bile raznovrsne kao i sam život.

Marijana Petrović posmatra Sergeja Obrascova da njegovih profesionalnih početaka, rada na dramskim ulogama u MHAT-u, prati gostovanja Mužičkog studija MHAT-a 1925. godine i susrete Obrascova s lutkarstvom Nemačke, Čehoslovačke, Amerike. Govoreći o umetnosti njegove animacije, u dijahronom nizu istražuje sovjetsko lutkarstvo i njegov vrhunac s Obrascovim, kada postaje i rukovodilac, reditelj Državnog centralnog pozorišta lutaka u Moskvi. Na primeru rada Obrascova, njegove uspešne animatorske karijere, Marijana Petrović dokazuje da glumac-animator ne ovlađava samo tehnikom rada s lutkom već oblikuje scenski lik po istim zakonitostima koje važe u dramskom pozorištu. Tehnika glumca-animatora jeste samo sredstvo u njego-

je njegove knjize *Glumac s lutkom*, čiji naslov ne ukazuje samo na temu nego i veoma tačno određuje Obrascova kao umetnika. On nikada nije bio samo tehnički manipulator iza lutke ili paravana već uvek glumac, s lutkom ili iza nje, vidljiv ili nevidljiv, ali glumac s mišljom, koju po Stanislavskom čine: intelekt, volja, osećanje. Svi se slažu da Sergej Obrascov u svetskom teatru znači visok domet režije u lutkarstvu, ali on je i istinski revolucionar lutkarskog teatra, neponovljivi čarobnjak lutkarske umetnosti, maštoviti animator, glumac i reditelj. U knjizi Marijane Petrović *O glumcu sa lutkom* posebno su zanimljiva zažimanja naših umetnika posle gostovanja Sergeja Obrascova u Beogradu.

U drugom poglavju knjige „O radu lutkarskog pozorišta“, Petrovićeva kao glumac sa scene, iz nutrije glumačkog bića, piše o *Sistemu Stanislavskog* kao arzbucu glumačke umetnosti, o paralelnim svetovima na lutkarskoj sceni, mašt i realitetu i umetnosti animacije kao komplikovanoj jednostavnosti. Namera joj je bila da osvetli taj specifičan praktičan rad dramskog glumca u savremenom lutkarskom pozorištu. Autorka u svom režimu navodi da „gluma zahteva spartanski, samokritički odnos prema sebi, negovanje samokontrole, a istovremeno otvaranje sopstvene ljestnosti, koja želi da se izradi slobodno i potpuno“.

Neophodno je ići u susret profesionalnim izazovima, težiti različitosti, a za glumca na lutkarskoj sceni potrebna je što originalnija transformacija scenskih izražajnih sredstava od „ljudskih u lutkarske“, pojednostavljanje tehnologije lutaka u doslihu s razvojem ostalih oblika modernog pozorišta. Precizira u osam tačaka zadatke modernog glumca: rad na kultivisanju svog pokreta; istraživanje sopstvenog osećanja tela u prostoru; scenski jezik i govor moraju biti jasni i svedeni; obogaćivanje svoje scenske i opšte kulture; stalni razvoj sposobnosti pamćenja, koncentracije i mašt. Obuka glumca umetnosti animacije pomaže mu u otvaranju, samospoznavanju, disciplini, koncentraciji, razvoju mašt, u samoosećanju, kao i osećanju da je pozorišni čin — kolektivni čin. Tako osposobljenom glumcu ne bi bila samo olakšana gluma na dramskoj sceni, već bi bio obrazovan

vinarski žiri (Tatjana Njažić, predsednica, i članice Olivera Milošević i Borka Golubović Trebešanin) odlučio je da prvi laureat bude izuzetna mlada glumica Sonja Isailović, kojoj je priznanje pripalo za ulogu Dženis Džoplina u *Ko je ubio Dženis Džoplina?*

Festival je završen svečanim uručenjem nagrada i premijerom predstave *Pokondirena tikva* Jovana Sterije Popovića u adaptaciji i režiji Olivere Viktorović Đurišković.

Minja Peković prima nagradu od Miroslava Radonjića

Minja Peković prima nagradu od Miroslava Radonjića

Dragoceno štivo *O glumcu sa lutkom*

Utoku leta prethodne, teške godine iz štampe je izašla knjiga Marijane Petrović *O glumcu sa lutkom* u izdanju Malog pozorišta „Duško Radović“ i Čigoja štampe. Delo o izuzetnoj simbiozi iskustva glumca s lutkom i plodne teorijske nadogradnje. Bogato, promišljeno iskustvo rada na sceni glumca s lutkom postaje suvereni putokaz kretanja kroz raznovrsnu literaturu. Na 220 strana, s adekvatnim fotografijama i imenskim registrom, o ožujljnosti pristupa izdanju govore i četiri recenzenta.

Knjiga je inspirisana stvaralaštvom najznačajnijeg predstavnika sovjetskog lutkarstva Sergeja Obrascova (1901–1992), ruskog, sovjetskog glumca, reditelja, teatrologa, pedagoga, filmskog scenariste, osnivača i direktora Državnog centralnog pozorišta lutaka u Moskvi. Na primeru rada Obrascova, njegove uspešne animatorske karijere, Marijana Petrović dokazuje da glumac-animator ne ovlađava samo tehnikom rada s lutkom već oblikuje scenski lik po istim zakonitostima koje važe u dramskom pozorištu. Tehnika glumca-animatora jeste samo sredstvo u njego-

je njegove knjize *Glumac s lutkom*, čiji naslov ne ukazuje samo na temu nego i veoma tačno određuje Obrascova kao umetnika. On nikada nije bio samo tehnički manipulator iza lutke ili paravana već uvek glumac, s lutkom ili iza nje, vidljiv ili nevidljiv, ali glumac s mišljom, koju po Stanislavskom čine: intelekt, volja, osećanje. Svi se slažu da Sergej Obrascov u svetskom teatru znači visok domet režije u lutkarstvu, ali on je i istinski revolucionar lutkarskog teatra, neponovljivi čarobnjak lutkarske umetnosti, maštoviti animator, glumac i reditelj. U knjizi Marijane Petrović *O glumcu sa lutkom* posebno su zanimljiva zažimanja naših umetnika posle gostovanja Sergeja Obrascova u Beogradu.

U drugom poglavju knjige „O radu lutkarskog pozorišta“, Petrovićeva kao glumac sa scene, iz nutrije glumačkog bića, piše o *Sistemu Stanislavskog* kao arzbucu glumačke umetnosti, o paralelnim svetovima na lutkarskoj sceni, mašt i realitetu i umetnosti animacije kao komplikovanoj jednostavnosti. Namera joj je bila da osvetli taj specifičan praktičan rad dramskog glumca u savremenom lutkarskom pozorištu. Autorka u svom režimu navodi da „gluma zahteva spartanski, samokritički odnos prema sebi, negovanje samokontrole, a istovremeno otvaranje sopstvene ljestnosti, koja želi da se izradi slobodno i potpuno“.

Knjige poput ove predstavljaju dragoceno štivo za sve pozorišne stvaraoci i one koji se u taj posao tek uvode kao studenti, jer nam približava i ukazuje na svu ožujljnost, mogućnosti i značaj lutkarske umetnosti. Bilo je vreme da se pojavi ova tako potrebljena knjiga o lutkarstvu, koja će pomoći da se promeni odnos publike i teatrologa prema ovoj profesiji.

Vesna Krčmar

Marijana Petrović

O GLUMCU SA LUTKOM

da se uključi u rad na eksperimentalnim i lutkarskim predstavama.

Knjige poput ove predstavljaju dragoceno štivo za sve pozorišne stvaraoci i one koji se u taj posao tek uvode kao studenti, jer nam približava i ukazuje na svu ožujljnost, mogućnosti i značaj lutkarske umetnosti. Bilo je vreme da se pojavi ova tako potrebljena knjiga o lutkarstvu, koja će pomoći da se promeni odnos publike i teatrologa prema ovoj profesiji.

LUDUS 206

ŽIVOT SE NE MOŽE ZAKLJUČATI U NARCISOIDNOJ SADAŠNJOSTI ILI OGORČENOJ PROŠLOSTI

„Gledalac treba da bude u stanju da aplaudiра izvođenju sabirajući u sebi nove i proročke sile. U idealnom slučaju, trebalo bi da napusti pozorište misleći da će sutra biti drugačije, da će mu sutra biti prvi dan drugog dela života, jer je potvrđena njegova potreba za dostojanstvenijim, pravednijim, otvorenijim životom”, kaže direktor Avinjonskog festivala Olivije Pi

Letnji pandemijski predah omogućio je povratak Avinjonskog festivala posle prošlogodišnje pauze. Sedamdeset peto izdanje ove značajne teatarske smotre održano je od 5. do 25. jula, a u 300 izvođenja publici se predstavilo 45 komada koji su se bavili mnogim aktuelnim pitanjima od nerešivog ekocida, preko sve zastupljenijeg porasta fašizma do kosmičkih katastrofa.

„Sastanak u Avinjonu jednom godišnje tera nas da se borimo, podseća nas da se život ne može zaključati u narcisoidnoj sadašnjosti ili ogorčenoj prošlosti. U Avinjonu svako ima pravo na mladost, jer ona nije pitanje biologije već sposobnosti da se želi ono što dolazi, nepoznato, neopisan, neočekivano. Zajednica duha koja se sreće u Avinjonu ne odvaja publiku od umetnika, ona nudi mogućnost da svi učestvuju. A to kolektivno iskustvo doprinosi osećanju pripadnosti društvu i istoriji”, ističe direktor Olivije Pi.

Festival je otvorio Čehovljev *Višnjik* u videnju portugalskog reditelja Tijaga Rorrigesa, pod čijom će se vodstvom festival nači od septembra 2022. godine. Ranjevska u tumačenju besprekorne Izabel Iper pruža odličnu ravnotežu dinamičnom Lopahinu kojeg igra Adam Diop. Ogoljena scena postavljena je ispred monumentalne Palate pape, a kostimi su iz 1970-ih. Glumačka ekipa pokreće ovu neujednačenu produkciju lišenu komičnog potencijala.

U obimnom programu istakle su se predstave: *Kingdom* (Kraljevstvo), porodična saga u sibirskoj tajgi, *Entre Chien et Loup* (Između psa i vuka), nastala po motivima *Dogville* Larsa fon Trira, i *Fraternalité, conte Fantastique* (Bratstvo, fantastična priča), storija u kojoj deo čovečanstva nestaje a ostali nastoje da se izbore s tim gubitkom.

Zastrašujuće i lepo *Kraljevstvo* An-Sesil Vandalem prikazuje porodicu koja

Svet koji nestaje: *Kingdom* (foto Christophe Raynaud de Lage, Festival d'Avignon)

se povukla u tajgu kako bi pobegla od buke sveta i ponovo izgradila život. Scena je realistična, dve barake, reka ispred, šuma sa strane. Međutim, sve se pretvara u nemilosrdnu bitku za opstanak jer to kraljevstvo, okruženo prirodom koliko lepotom toliko i uznemirujućom, treba braniti. Šuma je ugrožena, banda lovokradica spremila da lovi medvede. Ekipa rlijalit TV-a vodi u intimu kolibe i postaje svedok dešavanja. Sve je pak dat kroz dečju vizuru. Kroz iskustvo te nove generacije, žrtve bitaka koje nisu bire, rediteljka progovara o neuspehu utopije, nemoguće zajednice, sveta koji nestaje, koji će najmladi morati ponovo da izmisle.

Žureći da pobegne od ugnjetavanja režima koji je pau u fašizam, glavna junakinja komada *Između psa i vuka* pronalazi utočište u pozorištu gde grupa komi-

čara eksperimentiše na temu filma *Dogville*. Uspostavljajući veze između bioskopa i pozorišta, brazilska rediteljka Kristijan Žatai nudi igru punu preokreta, motivisanu nejasnoćama likova i uznemirujućim prisustvom ekranu i kamere na sceni. „Ispitujući izopačenost kolektivnog dobroćinstva, rediteljka kombinuje snimanje uživo sa supertim promenama u snimljenim sekvencama koje sadrže dodatne likove. Privučeni smo daleko bliže mračnoj, ubedljivoj temi nego u *Dogville* kroz naše implikacije u realnom vremenu. (...) primorava nas da se suočimo sa stalnim predosećanjima ovog dela: da je fašizam nastao u očiglednoj veselosti neobuzdanih votsap grupa i oploden lažnim vestima. Glumačka ekipa je savršena, stvarajući užasno osećanje kolektivne odgovornosti za individualnu patnju. To je komad

terski glumci, koji govore raznim jezicima i uzrasta su od 16 do 79 godina, otkrivaju poetsku i fantastičnu snagu naše stvarnosti i deo budućnosti u našoj sadašnjosti. „Ova drama je spuštena na zemlju društvenim projektom grupe ljudi koji lutaju u vremenu, pokušavajući kroz mukotrpno dogovorene zajedničke napore da ostanu vezani za odsutne voljene osobe. Po mnogo čemu, kao i sam ovaj višegeneracijski pozorišni festival”, zaključuje kritičar *Gardijana*.

Preko puta Lamanša pozorišnu jesen obeležila je fantastično ocenjena (ostrovska glasila *Gardijan*, *Tajms*, *Ivning standard*, *Telegraf*, *Independent* pišu u superlativima) postava *The Tragedy of Macbeth* (Almeida Theatre, Izlington, London) i u njoj pozorišni debi mlade filmske zvezde Serše Ronan u ulozi Ledi Macbeth. Rediteljka Jael Farber vrlo suptilno je intervensala na Šekspirovom komadu, kojem je ostavila pun naziv kako bi naglasila tragediju nad užasom i tugu nad ludilom – vezu centralnog para je prožela ljubavlju. Jedan od ključnih elemenata minimalističke scenografije je krevet čiji su beli čaršavi izgubljeni od česte upotrebe. Kritičar *Independenta* smatra da ta ljubav Macbethovo nasilje čini još razornijim, a da to što su tumači glavnih uloga mladi čini da njihova glad za moći više izgleda kao mladalačko nestapljenje, a ne kao očaj.

Cela glumačka ekipa je superiorna, ali su najveći teret, naravno, poneli glavni protagonisti. Ronanova je komunikativna, žena potpuno opsednuta svojim mužem, dok se promene njenog raspolaženja vide u sitnim gestovima ili pogledima. Ona je uspela da Šekspirove teške reči učini lako razumljivim; govoreći sopstvenim irskim akcentom, poznatim stihovima unosi novi život. Džejm Makardl je brijejantan – patetičan i očajan, krotak i maliciozan, iskreno užasnut onim što radi... •

Priredila A. Jakšić

EVROPSKA TURNJEJA NOVE PREDSTAVE JOŽEFA NAĐA

Disanje, glasovi, tišina i džez ritmovi čine atmosferu nove predstave Jožefa Nađa OMMA, čiji naziv potiče od starogrčke reči i istražuje sposobnost posmatranja, kroz čulo vida, i sve što se dešava tokom dublike introspekcije sebe. U praznom prostoru, koji je i beskonačan i konačan, osam muškaraca pleše zajedno, predstavljajući neku vrstu čovečanstva. Svako nosi svoj univerzum, a kompozicija pokreta stvara kosmoniju koja prikazuje početak stvaranja.

Osam plesača izlazi na scenu, u sakoima i crnim pantalonama, kao referencu na vanvremensku siluetu Jožefa Nađa. Pozajmivši im svoju odeću, koreograf izaziva svakog plesača da ne ide njegovim stopama već da otkrije sopstvenu jedinstvenost. Nađ okuplja grupu plesača iz Malija, Senegala, Obale Slonovače, Burkine Faso, Kongo-Brazavila i Demokratske Republike Kongo, stvarajući projekat sa uticajima različitih umetničkih pokreta, kultura i ljudskih priča. Zaјedno čine jedno telo. Višečelijski organizam, kroz koji svaku od njih otkriva svoj jezik, svoj identitet, svoj ples: radna se fascinanta povratna sprega između grupe i pojedinca, koja neizbežno vodi ka čoveku kao univerzalnom biću.

OMMA se vraća korenima plesa, OMMA je potraga za poreklom plesa, i nastoji da dokaze hipotezu Jožefa Nađa da je ples rođen zajedno sa čovečanstvom. Odražavajući ciklus života, OMMA ispituje da li vidimo ono što nas čeka, kako bismo bolje videli ono što leži duboko u nama, u zajedničkoj sudbinii.

Nastupima u Francuskoj, Luksemburgu, Belgiji, Italiji, Grčkoj... Nađ je dodao i gostovanja po regionu – na sarajevskom MESS-u, i pre toga na podgoričkom FIAT-u, gde je osvojio nagradu za režiju, ali i za najbolju predstavu festivala. „Predstava OMMA ekspresivnim pokretom, glasom, delikatnim elementima korišćenim u ovom kompletном delu, omogućava jednostavnu identifikaciju sa iskonskim plesom koji povezuje čovečanstvo. (...) transponuje veština plesačkog izraza, rediteljske veštine, uz adekvatnu muzičku komponentu, u duboki emotivni i umetnički dojam (...) Inteligentna i izazovna rešenja otvorila su savim novim prostor u gledanju i doživljaju pozorišnog dela. Reditelj prepoznatljivog rukopisa ovom režijom se izmestio u sferu istraživanja i eksperimenta sa različitim tradicionalnim pokretima naroda i plemena koja su začetnici kulturne koju pozajmimo danas“, obrazložio je žiri.

OMMA Jožefa Nađa (foto Sophie Carles)

„NOSOROG“, „GLAVA LAVA“, „ZELENA ČOJA MONTENEGRÁ“...

Pozorište je, kako je to zaključio žiri FIAT-a, pokazalo spremnost da demonstrira kreativni odgovor na krizu koja nas je snašla, a u njemu su sadržani solidarnost, potreba za okupljanjem, zajedništvo i razmenom emocija, dakle ono što je u srži teatarskog bića

Tokom letnje pozorišne sezone u regionu, ali i šire, delovalo je da pandemija polako ostaje iza nas. Iako je posetilaca, naravno, zbog epidemioloških propisa, bilo manje, gledališta su bila popunjena. Hrvatsko leto, po oceni kritike, obeležile su predstave *Nosorog* na Brioni i *Glava lava* na Dubrovačkim letnjim igrama.

Joneskog *Nosoroga* u produkciji Kazališta Ulysses režirala je Lenka Udovički, dok je adaptaciju obimnog teksta uradila Željka Udovičić Plešina, drastično ga skrativši, ali ostavivši glavne motive i za Joneska karakteristična ponavljanja.

Podsetimo se metaforične radnje koja se tiče budećnja nacizma: U malom provincijskom gradu hara dotad nepoznata epidemija koja napada ljudе, a potom zaražene pretvara u nosoroge. Oko glavnog lika nosoroga je sve više, a on živi u strahu da se ne pretvori u jednog od njih. „Jonesko je ovom jasnom asocijacijom progovorio o ideološkom zagadenju, što nam je i te kako poznato jer mi danas živimo u sveopštem, mentalnom, duhovnom zagadenju. Kad pogledamo oko sebe, vidimo povlaku besmislenih reči, opasnih stavova, predarsu, pojавu, ponašanja...“, kaže autori i dodaju da i „danas ovaj komad s lakoćom probija pozorišnu rampu“, ali nameće i nova značenja. Paranoja glavnog protagoniste vodi u izolaciju, izolacija u paranoju, a paranoja u smrt – nisu li ovo ključne reči koje prate i aktuelnu koronu kružu?

Kritičar „Jutarnjeg lista“ smatra da uspeh ove ansambla predstave leži, osim u doslednoj režiji, u igri srpskog glumca Bojana Dimitrijevića, tumača lika Berengera, malog čoveka koji se obre u društvu što ubrzano tone u fašizam. „Dimitrijevića krasí jedna za opis rečima neuvhvatljivo skromna prefinjenost, jedna ranjivost skrivena iza izvanredno bogatog glasa, jedna pomalo usporena sintaksa koja zapravo teče glatko. (...) Smirena energija, stanovaštva ludost, ali posve lišena agresije.“

I *Glava lava* u režiji Aide Bukvić je ansambl predstava. Reč je o adaptaciji istoimenog romana Ivana Salečića u kom progovara o Dubrovniku kao mestu sudara povesti i sadašnje tranzicije,

sve kroz perspektivu porodice Gundulić. Recentne gorkohumorističke peripetije oko kupovine i restauracije stana u starom gradskom jezgru dopunjavaju se zanimljivom istorijom grada. „Nostalgična je to satira o dubrovačkom i, šire, mediteranskom mentalitetu, koja predstavlja društvo naoko razigrano i vedro, a u dubljim slojevima patrijarhalno, podložno čvrstim nepisanim pravilima što se ne menjaju vekovima“, kaže kritičar „Jutarnjeg lista“.

Orlando za najbolje umetničko ostvarenje u dramskom programu 72. Dubrovačkih letnjih igara pripao je upravo *Glavi lava* – „uspešna adaptacija, vešta i nemametljiva režija, odličan glumački ansambl s naglaskom na niz vrlo uspelih glumačkih kreacija, ambijentalni odabir igrališta ispod Minčete s pogledom na Grad koji se tematizuje“.

Još jedna letnja premijera dobila je dobre kritike i višeminutne ovacije publike. *Zelena čoja Montenegro* izvedena je u okviru 35. festivala Grad teatar Budva, u prostoru Manastira Svetе Trojice u Stanjevićima. Koprodukcija festivala, Beogradskog dramskog pozorišta i podgoričkog Gradskega pozorišta, nastala je po motivima istoimenog romana Mome Kapora u saradnji sa Zukom Džumhurom. Glavna tema je istorijska, priča o prijateljstvu ratnih neprijatelja, crnogorskog kralja, tada knjaza Nikole Petrovića i turskog visokog oficira Osman-paše zvanog Sarhoš (pijani). Dok očekujemo beogradsku premijeru koja bi trebalo da se održi kada ovaj broj „Ludusa“ bude u štampi (oktobarska podgorička je otakzana), recimo da je Nikiti Milivojeviću, pored režije potpisuje i adaptaciju teksta i scenografiju, ovaj roman oduvek bio fantastičan zbog mešanja vremena i neverovatnih likova, te to što u njegovoj suštini leži priča o ljubavi i prijateljstvu. „To su velike teme, ozbiljne. Postoji nešto veoma humano u toj priči. Mislim da bih, kada bih sklonio sve ukraše okolo, opet dobio storiju koja govori o stvarima koje vežu gledaoca, glumca i reditelja da se uistinu bave njima. To je ono što prepoznamo u bilo kom vremenu, iako svaki donosi nešto spe-

cificno svoje. Velike teme su takve, kao da smo u nekoj kapsuli, one pulsiraju kroz sva vremena“, izjavio je za podgoričku „Pobjedu“ reditelj čije se ime vezuje za festival i kultne predstave pot Karoline Nojber, Banović Strahinje i Ivanova.

Na 24. izdanju Festivala internacionalnog alternativnog teatra – FIAT, gde su u septembru pored domaćih igrale i predstave iz Italije, Slovačke, Francuske i s Kipra, istakla se *Ana Karrenjina* pozorišta „Prazan prostor“ iz Podgorice i Kraljevskog pozorišta Zetski dom sa Cetinjom, čiji su reditelj Mirko Radonjić i glumica Sanja Vujišić nagrađeni za savremeno čitanje dramske klasičke, odnosno za najbolju žensku ulogu. Ova predstava „može se svrstati u jedan od važnijih pozorišnih iskoraka u sferi crnogorske alternativne scene, koji upućuje na dobro promišljanje što znači pozorište danas i koja su njegova moguća sredstva delovanja (...)“. Uloga koju ostvaruje mlada crnogorska glumica Sana Vujišić u izuzetno zahtevnom zadatku (...) upućuje na glumicu raskošnog umetničkog aparata, koja hrabro i iskreno u prvi plan iznosi klasičnu dramsku situaciju na inovativan i alternativan način“, objavio je žirija FIAT-a.

Narativ romana uz rediteljeva dodatna značenja ova vizuelno ogoljena petočasovna predstava prenosi kroz kombinaciju različitih scenskih izrza, upečatljivih scena i opisa, „pokrećući teme licemerja u ljudskim i društvenim odnosima i psiholoških konstrukcija ljubavi i strasti; postavljajući pitanja o veri, ratu, razlici između urbanog i ruralnog života, dokonj i anksioznoj aristot-

kratiji i prostodušnim seljacima (...) Pet aktera na sceni naizmenično razmenjuju uloge glumca, narratora, muzičara (...) U fokusu ove postavke je sam proces čitanja i približavanja literarnom klasičnom delu kroz metateatralni pristup (...). Ova inscenacija nakon dugog niza beznačajnih predstava ponudila je odličan sadržaj, ona snažno pomera unutrašnje biće, ne samo zato što izaziva duboke emocije i postavlja mnogo pitanja već i zato što konstantno iznenade svojom pozorišnom formom, slobodom mišljenja i stvaranja „autentičnog“ pozorišta kojem je u samoj osnovi igra“, zaključuje kritičarka portalata Peripetija.me.

Moglo bi se reći da je ovo dobar primer eksjugoslovenske produkcije – kada se udruže hrvatska spisateljica, srpska rediteljka i slovenački ansambl. Anja Suša postavila je na scenu Mestnog gledališta ljubljanskog komada *Neko se bova temu smejava* (Jednom ćemo se ovom smejeti), dramatizaciju *Ljubavnog romana* (2015) Ivane Šajko, koju je napisala specijalno za MGL. Ona je talentovana glumica bez redovnog angažmana, pa živi od ponižavajućih povremenih poslova, a on je pisac koji sanja da napiše bestseller dok zaraduje siću pišući članke i kolumnе. Autorka analizira odnos između Nje i Njega, ali i prikazuje lik Deteta koje već oseća posledice problema i frustracija svojih roditelja. Ovo je priča o raspadanju odnosa među supružnicima, koji se egzistencijalnim problemima (finansijske brige i lično nestvarenje) transformiše u malodušnost i nemogućnost suživota. A kroz perspektivu njihovih iskustava ovo delo progovara o širim društvenim

temama: kapitalizmu, privatizaciji, korupciji, društvenoj nepravdi i ideološkim sporovima dajući tako presek društvenog trenutka i prostora.

Anja Suša komad postavlja s distancom, što se ogleda mahom u naglašenoj komičnoj stilizaciji. Likovi su realizovani kao tipovi, vizuelno i karakterni redukovani. Njihova naglašena karminom i belo obojena lica, perike, koreografski šematizovani oblik tela i ekspresivnost fiksnih grimasa dodatno su potencirani kostimom (Maja Mirković), koji efektno izražava njihovu suštinu kroz komične detalje. Sve se dešava u minimalističkoj replici ogoljenog stana, gde se zeleni entjerijer pretvara u dotrajale betonske zidove (scenografija Anja Suša).

Iako je prostor intiman, akteri nikada nisu sami. „Stalno ih prati identitetsko-fluidni kolektiv Dobrih ljudi koji su, iako ključni nosioci komedije koja je u suprotnosti s tragičnim iskustvom supružnika, zapravo osnovna pokretačka snaga raspada ljubavi. (...) Tokom medusobne drame Nje i Njega intervenišu informacijama o statistici, politici, ekonomiji, čime posredno govore o tome koliko je interpersonalno snažno definisano sa stanovišta društvenosti i koliko je društveno u svojoj hladnjokrvnosti neosetljivo na pojedinca i njegovo iskustvo. (...) Predstava neprestano napušta intimno i prelazi u polje metateatralnosti. (...) Scene žive same od sebe, prelivaju se jedna u drugu, otvorene za različite aspekte odnosa glavnih likova“, piše kritičar portal „Sigledal“ ocenjujući predstavu „veoma relevantnom“.

Aleksandra Jakšić

Živimo u sveopštem, mentalnom, duhovnom zagadenju: *Nosorog* (foto www.ulyses.hr)

NOVO REDITELJSKO IME

Da je Žiga Divjak (1992) vodeći slovenački reditelj mlađe generacije dokazuju reakcije na njegov rad u Sloveniji poslednjih godina, odnosno gotovo stalni uspesi na pre svega vodećem nacionalnom festivalu Borštnikovo srećanje, gde je debitovao 2017. i odmah nagrađen za režiju autorskog projekta *Človek, ki je gledal svet* (SMG). Na poslednjem, 56. Srećanju, održanom u junu, predstava *Gejm* (koprodukcija Slovenskog mladičinskog gledališča i Maski Ljubljana) osvojila je čak sedam nagrada, uključujući i onu za najbolju predstavu i najbolju režiju. Pomenimo da je tom prilikom nagrađen i srpski scenograf Igor Vasiljev, koji već neko vreme sarađuje s Divjakom.

Žigin teatar je zasnovan na dokumentarnom materijalu, tekst mahom nastaje tokom proba u saradnji s autorskom ekipom predstave. Kroz taj ogoljeni doku-teatar, usredstven na tekst, voden osećanjem za društvene i ljudske nepravde, preispituje društvenu i političku stvarnost. Njegove inscenacije su prepoznatljivo angažovane umetničke izjave sa snažnom etikom, te imaju tendenciju da emocionalno izazovu, ali i intelektualno utiču na gledaoca. U pomenutoj predstavi *Gejm* Žiga se bavi proterivanjem migranata iz Slovenije: „Vrhunski glumački ansambl, zajedno sa umetničkim i tehničkim saradnicima, stvara moćno pozorište koje brani humanost i temeljne principe evropske civilizacije i kulture. Inseniranje na uzbudljiv način svedoči o velikoj tragediji migranata predatih nemilosrdnim postupcima državnih organa i evropskih građana“, ocena je žirija 56. Borštnikovog srećanja.

Spektrum tema koje ga inspirišu, od ekološke krize, diktature kapitala i sve veće dehumanizacije društva, pridružile su se i klimatske promene koje su u fokusu njegove najnovije predstave *Vročina* (SMG, Steirischer herbst '21 iz Graca i ljubljanske Maski). Šest glumaca vodi javni razgovor u kom istražuju ekonomski razloge za predstojeću ekološku katastrofu. Individualno smanjenje karbonskog otiska umiruje savest, ali jedini način da se sačuva životna sredina je promena društva u celini. Treba sprečiti da strada 99 posto populacije jer jedan odsto izvlači sve više profitu od ekološkog kraha. Inspirisan teorijama ekonomista Andreasa Malm i razmišljanjima antropologa Džejsona Hikela, ansambl pravi scenarije pretaji i uvlači publiku u dijalog. Uprkos pretežno „diskurzivnom“ karakteru, predstava sadrži i neke precizno odmerene i estetski promišljene umetke, šokantne koliko i sam sadržaj, i može se shvatiti pre svega kao poziv na promenu, zaključuje slovenački list „Dnevnik“.

Budući da smo na Bitfu bili uskraćeni za Žiginu predstavu *Pluća*, nadamo se decembarskom gostovanju komada *Sedam dana* na BDP-u.

Kako sačuvati planetu: *Vročina* SMG (foto Clara Wildberger i Matej Povše)

Milan Caci Mihailović
IZ „USPOMENARA 212“
CENOVNIK

Petar Kralj

SRAMOTA

Sramota je... zemlju imati
A jadan i siromašan biti
Sramota je i grehota.

Sramota je...
Imati livadu cvetuću a ne kosit je,
Ni kravu nit ovcu imati,
Sramota je... i baš je grehota.

Sramota...
Njivu imati, a ne orati je i ne sejati
I od nje nikog ploda nikad ne imati,
Sramota je... i grehota.

Sramota je...
Vrt zapušten, vinograd il voćnjak...
A od njega nikog roda nema.
Sramota je mili naši i grehota baš...

Sramota je...
Da se kuća roditeljska ruši... i da trune,
A da nikog pridržat je nema,
Sramota je naša grdna.

Sramota je...
Ženu hrišćanku, il čoveka imati
Moći!!! A roda i poroda nemati,
Grehota je i sramota velika na obrazu našem.

Sramota je...
Očevi i majke, očeva i majki naših,
Dedova i bajki naših
Što polomljenu ploču mermernu... Vašu
Neće imati ko ni pridignuti
Niti božur kraj nje posaditi
Sramota je bolna... i grehota velika...

Sramota je...
S grbovima, zastavama, himnom i crkvama,
Državu imati, a u njoj naroda nemati...
Sramota je i grehota... golema...
BOG DA PROSTI.

Predrag Panić Pane,
glumac Pozorišta „Boško Buha“

PRIČA O DVA ČAROBNJAKA

Kroz knjigu Čarobnjak Radmilovića Milana Caci Mihailovića, ulazi se na scenu pozorišta, u tajnu glume, um šaptača, beskrajno trajanje predstave Zorana Radmilovića, darom pesnika, još više književnim umećem oslikavanja nepovoljivih detalja, skidanjem folija života, polako, precizno, do najskrivenijih detalja donesenih vremenom. Svetlosti pozornice traju uvek,

rak s atmosferom glumčevih tragova odglumljenog, natpevanog, nadmudrene života.

Kažu da je Zoran na sceni Ateljea 212 izgradio vlastito pozorište, rekli bismo da je i Mihailović sigurno gradio kroz razna doba umetnost rada svoje pozlate. Tako kroz ovu knjigu progovara više od „nulte tačke“ jedne ere, nešto kao „ostrvo dana predašnjeg“. Predmer i predračun kraja večka, misao o jednom srećnom gradenju i statici trajanja glumišta. Posmatramo ga i sada, šeta Kopitarevom gradinom kao Ujka Vanja, pravi pozorišni krug kraj Bjelonija, improvizuje, traga, pitamo se da li nas sada zabavlja ili polako varu. Osobeni Zoran vojnik, Zoran tata, i Zoran kao poslušni sin, i kada mu je ta poslušnost dosadila postao je glumac, stvarajući od sebe podanika samom sebi a od nas paževe i dvorjane, vernu publiku. Pa i danas na stepeništu Ateljea posvete čekanje, njemu, večnom Radovanu.

Kreativni beležnik Caci je zaustavio Beograd svih mladosti, gospode u šeširima, dame sa šlajerima, tamo gde su se sreli Zoran Radmilović i Milan Mihailović je beležio kao da je neprekidno uzimao otiske zbivanja, uvek u ko-

utihnu samo noću, ali se tada javljaju iz zaljubljeničke podvesti, kroz krivotok oslikan pokretom umeća, neprekidnim trzajima bez pauze opuštanja. Tako je umetnik Milan Mihailović, tako je i prepoznao od školskih dana umovanje

ćen glumi, škripavim daskama zaljubljenosti u reči i korak glumca, taj korak je Zoranu pristajao, nonšalantan, nemoguć u egzibicijama a Milan Mihailović je beležio kao da je neprekidno uzimao otiske zbivanja, uvek u ko-

Mirjana Sisojević-Radojičić

LUDUS
Pozorišne novine

YU ISSN 0354-3137
COBISS.SR-ID 54398983

Copyright@1992 Udruženje dramskih umetnika Srbije
Prvi broj objavljen 5. novembra 1992

Tiraž: 1100 primeraka

Izdaje
Udruženje dramskih umetnika Srbije
11158 Beograd, Studentski trg 13/VI

Telefoni: + 381 (0) 11/2631-522,
2631-592 i 2631-464
www.udus.org.rs, www.ludus-online.rs
e-mail: udus@udus.org.rs

Matični broj: 07067283
PIB 100040788

Tekući račun:
200-2711270101033-28
(Banka Poštanska štedionica a.d. Beograd)

Predsednik
Vojislav Brajović

Glavni i odgovorni urednik
Tatjana Nježić

Redakcija
Aleksandra Jakšić,
Jelena Kajgo,
dr Jelena Kovačević Barać,
dr Ivan Medenica,
Aleksandar Milosavljević,
Olivera Milošević,
Vukica Strugar

Lektura
Aleksandra Jakšić

Sekretar redakcije
Radmila Sandić

Tekstove i fotografije slati na:
radmila.sandic@udus.org.rs

Dizajn LUDUSA
Đorđe Ristić

Redakcija LUDUSA
AXIS studio

Priprema i štampa
JP SLUŽBENI GLASNIK
BEOGRAD, Lazarevački drum 13-15

ISSN 0354-3137

9 770354 313002 >
Izdavanje ovog broja
Ludusa pomogli su

MINISTARSTVO
KULTURE
I INFORMISANJA
REPUBLIKE
SRBIJE

Beograd
www.beograd.rs
SEKRETARIJAT
ZA KULTURU
GRADA BEOGRADA

